

TRIBUNA

Director fondator:
Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei de cultură Tribuna:

Alexandru Boboc
Nicolae Breban
Andrei Marga
D.R. Popescu
Grigore Zanc

Restrângerea consiliului consultativ a survenit în urma
modificării Legii 189/2008, republicată.

Redacția:

Mircea Arman
(manager)
Ioan-Pavel Azap
(redactor șef adjunct)
Claudiu Groza
Ștefan Manasia
Oana Pughineanu
Ovidiu Petca
(secretar tehnic de redacție)
Aurica Tothăzan
Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:

Virgil Mleşniță

Redacția și administrația:

400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1
Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro
ISSN 1223-8546

Responsabilitatea asupra conținutului textelor
revine în întregime autorilor

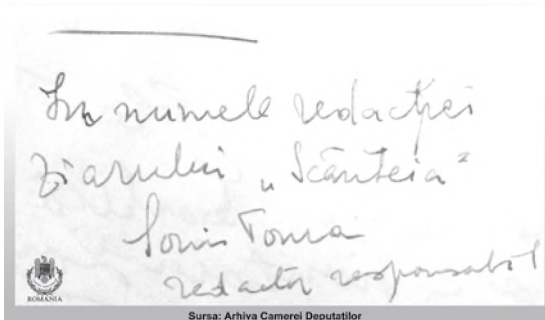

Revista Tribuna
susține candidatura
orașului Cluj-Napoca
la titlul „Capitală
Culturală Europeană
2021”

Pe copertă:
Constantin Flondor, *Flori de zăpadă pe o temă de
Paul Klee* (2015) tehnică mixtă, 180 x 180 cm, detaliu
copyright pentru reproduceri: Galeria Baril,
Cluj-Napoca

Istorii cu scriitori Scoase la lumină de Adrian Suci

Din punct de vedere al istoriei literaturii române, una dintre arhivele cele mai valoroase și mai necunoscute este Arhiva Camerei Deputaților. Foarte mulți scriitori au fost parlamentari, angajați ai instituției, sau s-au intersectat, în activitatea lor, cu forul deliberativ, în diverse epoci istorice. La inițiativa scriitorului Adrian Suci, consilier parlamentar la Camera Deputaților, revista „Tribuna” prezintă cititorilor, în serial, piese inedite și spectaculoase din Arhiva Camerei Deputaților cu și despre scriitori. Ne propunem un demers de prezentare a unor documente cu valoare istorică și nu unul de interpretare a acestor documente. Interpretarea rămâne în sarcina istoricilor și, de ce nu, a cititorilor.

Sursa: Arhiva Camerei Deputaților

Semnătura lui Sorin Toma în Cartea de onoare a Marii Adunări Naționale din România, „în numele redacției ziarului Scânteia”. Nu este menționată data la care a fost făcut înscrisul. Sorin Toma a rămas celebru în istoria literaturii române prin articolul „Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei. Răsfoind volumele lui T. Arghezi”. Articolul a avut drept scop delegitimarea scriitorului Tudor Arghezi și a fost publicat în ziarul „Scânteia” în zilele de 5, 7, 9 și 10 ianuarie 1947.

Sursa foto:
Arhiva Camerei Deputaților

Fișa datelor personale „care urmează a fi întrebuințate la întocmirea apelului nominal și al anuarului legislației 1948/52” aparținând istoricului, arheologului și cărturarului Constantin Daicoviciu, deputat în Marea Adunare Națională, ales pe listele Partidului Muncitoresc Român, completată și depusă în aprilie 1948.

Sursa foto:
Arhiva Camerei Deputaților

ROMANIA

Sursa: Arhiva Camerei Deputaților

Vizitați noul nostru site:
tribuna-magazine.com

- comentarii
- analize
- interviuri

TRIBUNA MAGAZINE,
WEEKLY MAGAZINE
IN ENGLISH AND ROMANIAN

Un miracol al sfârșitului antichității: neoplatonicii (II)

Mircea Arman

Ammonius Sakkas (m. 243 d. Ch.)

Despre Ammonius Sakkas avem puține informații, însă este privit ca unul dintre întemeiatorii școlii neoplatonice. Nu au rămas nici un fel de scrieri de la acesta, iar din puținele lucruri care se știu despre el le aflăm din destăinuirile lui Plotin, care a învățat cu acesta pînă la vârsta de 39 de ani la Alexandria. În fond, după cite știm, Ammonius Sakkas se ocupa cu comentariile la Platon și Aristotel, ba mai puțin, spune Hegel¹, cu conspectarea acestora. Totuși, el cerea discipolilor săi să nu expună în scris filosofia pe care acesta le-o preda.

A avut, se pare, mulți discipoli, printre care Longinus și un oarecare Origen, nefiind limpede dacă acesta era sau nu cunoscutul părinte al bisericii. Fără îndoială, cel mai celebru discipol al său rămîne Plotin.

Plotin

S-a născut din părinți egipteni în localitatea Licopolis în anul 204 sau 205 d.Ch., în timpul domniei împăratului roman Septimiu Sever. Porfir ne spune că a plecat cu împăratul Gordian pentru a cunoaște înțelepciunea indiană, însă campania eșuînd și împăratul găsindu-și moartea în Mesopotamia, nu își poate îndeplini visul, ba, mai mult, abia reușește să se salveze fugind în Antiohia. La 40 de ani ajunge la Roma, unde își va petrece restul vieții.

A avut un comportament bizar în timpul șederii sale în capitala Imperiului Roman, purtînd costum pitagoric și ținînd o dietă vegetariană. Era ținut în mare cinstire de oficialii romani, întrucît susținea strălucite prelegeri publice.

Același Porfir, cel care va redacta și transmite *Enneadele*, opera fundamentală plotiniană, ne spune, în *Vita Plotini*², că Gallien, împăratul acelor timpuri, îl prețuia pe Plotin într-atît încît ar fi vrut să îi pună la dispoziție un oraș din provincia Campania spre a pune în aplicare forma de guvernămînt descrisă de Platon în *Republica*. Că acest lucru nu s-a împlinit, este un lucru evident, datorită sfetnicilor împăratului care s-au opus unei atari întreprinderi utopice.

Porfir îl cunoaște pe Plotin cînd avea vârsta de 30 de ani, iar Plotin de 59, acesta din urmă avînd pînă la acea dată scris 21 de cărți, marea majoritate discursuri ținute cu diferite prilejuri și diverse discuții avute cu terți.

La cererea lui Porfir și a unui alt discipol, Amelius Gentilianus, Plotin a mai scris încă 24 de cărți. În timpul în care Porfir locuia în Sicilia, unde s-a retras, Plotin îi mai trimite încă nouă cărți. A fost așezat „printre daimonii preafERICIȚI” în anul 270 d. Ch., cînd împlinise vârsta de 66 de ani.

Cărțile lui Plotin nu erau întocmite după un plan general, așa cum relatează Porfir, întrucît erau scrise cu primul avînt, iar filosoful nu avea obiceiul a reveni asupra construcției frazelor. Datorită acestui fapt, și a cunoștințelor imperfecte de greacă, lui Porfir i-a revenit sarcina de a revizui și edita scrierile plotiniene.

Lui Porfir i se datorează aranjarea cronologică a celor șase *Enneade*, numele cu care au fost botezate cele cincizeci și patru de cărți, aranjate în grupuri de cite nouă. Aranjarea acestor scrieri, crede Whittaker³, respectă în linii mari o anumită cronologie, cel puțin în cazul grupelor mari, cum ne spune de altfel chiar Porfir, dar restul cărților par să fie orînduite după libera voință a acestuia.

„Atunci cînd cărțile sunt citite în această ordine cronologică, punctul de pornire de tip psihologic al sistemului devine în mod special evident, principalele perspective asupra sufletului fiind primele din serie. [...] După *Psihologie* urmează *Metafizica*, apoi succesiv *Cosmologia* (împreună cu *Teodiceea*), *Estetica* și *Etica*⁴. Un capitol separat va fi dedicat misticii lui Plotin. Pentru această ordine de expunere se poate găsi susținere în ceea ce însuși Plotin spune, unde acesta arată că, pornind de la doctrina despre suflet, ca dintr-un centru, putem deopotrivă urca și coborî.”

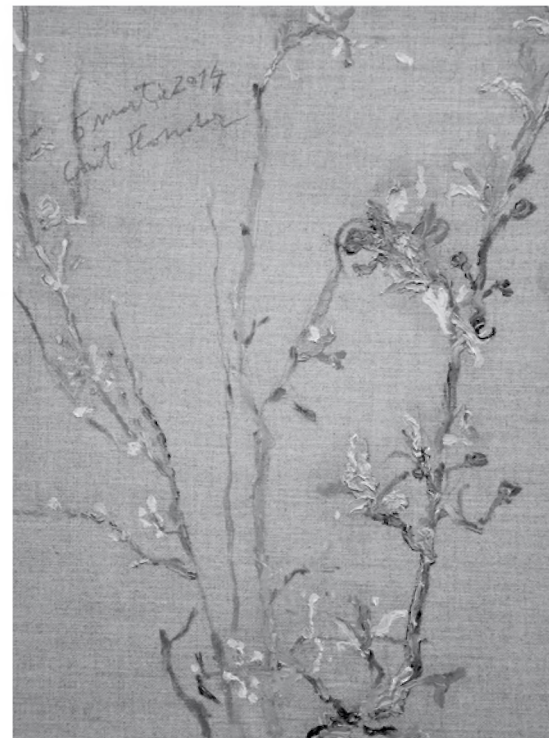
Cu toate acestea, și în ciuda faptului că există o sistemică interioară a scrierilor plotiniene, lipsa unei construcții sistematice este relativ ușor vizibilă. Aceasta se observă mai ales atunci cînd unele idei fundamentale sunt obsesiv repetate, dar și în ceea ce privește construcția alambicată și, uneori, obositoare a frazelor.

În ceea ce privește materialul ideatic, Plotin datorează mult lui Platon, dar în aceeași măsură, sau poate chiar mai mare, lui Aristotel. Astfel, ideile de *dynamis* sau *energeia*, fundamentale în metafizica lui Aristotel, au aceeași importanță capitală și în aceea a lui Plotin.

Nu este ușor să expui gîndirea lui Plotin, așa cum o mărturiseste însuși Hegel⁵. Metafizica lui nu este una explicativă, de detalieri și punere în evidență a obiectului, ci, mai degrabă, în spiritul cel mai pur al metafizicii grecești, de reducere a fenomenului la unitate. Este o despuiere a fenomenului de mantia fenomenală, de aparență, și o încercare de punere în aspect, în formă, a ceea ce constituie substanțialitatea obiectului. Or, ceea ce este esențial ca puțință a faptului de a fi sesizat este, la Plotin, așa cum este în integralitatea metafizicii eline, *adevărul și binele*.

Întreaga metafizică plotiniană se concentrează asupra reducerii aparenței și diversității fenomenale la UNU, la ceea ce este adevărat și etern, pentru ca sufletul să își găsească desăvîrșirea în contemplarea față către față a adevărului, binelui și frumosului. Aceste trei noțiuni, dincolo de aspectul lor pur metafizic, capătă la Plotin și dimensiunea etică a virtuții. În acest sens, ca fundament, metafizica plotiniană își găsește imaginea „în oglindă” în mai vechea gîndire platoniciană.

Problema etică a virtuții, așa cum este privită de Plotin, îl face pe Hegel să afirme că: „Plotin are, de exemplu, mult de a face cu gnosticiei; vorbește despre ei și le reproșează⁶ «că nu tratează deloc despre virtute și despre bine, despre felul cum se dobîndește virtutea, și nici despre felul cum trebuie format și purificat sufletul. Căci spunînd „privește la Dumnezeu” nu promovezi nimic, ci trebuie să și arăți cum se obține această vedere, cum poate fi adus omul la această contemplație. Virtutea care

Constantin Flondor Ramuri (2014) u/p, 40 x 30 cm

se îndreaptă spre un scop final, suprem și locuiește în suflet împreună cu înțelepciunea ne arată pe Dumnezeu” (*Enneada* II, 1, IX, c. 15).

Spre deosebire de stoici sau epicurieni, cu care, de altfel, nu are nici un fel de afinitate, Plotin nu este adeptul unui criteriu în funcție de care să își asume poziția doctrinară, ci, precum în gîndirea timpurie, el se așează într-un centru (*es meson*) din care, prin contemplație, va încerca să realizeze unitatea gîndirii și sufletului. Aceasta este o formă specială a meditației, resimțită de gînditor ca pe o stare extatică. Însă am greși profund dacă am crede că Plotin este un mistic exaltat. Din contra, filosofia lui nu are aproape nimic de a face cu misticismul, deși în unele momente el însuși acceptă taumaturgia ca stare și îndeletnicire a filosofului, ci tot ceea ce propune gîndirea plotiniană este în considerarea rațiunii. Și chiar atunci cînd Plotin afirmă că adevărul nu poate fi cunoscut decît în starea extatică, trebuie să înțelegem acest fapt ca pe o stare theoretică, contemplativă, în care sufletul, în simplitatea lui, se oglindește în liniștea, nemișcarea și simplitatea esenței lui însăși.

Desigur că extazul acesta al cunoașterii, cum îl numește Plotin, nu trebuie confundat cu un extaz în sensul lui *ec-stasis*, adică al ieșirii din sine, al delirului sacru, așa cum îl găsim la poeți sau la marii mistici, ci este, mai degrabă, o stare a lucidității în care gîndirea gîndește gîndirea și în care filosoful găsește „primul mișcător nemișcat”, adică pe Dumnezeu. Dumnezeu, în acest caz, nu este decît un supra eu, o stare superioară a conștiinței individuale, este gîndirea în forma ei cea mai rafinată, golită de orice sens al existenței. Ca existență pură, Dumnezeu este Natura⁷.

Nu suntem de acord cu Hegel⁸ care spune că, fiind de părere că însăși gîndirea, era, în opinia lui Plotin, Dumnezeu, starea contemplativă era una goală, la fel ca și simțirea. Nicăieri Plotin nu afirmă că a contempla este egal cu a privi în gol, că actul contemplării este unul lipsit de sens. *Contemplatio* este sinonim cu *theoria*, este actul prin care gîndirea se oglindește în ea însăși. Aserțiunea lui Hegel, din această perspectivă, și, de altfel, din oricare alta, este un nonsens. De altfel, însuși extazul de care vorbește Plotin este tocmai starea de *contemplatio*, de *theoria*.

Pentru Plotin adevărul și ființa sunt identice cu gîndirea, cu acea gîndire care se gîndește pe sine.

Conceptul nu este unul nou, ci l-am regăsit în metafizica lui Aristotel, iar în acest sens, putem vorbi despre Plotin ca despre un adevărat neoplatonician.

Plotin nu se apleacă asupra existenței în sensul multiplicității ființării, nu încearcă să deducă ființa și adevărul din existență, respectiv din „ființările ici-colo contingente”. Demersul gândirii sale este unul aplecat spre sinteza maximă a faptelor existențiale care este reducerea la unitate. Este un fel de fenomenologie *avant la lettre*. La fel ca Parmenide, primul care ignoră ființarea în dauna gândirii, Plotin extrage noțiunile și determinările esențiale ale filosofiei sale din și prin gândire. Or, acest lucru nu este posibil în afara contemplării. Hegel ratează sensul demersului noetic plotinian afirmând că: „Idea filosofiei lui Plotin este intelectualismul, adică un înalt idealism, dar care, în ce privește conceptul, nu e încă idealism desăvârșit”⁹

Este un fapt de domeniul evidenței că numai prin intermediul contemplației, a *theoriei*, individul are acces la oglindirea propriei gândiri în ea însăși, un alt tip de demers nefiind posibil, sau, cel puțin, nu este cunoscut pentru ființarea numită om. Pentru a atinge absolutul, ca formă pură a adevărului și ființei, pe care Plotin îl numește binele absolut, gândirea își capătă propria determinare și își extrage propria esență în actul contemplării. De aceea, în măsura în care metafizica grecească atinge maximul ei posibil, acest lucru este realizat prin *contemplatio*, atât de către Platon cât și de către Aristotel și, în mod special, de Plotin, care numește, repetăm, această stare, extaz.

De altfel, despre ființa absolută, care este pentru Plotin gândirea, acesta afirmă că nu poate fi cunoscută, întrucât ea nu este decât ceea ce este ea în sine, și de aceea rămâne în sine și la sine. Însă acest indeterminabil din gândire este ceea ce astăzi numim, de la Fichte încoace, supra eu, adică cea parte a gândirii care conține ființa divină, respectiv pe Dumnezeu. Acest Dumezeu este însă UNUL absolut, fără nici un fel de determinare, fără nici un fel de substanțialitate și, la fel cu Demiurgul aristotelician, deși le gândește pe toate, le creează și le mișcă pe toate, el nu se simte și nu se gândește pe sine, nu are conștiința propriului eu, fiindcă astfel s-ar crea posibilitatea distincției, ceea ce nu este posibil.

Plotin reduce totul la această entitate, care nici măcar nu este o substanță, cum greșit o cataloghează Hegel¹⁰. Ea este adevărul absolut, care este imutabil, egal cu sine, etern, și care „se divide dar nu se împarte” (Noica). Acest ceva absolut este un izvor care nu țîșnește de nicăieri, ci doar din sine însuși, și de la care iau ființă toate lucrurile, fără ca el să fie mișcat sau tulburat într-un fel. Această tratare metaforică, pe care o împrumutăm și noi, face posibilă metafizica plotiniană, deoarece conceptul nu este aici suficient de determinat pentru a asigura determinarea logică a creării efluviului dătător de existență prin care Unul, în nesfârșita sa mișcare interioară, creează în mod etern realitatea.

Acest ceva, izvor sau principiu, adevăr absolut sau bine suprem, este acel ceva care produce intelectul ca fiind ceva determinat și prin care gândirea își face simțită prezența de sine. Acest principiu care produce din sine intelectul (*nous*) nu este, cum spuneam, altceva decât gândirea, însă cea parte lipsită complet de determinării a acesteia, care este divinitatea, Dumnezeu.

Hegel sesizează corect, în acest caz, paradoxul prin care Unitatea se hotărăște să emane din sine acest al doilea principiu, intelectul (*nous*) și modul în care acest fapt se realizează, lucru care prezintă un „interes esențial”¹¹ inclusiv pentru metafizic-

nii de azi. Plotin spune despre *nous* că ar fi regăsită de sine a lui însuși, ar fi acel *duas*, acel doi care este el însuși obiectul său, fiind însuși conținutul gândirii. El este tot ceea ce este gândit, fiind prin aceasta o diferențiere, însă tocmai diferențierea pură care este identică cu sine însăși. „Cum are loc această producere, cum au luat naștere din unitate doi și multiplul în general – problemă cunoscută și ridicată de toate timpurile –, iată o întrebare la care ca să știi răspunde ești nevoit să invoci pe Dumnezeu, dar nu cu voce tare, ci prosternându-te în rugăciune înaintea lui; acest lucru îl putem face numai întrucât, solitari în noi înșine, ne adresăm celui ce este solitar. Contemplatorul trebuie să fie, în interiorul său, la sine însuși ca într-un templu, să rămână în sine calm și înălțat deasupra a toate și să contemple astfel faptul că nu există nici o schimbare”¹².

Plotin arată că această producere nu se constituie într-o schimbare. Schimbarea și ceea ce se produce prin aceasta este abia un al treilea aspect, al doilea fiind *nous-ul*. Prin aceasta *nous-ul*, cum arătam ceva mai devreme, rămâne la sine însuși fiind, în esență, pură contemplare. Acest lucru nu se realizează prin intermediul voinței divine și nici printr-un altfel de act al acesteia, ci este cea oglindire a lui însuși prin raportarea la sine însuși. Plotin o numește lucire venită din el însuși, așa cum soarele lucește, dar acest fapt nu îi schimbă identitatea de sine însuși. Într-un fel, *nous-ul* este o exaltație a divinului, fără ca acesta să sufere vreă modificare sau să iasă într-un fel din sine însuși. În acest fel, intelectul nu este altceva decât imaginea fidelă a celui UNU care se reîntoarce mereu și mereu la sine. El este lumina care ia lumină de la UNU și o răspîndește în contemplație. Această mișcare circulară de la UNU la *duas* și întoarcerea acestuia către UNU este, după Plotin, chiar mișcarea gândirii, este acel mers în cer al gândirii care se gândește pe sine (*noesis noeseus noesis*).

În linii mari, aceasta este esența cea mai pură a gândirii plotiniene, din care el deduce apoi întreaga sa metafizică. Toate aspectele pe care le lansează filosoful în discuție, pornind de la problemele etice, la cele estetice sau metafizice au la baza lor această formulă pe care am încercat să o redăm mai sus.

Nu este un fapt simplu a surprinde esența gândirii plotiniene, cu atât mai mult cu cât, cum arată și Hegel¹³, această schemă ideatică se repetă și se aplică în majoritatea temelor puse în discuție de către Plotin.

Este în această gândire un proces de implozie, în care lucrurile în multitudinea și diversitatea lor sunt atrase mereu spre unitatea gândirii, iar analiza se face la nivelul gândirii, metafizica plotiniană fiind, așa cum arătam și mai devreme, un proces prin care gândirea gândește gândirea. Se constituie, astfel, o lume a inteligibilelor, ca și la Platon, care este matricea lumii sensibile, și nu invers, lumea reală, natura, nefiind decât un reflex al acestei lumi a inteligibilelor.

Sigur că nu îl putem suspecta pe Plotin, în acest caz, de o deosebită originalitate. El încearcă, așa cum este lesne observabil, să împace oarecum gândirea platoniană cu cea aristotelică, adăugând și cedînd câte puțin fiecăreia. Desigur, dincolo de această combinație a celor două concepții, platoniană și aristoteliciană, Plotin nu uită să facă loc și condimentelor necesare constituirii unitare a concepției sale și nu uită să aducă un adaos din teoria numerelor pitagoriciene. Numărul, însă, nu mai face parte din unitatea indestructibilă a intelectului cu Dumnezeu, ci este al treilea factor, momentul în care apare multiplicitatea, întrucât,

lucru știut chiar de la pitagoreici, unitatea nu este număr.

Multiplicitatea este legată de ideea de materialitate. Materialitatea provine din pluralitate, dar este privită ca determinare negativă a Unului. În această postură, materialitatea este pură posibilitate. Plotin leagă existența răului de materialitate. Pentru el, materia este chiar neființa, care, totuși, poartă în ea forma a ceea ce ființează cu adevărat. Prin urmare, posibilitatea este capacitatea intrinsecă a materiei de a se realiza sau nu în lucru. Prin urmare, materia nu este act, ci doar acel ceva ce ființează potrivit posibilității. „Ființa ei este numai anunțarea unei deveniri, întrucât ființa ei se convertește în ceea ce va fi”¹⁴.

Datorită faptului că materia este negativul în opoziție cu gândirea, urmează că materia este asimilată răului. După Hegel, „Plotin examinează răul în multiple feluri; dar cercetarea pe planul gândirii a acestui punct nu merge încă departe. În general, domină reprezentările acestea: Acțiunea sufletului este mișcarea spre unic, între suflet și $\lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma$ nu este nimic; căci gândul se are numai pe sine ca obiect, se privește pe sine cum gîndește”¹⁵. Binele este ceea de care atîrnă totul, ceea ce designează tot ce este, ceea ce își ajunge lui însuși, măsură, principiu și limită a toate, ceea ce conferă suflet și viață; și el este nu numai frumos, ci este deasupra a tot ce e mai bun, dominînd regește în gînd. «Binele este vouc, dar nu în sensul în care obișnuim să luăm intelectul care se împlineste într-o presupoziție și înțelege ceea ce i se spune, care trage concluzie și face teorie din ceea ce urmează, cunoscînd de aici ceea ce este, cunoștința pe care mai înainte n-o avea, înainte de cunoașterea sa fiind gol, deși el este intelect. Ci acest vouc, inteligența, posedă totul în sine; el posedă totul întrucît nu îl posedă, întrucît el este de natură ideală, este inteligibil în el.» Însă el nu îl posedă în sensul în care considerăm ceva ce posedăm drept ceva străin. Drept altceva; ceea ce posedă el nu diferă de el. Deoarece el este în întregime orice și pretutindeni totul, și neamestecat, ci iarăși în sine și pentru sine [...].

«Materia este o neființă adevărată, fiind mișcarea ce se suprimă pe sine însăși; este neliniștea absolută, însă această neliniște însăși în repaus (*aber diese selbst ruhend*): e ceea ce este opus în sine însuși; materia este marele, care e mic; micul, care e mare; mai multul, care e puțin; mai puținul, care e mai mult. Determinată într-un fel, ea este dimpotrivă, contrariul: sau, fiind intuită, pusă, ea nu este pusă, a dispărut; sau, fiind nepusă, ea este pusă; ea este ceea ce este absolut înșelător»¹⁶. [...]. Ideea schimbării însăși este ceea ce e nepieritor, însă ceea ce e angajat în această idee este schimbător. Dar materia aceasta nu este fără formă; iar noi am văzut că intelectul se comportă față de obiectul său într-un al treilea mod, anume ca unul care stabilește raporturi între diferențe. Această raportare, trecere, schimbare, este viața universului, sufletul universal al lui. Ființa sufletului nu este nici ea o schimbare care s-ar petrece în intelect, ci ființa lui este faptul de a fi gândit nemijlocit de intelect”¹⁷.

A treia mare categorie, sufletul, este ceea ce face contemplația cu puțință, dar în același timp el este motorul tuturor calităților, al virtuților. Ca toți marii gânditori greci, Plotin pune la baza considerațiilor sale despre suflet noțiunea de virtute. În acest sens el vine în contradicție cu gnosticii astfel că: „Nu disprețuirea lumii, a zeilor din ea și a celorlalte frumuseți este ceea ce ne face buni. Cel rău disprețuiește pe zei și este cu adevărat rău numai cînd a înfăptuit acest lucru”¹⁸.

Continuarea în pagina 13

Conferințele TRIBUNA, 8 – 10 aprilie 2016, Cluj-Napoca

Sorin Grecu

În saloanele Hotelului „Seven” din Cluj-Napoca - s-a desfășurat, timp de două zile, o nouă ediție a Conferințelor revistei de cultură TRIBUNA. Evenimentul, de o înaltă ținută academică s-a bucurat și de această dată de o participare numeroasă – atât din rândul scriitorilor invitați, cât și a publicului – cuprinzând comunicări, lansări de carte, recitaluri de poezie și un microrecital de pian susținut de compozitorul Ionică Pop, de la Academia de Muzică „Gh.Dima” din Cluj-Napoca. Prima conferință a evenimentului de vineri, 8 aprilie, i-a aparținut managerului revistei TRIBUNA, filosoful Mircea Arman, pe o temă dragă sufletului său, care de altfel a constituit și teza sa de doctorat, *Poezia ca adevăr și autenticitate*. În comunicare, Mircea Arman tratează tema propusă într-o perspectivă fenomenologică, estetică și filosofică aducând laolaltă perspectivele valorilor literaturii și artei, precum și cele ale valorilor teoretice într-o manieră proprie, convingătoare - și accentuat distanțată de cea a școlilor estetice „clasice”. Tratarea temei *poezia ca adevăr și autenticitate* debutează prin analiza unor concepte precum: poet, poezie, poem, cu referire la grecescul *poiein* (a face, a produce), care a căpătat de-a lungul timpului mai multe sensuri, pe care autorul le desprinde cu grijă, cu numeroase ilustrări din cultura greacă veche și altele. Apoi, filosoful abordează – într-o manieră laborioasă, purtându-și ascultătorii pe cele mai diverse domenii ale filosofiei și poeziei – subiectul prin prisma filosofiei lui Heidegger, dar și a altor mari gânditori. Concluzia fiind una singură: „gândirea filosofică merge în urma gândirii poetice” iar poezii dintotdeauna doresc să refacă, la modul simbolic, drumul omului spre divinitate, spre adevăr... Punctând aceste idei enunțate de către Mircea Arman au mai intervenit pe marginea subiectului filosoful Andrei Marga și scriitorul Vasile Gogea. A urmat lansarea volumului *Timbre literare fără... TVA!* apărută la Editura Grinta. Referitor la această carte, autorul a declarat următoarele: „Cartea e importantă pentru că sunt o serie de texte care au fost prefețe și postfețe despre niște oameni din boema clujeană, maramureșeană și din alte părți și care – așa cum scrie pe ilustrația de pe copertă – e o taxă de plată, timbru pentru ajutor. O carte pe care am făcut-o din generozitate, și pe care am dăruit-o memoriei unor oameni care nu mai trăiesc sau unor scriitori contemporani care îmi sunt apropiați. Astfel în paginile ei veți găsi mărturii despre regretații Alexandru Vlad, Nicolae Benea, Lucian Pop, Laurențiu Mihăileanu, Emilian Nicula, Radu G. Țeposu, Simion Șuștic, Vasile Latiș dar și despre scriitori aflați la apogeul carierei lor, precum: Radu Țuculescu, Vasile Muste, Ioan Pavel-Azap, Andrei Zanca, Lucian Perța, Dorin Tudoran și mulți alții. E o carte pe care eu am dăruit-o istoriei culturale a Clujului, din locuri și situații aparent minore: boema, marginalitatea, izolarea”. În continuare prof. dr. Maria Vaida și-a lansat cartea *Yvonne Rossignon sau poezia ca destin* apărută, precum cea lansată anterior, la Editura Grinta. Referindu-se la această

apariție editorială scriitorul Vasile Gogea consideră că Maria Vaida și-a asumat ca misiune personală imperativul conținut în cuvintele Monicăi Lovinescu, din *Memoriile sale*: „Yvonne Rossignon se odihnește acum într-un cimitir din Roma. Mai rămâne să-i facem loc și ei în literatura română. Maria Vaida, după ce, prin volumul de opere poetice complete, a repatriat în limba română pe autoare, ardeleană prin adopție culturală, dar exilată din țară prin tulburarea istoriei, cu această carte devotată cercetătoare aduce și o temeinică evaluare a valorii poeziei Yvonnei Rossignon dar și a exemplarității ei ca destin”. „Cercetările noastre au urmărit cu asiduitate și seriozitate numele său în toată presa la care am avut acces din limbile română, franceză și italiană. Rezultatul este uimitor, dovedește că tonul de oracol al Mariei Lovinescu se adevărește și în cazul poetei Yvonne Rossignon, poeta florilor de prun, româncă ce a trăit în exil până la sfârșitul vieții”, a fost punctul de vedere al autoarei cărții.

Cea de-a doua zi a manifestărilor de la Hotel „Seven” a debutat cu conferința „Elveția, anticamera lui Dumnezeu”, susținută de scriitorul și traducătorul Radu Țuculescu, în cadrul căreia a lansat antologiile de traduceri din poezia și proza unor scriitori elvețieni de expresie germană, *De-a lungul străzii fluieră o mierlă* (antologie de poezie) și *America nu există* (antologie de proză). Nu înainte însă ca Radu Țuculescu să fie prezentat de către scriitorul Ion Moldovan, directorul revistei orădene *Familia*, editoarea al celor două cărți. Printre altele, Ioan Moldovan a afirmat următoarele: „Beneficiind de bursele oferite de un renumit for cultural elvețian, Pro Helvetica, Radu a tradus din cei mai mari scriitori elvețieni. El, fiind prieten cu noi, revista „Familia”, am crezut de cuviință să apară cărți de autor, în colecția revistei noastre, pe măsură ce le traducea. De atunci, în biblioteca „Familia” au apărut multe cărți, prin sprijinul d-lui Ion Vartic, în perioada când acesta se afla la Ministerul Culturii, iar între ele, printre cele mai valoroase cărți și cele ale lui Radu Țuculescu. Antologiile de față – cea de poezie și proză - au apărut anul trecut, după ce revista Familia a obținut o finanțare substanțială, la aniversarea a 150 de ani de existență a sa”. A urmat apoi conferința traducătorului, care a vorbit – în fraze simple și care au mers direct la inima celor prezenți - despre cele trei burse de studiu ale sale din Elveția, în domeniul teatrului, muzicii și literaturii, despre care mărturisește că „niciun bursier din lume n-a mai avut atâtea!” – precum și despre împrejurările în care i-a cunoscut pe câțiva din marii poeți și prozaatori prezenți în aceste antologii. „Sunt niște oameni extraordinari și sper să reușesc să-i aduc la vară, la Cluj, ca să-i cunoașteți” - a adăugat el. Pentru edificare, din bogăția impresiilor extrem de colorate ale autorului, împărtășite publicului redăm doar un scurt pasaj, mostră de umor savuros: „În 1991 am fost bursier la Swiss Radio International – SRI, o mare instituție din Elveția. Mi-a plăcut atât de

mult această bursă încât m-am întors în țară cu bluze SRI, ceasuri SRI, pixuri SRI și când intram într-o crâșmă se cam făcea liniște în jurul meu”. A urmat momentul muzical al serii interpretat de compozitorul Ionică Pop, de la Academia de Muzică „Gh.Dima” din Cluj-Napoca. Piesa aceasta, *Pro Helvetica* am scris-o special pentru această seară și pentru prietenul meu Radu Țuculescu”, a mărturisit acesta. În continuare, au urmat lansări de carte, iar prima carte prezentată a fost *Balade cosmice* – volum de versuri apărut la Editura „Princeps media” din Iași sub semnătura lui Ion Petrovai. „Un poet deloc grăbit și un volum de maturitate, foarte bine structurat, care se citește cu interes. Iar despre poezie, aceasta e greu integrabilă într-un anume stil, pentru că nu se raportează la un curent cultural, o fibră blagiană în cultul spațiului și pământului maramureșean, un poet sensibil și capabil să comunice lucruri esențiale”, a afirmat despre autor poetul Ion Cristofor. Următoarea carte prezentată a fost *Neodihna seminței* de Dumitru Fănățeanu, apărută recent la Editura Grinta – director Gabriel Cojocar - și prezentată de către prof. dr. Maria Vaida ca pe o poezie de factură clasică, ca pe o „neodihnă menită creației, somnul pe care îl atragem spre noi, sufletul nostru în momentul când se apropie inspirația”. La final, au urmat lansările volumelor *Mihail Sebastian. Remember 1945*, aparținând lingviștilor Liliana și Dan George Burlacu și *În inimile noastre eram niște uriași*, de Yehuda Korenk și Eliat Negev, ambele apărute recent la Editura Grinta. Salutând apariția cărții despre Mihail Sebastian, Vasile Gogea a afirmat ea reprezintă „o bună compensație pentru cei care au urmărit dezbaterile apărute după publicarea jurnalului, o lucrare de mare valoare care ajută la lectura sa aprofundată, pentru care cei doi autori merită toate laudele și mulțumirile noastre”. Referindu-se la cartea *În inimile noastre eram niște uriași*, povestea piticilor din Rozavlea, ajunși subiect de experiment al funestului doctor Mengele la Auschwitz, Ion Cristofor o consideră un adevărat „roman de aventuri al celor șapte pitici care, datorită talentului și inteligenței lor reușesc să-l cucerească pe dr. Mengele și despre modul în care, manifestându-te ca artist, învingi barbaria”. La final, a urmat un recital de poezie susținut de poezii prezenți în sală, ca o încununare a acestei noi și reușite acțiuni culturale purtând marca revistei TRIBUNA. ■

O carte de literatură epistolară

Ion Buzași

Mircea Zăciu – Octavian Șchiu
 CORESPONDENȚA (1956-2000)
 O carte gândită și alcătuită de Ilie Rad,
 Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2015

L iteratura română are o veche tradiție epistolară. Într-un fel, cu genul epistolar începe chiar istoria literaturii române, căci primul text scris în limba română este *Scrisoarea lui Neacșu* din anul 1521; iar în secolele următoare epistola literară devine o specie intens cultivată de scriitori: Scrisorile (lui Ion Ghica) către Vasile Alecsandri sunt capodopere ale genului și între epistolierii remarcabili ai literaturii române, chiar într-o înșiruire grăbită, trebuie amintiți Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Timotei Cipariu, G. Călinescu, Marin Preda ș.a. La șirul acestora se adaugă Mircea Zăciu, – pe care autorul ediției, istoricul literar Ilie Rad, îl consideră „ultimul mare epistolier român”. Mare epistolier român da, dar *ultimul* este o afirmație ușor riscantă, de vreme ce și acum când genul epistolar, concurat agresiv și neloial de alte mijloace de comunicare – telegramă, telefon, internet –, tot se mai cultivă și revista *Vatra* publică în serial „epistolarul” regretatului Alexandru Mușina.

Dar, hotărât lucru, Mircea Zăciu a avut o vocație epistolară, după propria-i mărturisire: „Sunt mare cititor de literatură epistolară și eu însumi cred că am trimis la viața mea câteva mii de scrisori, unele lungi și ele” – îi scria pictorului Spiru Vergulescu. Literatura sa epistolară, chiar dacă nu toată, a fost adunată în patru volume: *Întoarcerea învinsului – Întâlniri cu Mircea Zăciu* (2001), Mircea Zăciu – Ion Brad, *Dialog epistolar* (2003), Aurel Sasu – Mircea Zăciu, *Amiaza cea mare. Corespondența* (2008), *O insulă de clujeni-neclujeni la Cluj. Corespondență Mircea Zăciu – Marian Papahagi* (2012).

Este al cincilea volum de corespondență Zăciu – și cel mai bogat: cuprinde 198 de scrisori (150 expediate de Mircea Zăciu și 48 trimise de Octavian Șchiu), pe parcursul (aproape) a unei jumătăți de secol între 1956-2000, orânduite cronologic în trei capitole. Capitolul I. Cluj-Berlin (1956-1959); Capitolul II. Köln-Cluj; Köln-Tübingen (1964-1984) – urmează un hiat de șase ani – și Capitolul III. (1990-2000).

Ca și în celelalte volume, ambii epistolieri cultivă una din cele mai răspândite epistole: *epistola amicală* și, într-adevăr, volumul înfățișează o frumoasă prietenie literară, cum puține au fost în literatura română. În scrisoarea din 8 febr. 1995, Zăciu îi scrie lui Octavian Șchiu: „Dragă Bubu,/ Ești, de fapt, singurul prieten adevărat (s.n.), care ne-a întins o mână, ceilalți amici, colegi, rude, n-au făcut decât să ridice din umeri ori să ne compătimizească (dar și invidieze), la urma urmelor. Nu știu cum aș putea să-ți răsplătesc vreodată binele ce-mi faci, crede însă că până la moarte îți voi păstra cea mai vie recunoștință, împreună cu afecțiunea mea de totdeauna”. Prietenia (și literară) a celor doi se explică în primul rând prin trasee biografice comune. Ambii sunt universitari clujeni, la facultatea de filologie;

ambii urmează studii de profesorat în perioade diferite în Germania – la Berlin și Leipzig (Șchiu), la Köln și Bonn (Zăciu); amândoi au parcurs treptele ierarhiei universitare de la lector la profesor universitar și au fost, o vreme, decani ai Facultății clujene de filologie. Specificul scrisorilor este evident în limbajul familiar și în formule de adresare: Dragă Bubu (sau Bubulache, sau Bubulică în alte scrisori) se adresează Zăciu lui Șchiu, iar acesta, mai mic, cu doi ani, invariabil, Dragă Mircea.

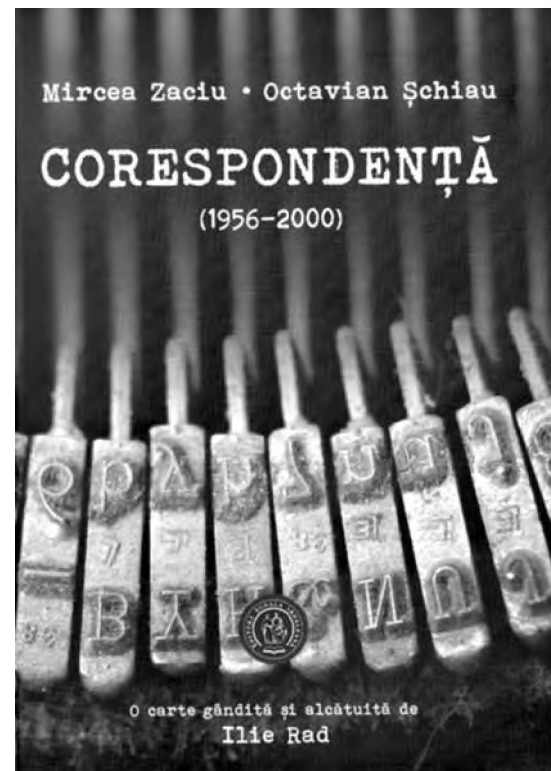
Comentariul epistolelor poate fi făcut din unghiuri diferite: portrete (sau autoportrete) ale epistolierilor, cronică a Clujului universitar și literar, mai ales a Facultății de Filologie, valori literare în scrierile lui Zăciu etc.

Tineri universitari, cei doi sunt preocupați de pregătirea și împlinirea profesională și, din acest punct de vedere, Zăciu este un îndrumător al lui Șchiu, recomandându-i lecturi, schițându-i proiectul unei antologii de literatură română, cerută la o editură din Germania (R.D.G.); multe scrisori arată pasiunea pentru pictură a celor doi prieteni: Mircea Zăciu își va exersa condeiul și în calitate de cronicar plastic, iar Octavian Șchiu a organizat, în anii când a fost decan, „Galeriile Filo” – cu expoziții de pictură și grafică.

Scrisorile lui Mircea Zăciu conturează o cronică în registre stilistice variate (evocator, nostalgic, ironic, satiric, sarcastic) a vieții universitare clujene, îndeosebi a filologiei. Și totuși câteva personalități se bucură de aprecierea neprecupețită a epistolierului: rectorul Constantin Daicoviciu, susținătorul lui Mircea Zăciu, și profesorul Ion Breazu, specialist în literatura Transilvaniei, direcție în care va fi urmat de Mircea Zăciu, așa cum arată masivul tom *Ca o imensă scenă Transilvania*. Breazu este în amintirea lui Zăciu un șef de catedră înțelept care prin prestigiul, blândețea și colegialitatea sa a stimulat energiile creatoare și didactice ale tinerilor săi colaboratori. Dintre cei tineri de bune aprecieri se bucură Ioana Em. Petrescu, fiica profesorului-savant Dimitrie Popovici, și soțul acesteia, Liviu Petrescu, morți prematur, cărora le închină rânduri de emoționat panegiric.

Lui Zăciu îi reușesc însă scenele și portretele lucrate „in aqua forte”: Iosif Pervain, poreclit Ioșca, și Gavril Scridon au parte de asemenea rânduri satirice, caricaturale, dar spre sfârșitul epistolarului vedem o umoare variabilă pentru că scrisorile din această ultimă secțiune arată sentimente mai generoase față de acești colegi mai vârstnici și, la tardivul debut editorial al lui Iosif Pervain în 1971 cu volumul *Studii de literatură română*, scrie o recenzie elogioasă cu titlul *O carte savantă*, iar pe Gavril Scridon îl laudă pentru omenia cu care a fost primit la Budapesta.

Un eveniment cultural pe care i-l comunică lui Octavian Șchiu este ciclul de conferințe susținute în primăvara anului 1957 la Cluj de profesorul Tudor Vianu, care-i produce o impresie copleșitoare: „E un om deosebit, așa cum puțini îți e dat să cunoști în viață... Ne-a câștigat pe toți, chiar pe cei mai sceptici, dar ne-a și năucit;

pe mine personal m-a demontat pentru multă vreme, căci simt că nu-mi vine deloc la îndemână să mai scriu, să mai țin cursuri, după ce l-am auzit pe el.” (p.73)

Autorul ediției a avut buna inspirație să extragă o propoziție sau o frază semnificativă din fiecare scrisoare, care ar putea constitui și titlul acesteia. Într-o scrisoare din mai 1957 îl informează că „atmosfera de la facultate e proastă de tot” – propoziție ce constituie leitmotivul epistolarului lui Zăciu. Puține personaje, chiar dintre prieteni, scapă de condeiul său satiric și ironic și autorul ediției recurge salvator la... X, numai că în felul acesta romanul epistolar se transformă într-o cantemiriană *Istorie ieroglifică*, dar fără „scara tâlcuitoare” a „icsurilor”. Ar fi interesantă o lectură paralelă a epistolelor cu *Jurnalului* lui Mircea Zăciu, căci scrisorile înfățișează și evoluția sufletească a epistolierului: de la un Zăciu tânăr, îndrăgostit, pasionat de scris și carieră universitară, la profesorul asaltat de senectute, dezamăgit și descurajat, măcinat de „gândul la proces (procesul cu casa de pe strada Bisericii ortodoxe nr. 12) la *Dicționar*” a cărui apariție este mereu obstrucționată.

Multe scrisori conțin fragmente de literatură autentică. Regretul după profesorii care au trecut la cele veșnice în deceniul șase al veacului trecut (Ion Breazu, Ștefan Pașca ș.a.) pare un fragment desprins din suita de portrete *Oameni cari au fost* de N. Iorga: „se duc bătrânii și, cum or fi fost, cum n-or fi fost, totuși erau oameni de suflet și cu cap, așa cum nu mai avem după ei”. Se pot cita și alte fragmente: epistola în care-i mărturisește prietenului său că e îndrăgostit, descrierea „talciocului” din Cluj, scenă ce amintește de o pagină din *Scrinul negru* de G. Călinescu, agonia profesorului Breazu ș. a., pentru că dacă Mircea Zăciu s-a voit scriitor, el este de căutat în aceste pagini de epistolar și de jurnal și nu în nuvelele și povestirile publicate la începuturile sale literare în *Almanahul literar* și *Tribuna*, și nici în scenariile de film pe care le-a semnat în colaborare cu Vasile Rebreanu.

Ancora cu opt brațe

Ștefan Manasia

Radu Niciporuc

Pascal desenează corăbii

București, Editura Cartea Românească, 2016

Până la începutul lui 2016, Radu Niciporuc exista doar ca prieten aureolat al optzeciștilor clujeni (Alexandru Vlad, Marius Jucan, Ion Mureșan, Horia Ursu) sau bucureșteni (Bedros Horasangian), prieten evocat deseori *in absentia* la mesele „Arizonei”, pentru că mai totdeauna aflat în voiaj pe mările și oceanele planetei. Uneori semn(al)ele lui ajungeau pînă la ceilalți – cărți poștale, scrisori, mesaje pe facebook și emailuri pentru apropiați sau povestiri și fragmente de proză apărute în reviste ca *Observator cultural* și *Vatra*, traduceri din limba spaniolă pentru publicul elitist și rafinat. Marinarul născut în orașul de pe Someșul Mic a tradus și publicat la propria editură, Fabulator, multe din legendele literaturilor de expresie castiliană: de la romanul „imposibil” al lui Ramón Gómez de la Serna, *Omul pierdut*, la seria volumelor de convorbiri cu Julio Cortázar, J.L. Borges și Adolfo Bioy Casares. E primul traducător în română al prodigioasei autoare chilienese Isabel Allende, cu *Povestirile Evei Luna*. A găsit echivalențe formidabile pentru câteva dintre poemele altui chilian glorios, Roberto Bolaño, din *Los perros románticos* – acestea apărind chiar în paginile revistei *Tribuna*.

Amînîndu-și *sine die* propriul debut editorial, asemenea polonezului Andrzej Kusniewicz, fratele rătăcit(or) al contingentului '80, Radu Niciporuc, nu doar că a îmbogățit – între timp – limba română cu oaze de expresivitate și delicii literare, dar și-a perfecționat, desigur, propriul gust și stilul personal. Așa că debutul din februarie 2016, cu volumul de proză scurtă *Pascal desenează corăbii*, nu pare nici tardiv, nici forțat, nici scandalos, nici întâmplător. Și justifică, pînă la un punct, entuziasmul masiv al cronicarilor literari, copleșiți atît de stranietatea și pitorescul personajului, cît și de greutatea și coerența lumii narrative propuse.

În cele 178 de pagini ale cărții, autorul a păstrat opt povestiri (cîteva mai întinse, complexe, adevărate nuvele), opt proze marinărești care uimesc nu atît prin panoramarea întinderii nesfîrșite a oceanului, prin iluzia de grandoare sau deșetăciune absolută pe care ar putea-o provoca, ci prin nonșalanța și arta cu care privește Radu Niciporuc în „hubloul” – cu ramă de nisip – al vieților marinarilor, familiilor și prietenilor lor, al existențelor supuse derizivității și melancoliei (cum sînt funcționarii și prostituatele pierduți în porturile Caraibelor sau „negrișorii” africani, victimele războaielor civile cronicizate, aflați în căutarea unui container și a unui port american).

Personajul celor opt „tentacule” narrative, inginer electrician român, schimbă vapoarele și întîlnește sau reîntîlnește echipaje, figuri lugubre sau personaje mitice, conradiene. Fără a disprețui taclaua, caută, inconștient, intimitatea cabinei, compania unui *policier* sau a unui vis din trecut. Evocările, portretele și povestirile sale au fluxul melancolic al romanului proustian, te îngurgitează lent, boa constrictor, prin intro-uri și invitații ca aceasta: „Cu răbufnirile brizei și cu amintirea berberului dormind la soare, în burnuzul lui, în-

tr-un port de pe coastele Mauritaniei, realitatea mi s-a strecurat din nou în auz cu zumzet de muște, ciripit de vrăbii, jeturi de apă din furtunuri, lipăit de cizme și frînturi de glasuri răstite, cum se întîmplă cînd se spală punțile și hambarele.” Am citat din prima povestire, *De finii*, prilej pentru evocarea unui lungan cu „dinții galbeni și strîmbi și privirea pierdută”, înnebunit de claustrare și poate de propriile lui ritualuri și zeități: „miniatură de fildeș”, „borțoașă cu ulcior pe cap”, divinitate protectoare a somnului.

Da, există o alfabetizare ludică, fără stridențe, în argoul și „DEX-ul” marinăresc. Notele de subsol îți revelează cuvinte și lucruri precum: babord, bintă, cambuză, coferdam, copastie, grui, pupa, santină, saulă, vinciu ș.a.m.d. Arta naratorului însă, nu termenii tehnici, impune această lume, și-o fixează-n memorie, ca *urmele tălpilor* clandestine pe vaporul din *Don't kill me, my friend*. Salvarea unui emigrant mobilizează energiile și e totodată rutină. Fără desfășurări melo (ridicole pentru matrozii căliți), echipajul îl adăpostește pe „Jimmy” firesc, port după port, sperînd ca unul din statele occidentale, cu miere și lapte, să-i ofere azil. De la Daniel Defoe la Joseph Conrad, recunoaștem aici atitudini și mărci, negrul i-așa cum ni-l imaginăm (din superstiție & ușor rasism): athletic și comic, harnic și fricos, discipolul ideal (cînd naratorul îl învață, de plictiseală, engleza, observă cum „memoria lui era ca o oglindă curată și nu trebuia să repet nimic”). Finalul, cu „gorilele de la emigrația nigeriană” și mortuarul *aiming field*, frazarea gîfîită, emoția țîșnind ca hemoglobina din jugulară, rușinea și neputința, în definitiv numai rușinea și compasiunea, fac din *Don't kill me, my friend* unul din hiturile volumului.

Apoi ritmul feroce lasă loc unei narațiuni lente, cu pliuri și vâluri, de tipul *In The Mood For Love*. Însingurat, eroul scanează „un trecut devenit între timp mai ductil”. *Un bănuț cafeniu* e, prin urmare, cronica descompunerii cuplului. Presentimentul, filajul, reflecția amară domină poveștile uscatului și mării întretesute, aici, cu mînă de magician. Există o tristețe, un palpîit hrabalian în anecdote precum: „Nu înțelesesem de ce într-un voiaj anterior, în Suedia, alergaseră toți să-și cumpere yale, credeam că oțelul lor le făcea atît de rîvnite. Îmi aduseseră și mie una, căci îi împrumutasem cu bani, însă abia după ce am intrat în casă, ca o fantomă, am înțeles la ce erau bune. Nu făcusem nici un zgomet.”

Urmează piesa care împrumută titlul volumului, *Pascal desenează corăbii*, o nuvelă construită din flashbackuri nostalgice, grele ca sîmburele în fruct, din istorii nicîcînd epuizate. „Ultima mea perioadă romantică pe mare” e, pentru narator, motivul perfect pentru omagierea artei navigației (de la caravela lui Enrique Navigatorul la tipologia comandantilor de vas africani – nobili, copilăroși). Navele *Soltera* și *Marseille* devin, acum, la rîndu-le, personaje fabuloase, pe măsura căpitanilor Pascal și Emmanuel. „Mediterrana, o lume în care legile vicleniei se mînuiau cum se mînuia și sextantul”, e scena creșterii și descreșterii acestor vechi marinari, neocolită – ba din contra – de aromele iubirii: „Dacă în clipa aceea, cînd se uita la rodie, și în următoarea, cînd deja întindea mîna spre ea, Pascal și-ar fi îndreptat ochii spre obraji

ei, ar fi văzut cum pe curbura lor înflorise o pată fină, de culoare roz, desprinsă parcă din coaja fructului. Dar el nu se uita decît la rodie și la degetele femeii, care le atingeau pe ale lui.”

Aceeași atmosferă fabuloasă, condimentată, onirică, același apetit pentru digresiune, pentru miniaturi și hiperbolizări le întîlnim în *Marinarul din Șumen*. Portretist scilpitor, naratorul creează, iar și iar, personaje enigmatice și totodată pregnante, ca Vladimir și Papa Melik sau vechiul mineralier *Lucky Trader*, cu ale sale „coridoare confortabile și saloane unde mahonul respira liniștit în compania candelabrelor de cristal și a covoarelor cu monogramă.” O frază, cîteva tușe îi sînt de ajuns pentru a immortaliza un chip, un spirit, o existență pierdută-n hățișul caraibian: „Însă rigiditatea îi dispărea cînd își muia vîrfurile limbii în paharul cu lichid auriu și privea apoi în sus, cum fac vrăbiile cînd beau apă.”

Autoficțiuni, amintiri camuflate savant, rafinînd lujeri sau tentacule narrative, textele lui Radu Niciporuc sînt fragmentele (răni și extaze) unei lumi de care autorul nu vrea, nu poate sau ezită, pur și simplu, să se despartă. În *Frapieră cu capac*, o tînără impetuoasă și dezesperată, rătăcită pe chei, agită – într-un prezent continuu, netulburat – sutienul cu „țesătură albă” către vaporul dispărînd la curbura unde rîul se varsă-n ocean. Un gest căruia naratorul îi recuperează – intacte – noblețea, splendoarea și magia originare.

Ar mai trebui observată aici tehnica finalului (valabilă pentru oricare din cele opt proze), excelența rezolvare a jocurilor diegetice, desprinsă cumva din Julio Cortázar: „Nu poate exista acolo nici un cuvînt, nici un punct, nici o virgulă, nici o frază în plus. Povestirea trebuie să ajungă în mod fatal la finalul ei, așa cum se termină o mare improvizație de jazz sau o mare simfonie de Mozart. Dacă nu se oprește acolo, se duce totul de rîpă.” (în vol. *Fascinația cuvintelor*, Editura Fabulator, 2006)

Sculptor în timpul mărilor și oceanelor, colecționar neorealiste de glasuri, fizionomii și încăperi, Radu Niciporuc este, de fapt, un mare povestitor.

Poezia lui Pavel Șușară

Constantin Zărnescu

Pavel Șușară

Sissi – „Împărăteasă a Austriei și Regină a Ungariei”

București, Editura Tracus Arte, 2014

Pavel Șușară a devenit unul din cei mai cunoscuți scriitori români contemporani. Nu doar prin variațiunea genurilor pe care le cultivă, în frunte cu poezia și proza, ci și prin activitatea sa de critic și istoric de artă, cronicile de televiziune și eseist, cu o rubrică săptămânală, pe care a avut-o, ani de zile, în *România literară*, între 2006-2013. Bănățean de naștere (Bănia, 1952), poetul și publicistul Șușară s-a afirmat, la București, după Revoluție; și a debutat, devreme, la 24 de ani, cu un îndrăzneț volum de versuri: *Regula jocului* (1990), fiind încununat cu premiul de debut al Uniunii Scriitorilor din România, anul următor.

Au urmat, având o activitate intensă, îndârjită, volum după volum, la diverse edituri: *Urmuz* (parodii și satire politice, 1996); *Veto* (poeme în proză, 1998); *etraklys* (poeme, 1998); *Opt povești adevărate/ Cu ființe minunate* (poezii și proze pentru copii și tineret, 2000); *Corneliu Baba* (monografie, în franceză și în română, 2001, și respectiv 2013); *Sinuciderea se amână* (schite, nuvele și povestiri, 2003); *Universul din cușcă* (poem, 2010); *Carcase de cristal* (cronici și articole de televiziune, 2012); *Amore more ore re* (poezii, scrisori, poeme, 2014).

Vom stărui asupra „epopeii” *Sissi – „Împărăteasă a Austriei și Regină a Ungariei”* (Ed. „Tracus Arte”, Buc., 2014), având-o ca personaj pe legendara și fabuloasa Elisabeta Amalia Eugenia de Wittelsbach, mai numită, în Împărăția Europei Centrale, „Sissi”.

Acest volum e structurat pe mai multe stiluri, curente și epoci, într-o excepțională interferență *manieristă* și reprezintă o operă literară (artistică), profundă și complexă, poate cea mai împlinită estetic (și după *noi canoane*) din activitatea poetică și scriitoricească a lui Pavel Șușară, de până azi.

Întreg fondul „folcloric” și fantast al copilăriei și adolescenței poetului (personaj), se concentrează într-o călătorie „epopeică”, pe care, când va ajunge soldat și cetățean al Imperiului, tânăr „onest”, va deveni (și) expeditor al unor „scrisori-poeme” spre Împărăteasă. Scrisori de „dragoste”, dar apoi și de vești „politice”. Soldatul Șușară își începe *peregrinarea* din Bozovici (Caras-Severin), punctul unde Împăratul Franz Iosif făcuse, cândva, o „*garnizoană grănicerească*”, vizitând, cu onoruri și Valea Almăjului. Apoi, ajungând la Viena, cu gândul de a călători spre Geneva, *naratorul* (epopeic) o „vede” pe Sissi, în imaginația sa, „citindu-i privirile, cu mare grijă, pândindu-i bătaia pleoapelor, felul în care i se schimbă vibrația volănașelor, de la rochia verde, de smarald, modificarea ritmului respirației, palpitațiile irezistibile – semne ale unui „alfabet tainic”. Într-un vis treaz, naratorul cel „odiseic” devine conștient de starea sa și conchide:

„... atunci mi-am dat seama, iubita mea Sissi, că eu *citesc* ceea ce încă nu s-a scris!...

Că eu țin minte și vârsta nisipului

Că eu sunt *textul însuși*

Că eu știu totul!...”

Eposul fabulos, bănățean, cu mici diavoli, pe

cărări, câini, lupi și căței ai pământului, dar și comori blestimate, ascunse la răscruci de drumuri, de soldați ori bandiți, dușmani ai imperiului, peste care pălpăie flăcări albastre – acel epos migrează, în versuri, spre Europa Centrală, iar *naratorul*, tocit de drumuri, devine „profet al vremurilor” și „cerșetor”, scriindu-i, plin de griji, lui Sissi: „Văd/ Cum se-aprind vălvățile/ De la Răsărit la Apus/ E pârjol deasupra munților/ Văile fumegă/ Aerul tremură/ De-atâta dogoare./ Văd ca prin ceață/ cum, la Sarajevo, își cumpără unul pistoale (Gabriel Princip, n.n.)/ Și pândește caleștile/ care trec, la trap/ Peste pod...”

Văluri negre, „năzăririi” și fantasme împânzesc secolul, cu semne funeste – „iar peste statuile de la Schönbrun/ Din întunericul nopții/ Va veni, vârsând flăcări/ Ca balaurul/ Va ieși în lume/ Târându-se ca șarpele/ *Zugravul din Linz*” (*Micul Adolph*, n.n.).

Sunt pagini în care efectul adânc, parodic și umoristic se atenuază, dispare, în fața „sentimentului tragic” pe care îl trăiesc mulțimile, comunitățile, naționalitățile:

„(Acela) va aprinde apele/ va răsturna crestele munților/ și va aduce pe *copiii Domnului (poporul lui Israel, n.n.)* după cum scrie și la Carte/ Pe flămânzi și zdrențuiți/ În marginea piețelor!”

Trăind cu două decenii mai târziu, după soldatul Svejk, naratorul-poet-profet se confesează, dramatic, spre o Sissi eternă, cu grijă și cu spaimă: „... se va ridica și seminaristul caucazian (desigur: *Iosif Visarionovici*, n.n.)/ Și va sufla, pe sub mustața cea groasă/ Viscole și sloiuri (...), de vor cădea păsările/ Și va îngheța stejarul în ghindă...”

I se confesează lui Sissi, Împărăteasa, că „doar este și Regină a Ungariei”, despre „străzile, cu fațade ciuruite de gloanțe, din '56,/ De ai putea crede că ești în Timișoara, București, sau Sibiu, după Crăciunul din '89/ Unde s-au dat bătălii mai grele și zadarnice/ Decât la Solferino./ Încât ai avea ce să scrii dragă Sissi, în caietele tale/ cu coperti din piele roșcată/ de Cordoba,/ cu desene stil secesion;/ elegii delicate!/ Ori poezii de dragoste...”

Poetul, profetul, cerșetorul-narator o *vede*, din nou, și din nou, pe Sissi, în fața ochilor, „după legile vechi ale *miracolului*, ale închipuirii și după nevoile imprescriptibile ale *visului*” – o *vede*, pierdută prin mulțimile din Capitala Imperiului. Versurile, nostalgice, ce urmează, în *viziunea epopeică*, devin iarăși *parodice*, chiar *dantești*, amintind iubirea lui Dante față de fecioara Beatrice: „Atunci, zării, o, Doamne, pe alee/ În strai bogat, de catifea, subțire/ Cu falduri, tremurând, sub alizee/ Un chip gingaș, de dincolo de fire,/ De Doamnă, ce anume se gătise./ Când mă văzu, pleoapele-și închise:/ în ea, subit, recunoscu pe Sissi/ și chiar din clipa-aceea eu eram/ suspinul greu ce-n inimă-și sădise,/ chiar textul care încă nu se scris!...”

Deși zâmbeste, melancolic, fragilă, fulgurantă, frumoasă, ca Elena din Troia, pusă în fruntea albumelor, pe afișe și icoane, „asemănătoare unui inger/ ce a trecut pe la starea civilă”, pictată pe porțelanuri de Jena, și pe cupe de cristal, Împărăteasa Sissi e veșnic îngrijorată și temătoare, de soarta Împărăției; iar poetul-profet îi amintește și el, de Ninive și de Troia; și mai adaugă: „Cred că nici Luminăția Sa Împăratul nu se simte chiar în apele lui; *fiindcă mi-a spus mie un vizitiu*

ungur, cu musățile răsucite, care aștepta cu caleașca lângă Sf. Ștefan, în timp ce priveam cum o doamnă distinsă își plimba purcica în lesă, bo-somego, ia uite ce-a ajuns Împărăția, purtam în inima Vienei porcii în zgardă, ca pe câini, de-aia nu-i nici de mirare că armata e *slabă*, bună numai de *parade*, ofițerii bețivi și curvari și fără nici un respect, față de Împărat”.

„– Ascultă-mă pe mine, mi-a zis vizitiul ungar, de-aici/ ni se va trage/ De la scoaterea porcului/ La plimbare,/ Pe strasse...”

Călătorind, mai departe, spre Geneva, naratorul-profet, devenit *anonim*, se simte „ca un erou fără de glorie”, își lasă „mustață neagră, vrând să schimbe Lumea, cu mâna lui./ Descoperind mărreția Istoriei/ Ca și chemările veșniciei!...”

Este uimitor cum, prin intermediul eroziunii *parodiei*, Pavel Șușară ne sugerează *ideea sublimului* (împărățiilor) și a oricărui sentiment tragic. I se conversează, brusc și intempestiv lui Sissi, după prăbușirea oricărei idei (ce ar întemeia *ideologii*): „Pentru că *eu sunt textul*/ Eu sunt logodnicul tău/ Ți eliberez cărarea și îți întind covorul/ De flori (...) / Eu te voi urma chiar și în moarte...”. Textul – sufletul Poetului.

Nu pare să existe vreo „ieșire”; și caracterul *epopeic*, intens, teribil revine. Strigătele „naratorului” o spun, fără a mai găsi epitetă (adjective), ca un blestem, ca o „*nouă Apocalipsă*”: „Nu veni la Geneva!/ Iar dacă, totuși, vii/ nu ieși din casă/ pe 10 septembrie/ în ziua de sâmbătă!/ Iar, dacă, totuși, ieși,/ nu ieși la orele 14,40,/ iar dacă, totuși, ieși/ eu voi fi *acolo* și ne vom întâlni amândoi cu Istoria/ și eu știu asta pentru că eu știu totul,/ pentru că eu sunt textul: *blestemul, soarta, călăuza și asasinul* și rămân supusul veșnic al Luminăției Tale”.

Spuneam că epopeea aceasta originală: *Sissi* nu e doar literară, ci și *artistică-plastică*, cu personaje în viață (M. Bochiș, Ungureanu, Babeți, Claudia Tache); și că pe lângă tipăritura, mirosind a cerneală, a poemelor, întâlnim scrisori-holografe (și alte manuscrise), fotografii, ștampile, timbre fiscale, sau poștale, facturate, datate; și altele și altele: corecturi, pete, picturi naive, amprente, mașini de cusut și umbre (ale contelui Lautreamont); întâlnim chiar și un „colofon” – fiindcă EPOPEEA lui Șușară e un eclatant *melanj* între *cuvinte* și *imagini*; iar hârtia de *imprimerie* și cartonul copertelor este de culoare „sofisticată”, *galben-unturie* (culoarea lui de *origine*, numită pe vremuri, după o invenție franțuzească: „*Chamois*”); iar *potetul* e înveșmântat în haine de soldat al imperiului, alături de legendara pictură, portret, cunoscută peste tot, în lume, a „*destinatarii scrișorilor Poetului-epopeic*: Elisabeta Amalia Eugenia de Wittelsbach, Împărăteasa.

Viziunea *parodico-epopeică-poetică*, numită *Sissi*, este un excepțional *text autoreferențial*, structurând *istoria-text* și *personajul-text*. Ea ne strecoară, la interpretare „*chinurile metafizice*”, pe care ni le produc epocile, erele, „politicile”, precum și *caducitatea* eroismului. Pavel Șușară preferă drumurile și căile lungi, întortochate și rătăcitoare, labirintice. Iar ca structură și fascinație a amestecului *cuvintelor-metaforă* cu *icoanele-imagini*, pe hârtie „*Chamois*”, epopeea se transformă în „*obiect de artă plastică*!” Operă originală, cu caracter *manierist* – cea mai importantă –, pe care a *scris-o scriitorul și poetul Pavel Șușară* până azi. ■

Poștașul duce tăcerea de la o tăcere la alta

Ioan Negru

Viorel Mureșan

Poștașul rural

Cluj-Napoca/ Zalău, Editura Școala Ardeleană/

Caiete Silvane, 2015

Poate fi poetul și poezia scrisă de el un fel de mediator între edit și inedit, între dorință și așteptare? Un fel de „oficial” plătit să umble cu „cărți poștele” în sus și în jos pe cărările și drumurile defundate de la țară? Unul dintre semnele angoasei, stresului și plictiselii, spune Nicolas Grimaldi, în *Tratat despre banalitate* (traducere din limba franceză de Dan Petrescu, ed. Nemira & Co, București, 2006), este așteptarea. Aștepti pentru că trebuie (ar fi bine) să vină ceva. Nu poștașul, care este plătit să vină, ci ceva altceva. Poate un poet. Poate o poezie. Sau măcar niște bani. De-o bere și de niște țigări.

Tu, ca dascăl, dar și ca poet, ești atât de singur încât ți-a devenit stresantă chiar simpla ta, și numai a ta, și tot timpul a ta, prezență. Și, ca din senin, vin doi poștași, nu unul. Să-ți aducă aminte de poezia ta. Așteptarea lor, și a ta, este o antologie, „o selecție din cărțile de poezie de până acum, în număr de zece. Criteriul de alegere a poemelor mi-a venit instantaneu: intră numai acelea care, puse laolaltă, să poată lăsa impresia că au fost scrise într-o singură noapte, cât viața mea de lungă.” Volumul are 145 de pagini de poezie, plus câteva „referințe critice.” Cam mult pentru o noapte, cât viața lui de lungă.

Poezia lui Viorel Mureșan, din volumul *Poștașul rural*, este una de luat în seamă cu seriozitate și, dacă ai răbdare, cu bucurie. Nu știu dacă și viața lui. Dar, dacă gândim viața și noaptea în registrul oriental și nu occidental, atunci cred că vom da peste un adânc mai limpede și peste un înțeles mai profund. Dacă le trecem și pe acestea în registrul valorilor poetice. Gândim astfel că somnul nopții este viața acesteia, că există un somn de început (să-i zicem), apoi unul cu vise și, mai apoi, unul fără vise, unul profund. Acesta din urmă îți dă viața profundă, atunci când o face, știință fără de care rămâi supus Mayei, suferinței și neștiinței. Neștiința fiind, de altfel, cel mai mare păcat. Știința spune că Atman este același cu Brahman (Tat tvam asi), că totul este o manifestare a Zeului și că nu există nimic în afară de el. Voi spune că, aici, în cazul lui Viorel Mureșan, nu există decât manifestarea Zeului, adică a poeziei. De aceea ea trebuie să fie revelația unei singure nopți. A uneia, aceleași vieți. *Poștașul rural* nu este decât ceea ce ți se relevă în somnul profund, pentru care te-ai pregătit prin așteptare, prin singurătate și asceză.

Zeul, adică poezia, este acela care ia tot felul de forme, de înfățișări. Coboară în tine, el însuși fiind atunci. „Numai sculptorul/ taie mărul în patru felii/ și scoate din el/ floarea de măr” (*Ars poetica*). Floarea de măr este, mai întâi, începutul de dinaintea mărului tăiat și devenit mandală. Iar actuala floare de măr este scoasă acum din sămânță, devenind astfel, cu mandală

cu tot, una fiind, *axis mundi*. Coloană din pământ la cer.

Se poate însă, urmând mai ales o modă occidentală, citi poezia lui Viorel Mureșan reificând fiecare cuvânt, adică gândindu-l pe fiecare ca fiind un lucru. Adică nu semn, ci lucrul însuși. Ceea ce spune că este și cum spune că este acel lucru. Fără nici o figură de stil, metaforă sau simbol. Poate fi privită, mai ales în prima sa parte, ca un fel de tablou sau ca un fel de sculptură: dadaistă, suprarealistă etc. Cu un cititor dinăuntrul și altul din afara sa. Și ambii privitori/ cititori cuprinși în tablou și priviți și ei, la rândul lor, de alți oameni-ochi, până la al treilea om, la Unu. „prin coloana mea/ vertebrală/ zboară// foi albe” (*Zile*). „viața/ căzând dintr-o cutie în altă/ cutie” (*Peisajul acesta peisajul acela*). „fulger cu etaje locuit de hulubi” (*Porumbițe pe calea ferată*). „țin cu pleoapa apusul/ să nu se prelingă în mine// ce vei face tu/ care ai o mie de ochi” (*Poezie de buzunar*).

Nu mai vorbim de un spațiu tridimensional, nici măcar de cel cu patru dimensiuni, în care includem și timpul. Vorbim de o deformare spațio-temporală, care ar fi gravitația văzută în relativitatea generalizată (cam greu de priceput pentru novici, cum suntem). Dar, este limpede că la Viorel Mureșan spațio-temporalitatea se deformează, și nu numai din punctul de vedere al receptorului/ observatorului. Că așa este realitatea la modul obiectiv, indiferent de percepția observatorului.

Tot „deformată” o găsim și dacă gândim cuvintele ca fiind semne absolut întâmplătoare. Și în acest fel se poate citi poezia sa. Mai ales cea din prima parte. Titlul primului volum al poetului (*Scrisori din muzeul pendulelor*) spune, cred, mai mult decât că ar fi niște depeșe scrise într-un muzeu. Mă gândesc tot la spațio-temporalitatea „îndoită”, deformată. Căci scrisoarea poate fi fără a fi scrisă, fără adresă, fără autor, iar pendulul poate fi fără ceas, de unul singur. Pendulând sau nu. „întorceau/ de pe-o parte/ pe alta/ cadavrul de mătase” (*Fișele de la Băile Felix*). „bătrânul avea în față o farfurie cu struguri// oare număra boabele/ sau aprindea lumânări/ într-un templu” (*Ziar*)

Scrisorile toate, nu numai cele din primul volum, au expeditor (autorul) și destinatar (cititorul). Rămân clădirea muzeului și pendulele. Muzeul poate fi și fără ceasornice cu pendule, pendulele pot fi și fără ceasornice. Muzeul pendulelor poate fi unul al timpului învechit, bun doar de arătat în expoziții. (Un inutil prezent, destinat altei utilități).

Asta dacă atribuim fiecărui semn lucrul desemnat de el. Dar putem să-i atribuim orice lucru, semnul fiind aleator. Totul devine atunci un joc. Acceptat sau nu. Cum și cu cât deformează spațio-temporalitatea pendulele din muzeu? Nu realul este distorsionat, el așa este. Nu poezia pune lucrurile anapoda în text, așa sunt ele în ansamblul lor văzute acum, așa este și textul care „le filmează” sau tabloul care, deși bidimensional, le redă nu în trei ci în patru dimensiuni.

Adică într-o altă modalitate de a privi cosmosul. Fie el și unul lingvistic.

Așa face și poezia. Dar poezia nu ține de ceasornic, acesta doar o „ticăie”. Care cum poate, care cum e de lung, sau de lent, sau de lustruit.

Poezia stă însă sub puterea limbii. Pentru cititor, deloc comodă, una altfel decât aceea cu care s-a cam obișnuit. Jocul, ludicul imaginației și imaginarului este cuprins între semnele reificate și cele aleatorii. Putem vorbi, afectiv vorbind, de cruzime, dar și de tandrețe sau de scâncet de bucurie. Poștașul de la țară face legătura dintre case, dintre case și ulițe, dintre destinatari, după cum i se cere în adresele „cărților poștale”. Ele sunt cele care îl călăuzesc. Pare un joc, dar nu este. Uneori este o „carte” de ieri sau alaltăieri, alteori este o amânare pe mâine sau poimăine. Uneori plouă sau e prea mare frigul. El, ca simbol, este responsabil cu limba satului. Și cu veștile pe care le duce peste tot, oricui vrea să le-asculte.

Deși așa cita în întregime poezia *Aperto libro*, am să mă mulțumesc doar cu ultimele două versuri: „rugăciunea mea e numai apusul/ acestui lung șir de sori”, dar cu întreg poemul „Anul în care n-a înflorit Forsytia: tu și eu/ o pereche de foarfeci/ tăind amiaza/ din jurul uni fluture”.

Ca poștaș rural ce este, ca singurătate ce este, Viorel Mureșan își trimite mai întâi sieși cărțile; își bate-n poartă, dă o coajă de pită cânelui, dă bună ziua, intră după sine în sine însuși. Adică în casă. Uneori e dur cu sine însuși, alteori tandru, alteori egoist până-n prăsele. „un stâlp cu brațele-ntinse/ vrea să prindă stolul de corbi/ dar/ strălucitoare două cabluri/ îl trag în adânc” (*Desperado*)

Scrie ca să știe sigur că singurătățile sunt toate la locul lor. Le trimite, din sine însuși, „poștale”, nu ca să le unească, ci ca, din grațitudine, să le mărească, adâncească singurătatea. Pentru că toate singurătățile sunt numai ale lui. La țară fiind singurătățile, comunică între ele, dar mai ales, și prin asta comunică, știu să tacă. Poștașul duce tăcerea de la o tăcere la alta. ■

Istorie și istorisiri

Ani Bradea

Apărut la Editura Corint în 2015, în colecția *Istorie cu blazon* și lansat la târgul de carte „Gaudeamus” în același an, în prezența autorului, volumul *Tovarășul baron, O călătorie în lumea pe cale de dispariție a aristocrației transilvănene*, semnat de olandezul Jaap Scholten, a trezit interesul cititorilor români (și) datorită subiectului său. Poate mai mult al istoricilor, cunoscătorilor, sau al celor trăitori ori urmași de istorie transilvăneană, dar totuși nu în sensul temerilor autorului. În *Prefață la ediția în limba engleză*, Jaap Scholten nota: „De teama represaliilor, unii dintre cei intervievați mi-au cerut să nu public această carte în română sau maghiară. Așa că iat-o apărută în versiunea engleză – la o editură din Ungaria.”

La aproximativ doi ani de la această declarație, apare traducerea în limba română, dar nu cred să fi avut cineva de suferit din cauza asta. Cu siguranță trecutul istoric al Transilvaniei este unul zbuciumat de lupte interetnice, și nici acum, trebuie să recunoaștem, subiectul nu e pe deplin închis. Cu toate acestea, poveștile din cartea lui Jaap Scholten sunt mărturii, extrem de valoroase fără niciun fel de îndoială, ale unor politici de mult apuse, iar temerile povestitorilor nu mai pot fi acum îndreptățite.

Versiunea românească beneficiază de o prefață care ghidează cititorul, menită parcă să

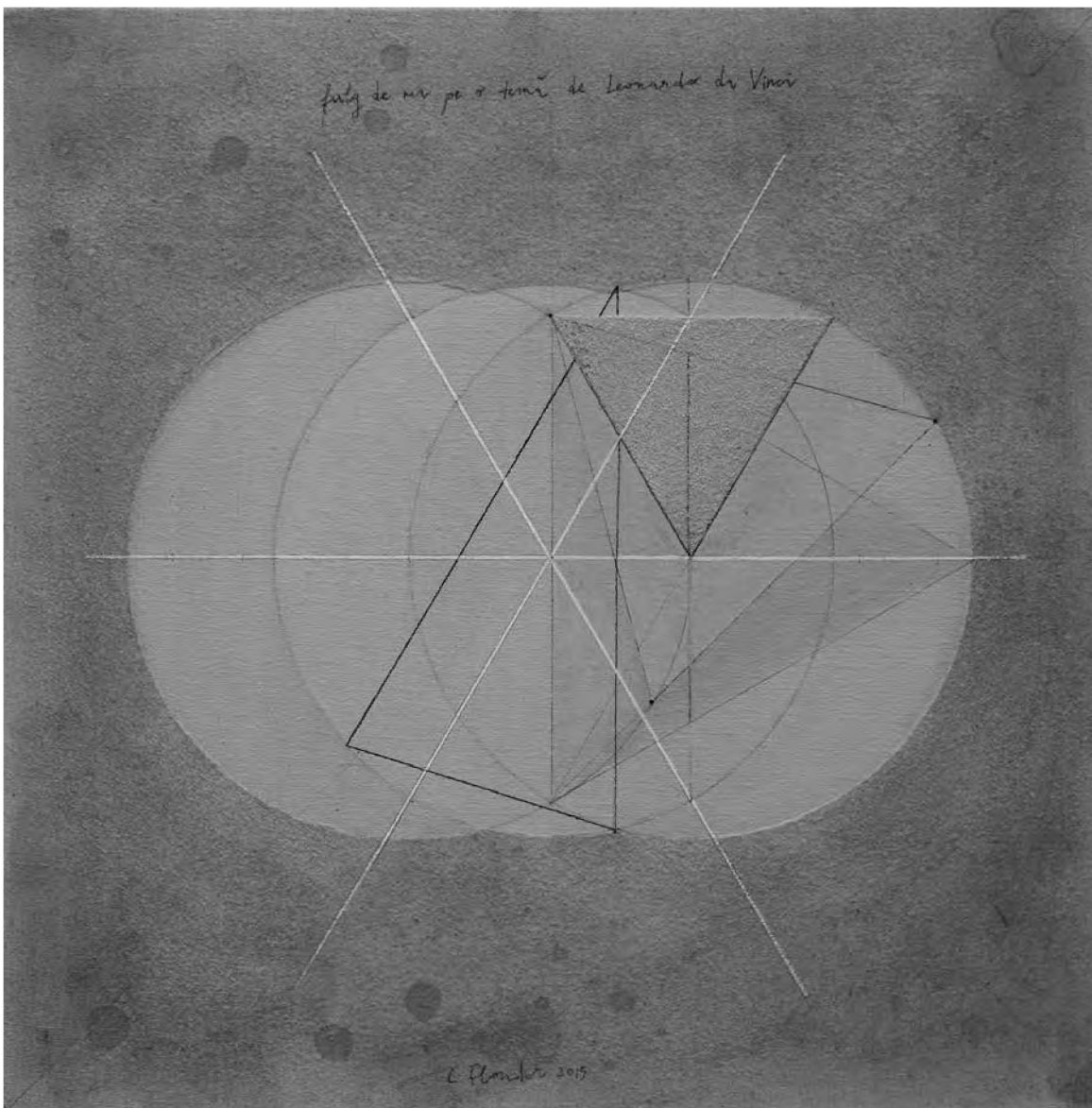
indice o lumină în care trebuie văzut și înțeles textul. Autorul ei, Dr. Filip-Lucian Iorga, tânăr istoric și publicist român, el însuși descendent al unei vechi familii românești, înrudită cu familia de boieri moldoveni, „îndreaptă” prin notele de subsol, în calitatea sa de coordonator al colecției, unele inadvertențe, exagerări ale realităților istorice strecurate în interpretare. Sigur, acestea nu trebuie să constituie impedimente în fața interesului cititorului român pentru cartea lui Jaap Scholten, care, dincolo de anumite răstălmăciri ale autorului, conține mărturisiri inedite ale unor personaje intervievate în ultimii ani ai existenței lor, reprezentând o societate cu adevărat pe cale de dispariție. Faptul că toți cei întrebați sunt urmași ai unor familii aristocratice nu poate fi decât benefic pentru tema aleasă, pentru că, spune prefațatorul: „(...) descendenții familiilor «nobile și notabile» au mai multe povești de spus decât reprezentanții altor categorii sociale. În același timp, în special în acea parte a Europei care s-a aflat jumătate de secol sub dictaturi comuniste, acest patrimoniu memorial este și unul dintre cele mai amenințate cu dispariția. De aceea, este urgent ca amintirile de familie ale urmașilor de aristocrați să fie înregistrate, notate și aduse la lumină, până nu este prea târziu.”

Și chiar asta face scriitorul olandez, cei cu care stă de vorbă, atât în Ungaria cât și în

România, sunt în mare parte nonagenari, urmași ai marilor familii care au deținut sau nu un titlu nobiliar. Suprinzătoare însă, dacă ne gândim la vârstă, este memoria fantastică a acestora, păstrată, poate tocmai din lipsa altor dovezi palpabile, distruse de regimul opresiv, nu doar intactă, cât, mai ales, vie. Personajele lui Scholten rețrăiesc, povestind, toată gloria apusă, tot fastul din sălile de bal de odinioară, dar și durerile, umilințele de tot felul din beciurile securității, sau alte spații întunecate și insalubre în care au fost silite să-și ducă existența după data fatidică de 3 martie 1949. Atunci, în zorii zilei, reprezentanții aristocrației transilvănene au fost încărcăți în camioane și duși în domiciliile obligatorii, în urma decretului regimului comunist de naționalizare a averilor. Mulți dintre ei au fost arestați, viața le-a fost pusă în pericol, confiscarea proprietăților nefiind cel mai mare rău care li s-a putut întâmpla. Firește, măsura a fost aplicată și în restul țării, familiile nobiliare din Moldova și Țara Românească împărțând aceeași soartă.

În *Tovarășul baron*, linia care stabilește timpul devenit istoric, granița dintre *atunci* și *acum* este data de 3 martie 1949. Din acel moment lupta celor care au supraviețuit este continuă, dusă pe mai multe fronturi. În primul rând a fost vorba despre rezistență, apoi de păstrarea identității și, în zilele noastre, de recuperarea proprietăților. Sunt mărturii absolute cutremurătoare. De pildă, în Ungaria, o fostă contesă ajunge servitoarea unei activiste de partid, pe care o învață regulile unei conduite rafinate în societate, ceea ce o face, pe respectiva activistă, să fie invidiată în cercurile pe care le frecventa. Mulți aristocrați ajung să-i slujească pe noii îmbogățiți, sau să trudească în condiții foarte grele, în activități solicitante din punct de vedere fizic, fără să le fie permis să-și etaleze cunoștințele și capacitățile intelectuale. Domiciliile obligatorii mai impuneau, pe lângă alte înjosiri, și prezentarea frecventă la Miliție, unde erau chemați și delincvenții de drept comun, pentru a li se constata prezența permanentă în acea localitate. Emma P., una dintre aristocratele care povestesc în cartea lui Jaap

Constantin Flondor *Un fulg de nea pe o temă de Leonardo* (2015), tehnică mixtă, făină, pigment alb pe pânză 70 x 70 cm

Scholten, era batjocorită la fiecare înfățișare de acest fel. Deși era deja cunoscută de milițieni, era întrebată mereu : „La ce categorie ești? Tâife sau contese?”

Sunt în volum capitole cu un puternic impact emoțional asupra cititorului, în care, cu detalii mai mult decât înfiorătoare, sunt descrise torturi inimaginabile pentru o societate civilizată, aplicate în închisorile comuniste de la Sighet, Aiud, sau Jilava, celor considerați dușmani ai poporului, pentru simpla vină de a se fi născut în familii cu averi și titluri nobiliare, și care s-au împotrivit naționalizării. Pagini dureroase care se adaugă altora de acest fel, scrise despre atrocitățile și abuzurile celor cincizeci de ani de regim comunist, nu doar în Transilvania, ci în întreaga Românie, și, de asemenea, ne spun personajele lui Jaap Scholten, în Ungaria.

Am cumpărat cartea cu deosebit interes, nu doar pentru că sunt născută și locuiesc în Transilvania, trecutul acestui ținut fiindu-mi, din acest motiv, mai aproape de suflet, dar și pentru naționalitatea autorului ei. Sunt interesată de povești ale vremurilor apuse, am cunoscut și am stat de vorbă și eu cu o urmașă a unei familii de nobili maghiari, cu foste proprietăți și conac în zona în care locuiesc. Mă interesează așadar la modul cel mai obiectiv trecutul nostru comun, români și maghiari deopotrivă. Sunt puține scrieri de acest fel, nepărtinitoare unora sau altora. Un scriitor olandez, care a călătorit deseori în România pentru a se documenta în vederea scrierii acestei cărți, și care spune în introducere (o porțiune ce poate fi citită în reclama unei librării virtuale) despre Transilvania că este „una dintre cele mai frumoase regiuni din Europa”, nu putea fi bănuț, credeam eu, de subiectivitate. Am aflat însă că soția lui Jaap Scholten este urmașa unei familii cu titlu nobiliar din Ungaria, înrudită cu mai multe familii de aristocrați transilvăneni, iar, la un moment dat, înțelegem din cele scrise că autorul însuși are rădăcini în aristocrația maghiară. Este de înțeles, în lumina acestor informații, preferința scriitorului olandez pentru o anumită interpretare a trecutului istoric. Sigur, faptul că nu am găsit nici de data asta, într-un străin, un analist cu totul imparțial, nu știrbește cu nimic valoarea documentară a scrierii. S-au adunat zeci de mărturii, s-au purtat discuții cu foarte multe persoane și autorități, s-au vizitat conace, în ruină sau readuse la viață, închisori, foste domiciliu forțate, muzee și biblioteci. Cercetarea este cu adevărat

vastă și laborioasă. Trecem cu vederea micile inexactități, erori strecurate, pe alocuri, din lipsa consultării arhivelor și a încrederii în istorisirile terților, ca de pildă acele afirmații aproape tendențioase la adresa Reginei Maria. Important este că această carte vine și umple un gol. S-a scris foarte puțin despre acest subiect, și oricum foarte puțin în limba română. Documentele de arhivă ale acelor vremi, mă refer acum la perioada în care Transilvania a fost sub ocupație austro-ungară, sunt, după cum bine știm, în limba maghiară. Ori, trăitorii acestor meleaguri, indiferent de etnie, sunt îndreptățiți să-și cunoască trecutul, așa cum a fost el. Este, de fapt, nu doar un drept, cât, mai ales, o datorie.

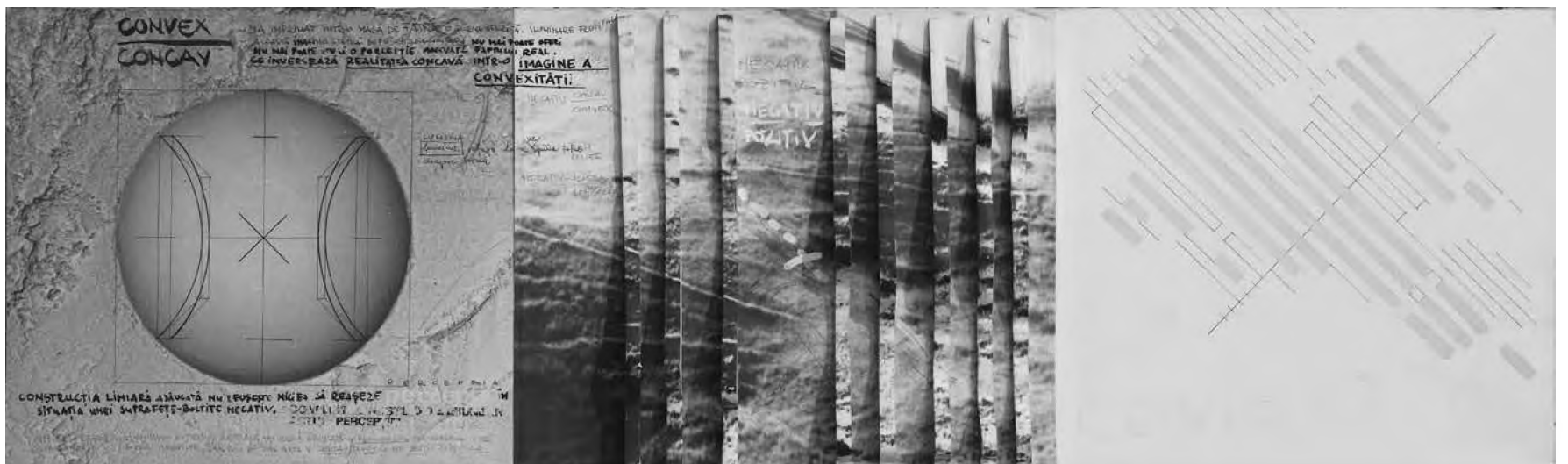
Însoțite de un calup de fotografii vechi, poveștile intervievaților lui Jaap Scholten poartă un fermecător parfum de epocă, menit să transpună cititorul într-o lume despre care nicăieri nu se mai vorbește, o lume a eleganței, a bunei cuviințe și a manierelor alese. Pentru că, povestește un personaj: „Pe vremea aceea lumea avea așteptări mari. Ți se cereau multe. Trebuia să te porți cum se cuvine și să acumulezi cunoștințe, să fii punctual, să ai maniere și simț al umorului. Exista o tradiție umanistă.” Cât despre educația rafinată, există un pasaj absolut încântător în care ne este redată lecția de comportament pe care autorul o primește de la Erzsébet T., născută în Transilvania, pe moșia familiei sale, și care, la cei 91 de ani ai săi, impliniți la domiciliul actual din Ungaria, este una dintre cele mai prezente povestitoare din Cartea lui Scholten. „Erzsébet mi-a arătat recent cum să îndeplinesc corect acest ritual. «Tu ești femeia. Așază-te», mi-a ordonat ea în timp ce se ridică. A venit în fața mea, mi-a luat mâna dreaptă, a ridicat-o, a răsucit-o cu dosul palmei în sus, apoi s-a aplecat spre mine. «Patru centimetri, nu mai mult! Nu te apleca niciodată mai mult de patru centimetri – și numai din umeri, niciodată cu capul. Stai frumos, cu spinarea dreaptă. Nu te apleca din șale. Numai țărani fac așa. Țărani sărută mâna moșierului.» Ridică semnul arătător în semn de avertisment. «Dar nu săruți mâna, doar aerul. Și dacă un bărbat se uită în ochii unei femei, când îi sărută mâna, oh lă lă! Dar și mai frivol e să faci așa.» Îmi ia mâna din nou și o răsucește încet cu palma în sus. «Dacă o săruți așa...» Își dă ochii peste cap. «Un vechi proverb spune că dacă o doamnă zice nu, asta înseamnă poate, dacă spune poate înseamnă da, iar dacă spune da înseamnă că nu e o doamnă.»” Pentru frumusețea pasajului, l-am transcris integral. ■

Constantin Flondor Ramuri (2014) u/p, 40 x 30 cm

Cât despre relațiile interetnice, sunt câteva mărturii care ne îndreptătesc să credem că versiunile actuale, de o parte și de cealaltă, sunt doar expresia patimilor politice și că, atunci ca și acum, oamenii au trăit unii în preajma celorlalți, au conviețuit, au suferit și au iubit fără să se gândească la cum va scrie istoria despre ei. O poveste a unei familii din neamul Bánffy, care-și avea conacul într-un sat locuit doar de români, și care a fost salvată de la deportare de țărani veniți să-i împiedice pe milițieni să-i ridice pe boieri, îmi sună cunoscut. Am auzit și eu una similară, povestită de fiica unui fost nobil maghiar. Concluziile sunt lesne de trasat.

Tovarășul baron, O călătorie în lumea pe cale de dispariție a aristocrației transilvănene este o carte care-ți persistă multă vreme în gânduri, după ce i-ai citit ultima pagină. Te întrebi cum de au fost posibile anumite grozăvii, de ce au plătit atât de crud oameni nevinovați, dar și de ce nu reușim nici astăzi să ne împăcăm cu trecutul nostru. Da, e o carte care ridică întrebări, parțial are și răspunsuri, dar eu tot mai aștept, până nu este prea târziu, până când se mai pot strânge mărturii, Marea Poveste a Transilvaniei, în care poveștile tuturor, indiferent de etnie, să-și afle locul. Eventual fără niciun fel de interpretare!

Constantin Flondor

Concav-Convex (1977) fotografie, desen, obiect pe panou de lemn, 46 x 154 cm. Colecție privată

Dumitru Velea

Lada cu zaruri

Lui V. G. Paleolog

Se-aruncă zarurile
cu semne și simboluri săpate pe fețele lor:
șase zaruri se rostogolesc în lada deschisă,
ca interpretul să-mi lege și să-mi dezlege
fraza pe care mâna mea o scrie,
aici, când ziua se-apropie de capăt.
Spun: Bătrânul nu joacă zaruri,
și semnele de pe ele sunt săpate
de vrăjitoarea formelor
cu un ac de oțel înroșit în foc.
Mi se spune: Tânăr ai fost și le-ai aruncat,
între pereții lăzii încântat le-ai rostogolit.
Acum, Bătrânul alege fața și semnul
și-așează cuvintele în fraza
pe care interpretul o citește.
Liniștește-te: O singură dată o auzi,
așa cum o singură dată zarurile se-aruncă.
N-ai dreptul să rătăcești între deciziile sale,
căci, într-o clipă, capacul lăzii se trage
cu pocnet și țipăt. Vrăjitoarea te-așteaptă,
cu acul de oțel înroșit în foc.

Nașterea fluturului

Firul de borangic s-a tors
ca și cum ar fi o cămașă pe umeri,
prin ea aripile îți cresc
în lumina dintr-o altă zi.
Cu aripi sunt între cei sălbatici.
Dumnezeu s-a retras
ca și cum s-ar fi trezit dintr-un vis
și urmele ți-ar fi rămas
să le calci într-o altă noapte.
Sălbatic sunt între cei cu aripi.

Cele trecute, cele rămase

Veșmântul sfâșiat în vis
nu poate să treacă în imagine
chiar dacă el a fost continuu imagine.
Doar umărul de pe care a curs
își lasă lumina pe perete
chiar în clipa când picioarele desculțe ating
dalele reci, din Sfânta Sfințelor.
În țesătura luminii se aleg ochii
pentru care toți cei intrați aici
sunt imagini.
– Pentru ce veșmânt de sărbătoare
și-atâta vâl pe ochi? Trezește-mă,
că picături mari de sânge
cad din ochii mei!

Palma primită

În poveste el este o ladă
în care se găsește o altă ladă
asupra căreia cel ce imaginează
trebuie să păstreze tăcerea,
căci în chichița ei doarme o femeie.
Ea îl visează venind să ridice capacul,
chiar în clipa când, nerăbdător,
el i-l dă la o parte.
Fiindcă i-a stricat visul,
ea îi trage o palmă,
pentru a simți plinul
și golul lăzii.

Pălmuit, el vede cum o femeie bătrână
sparge oala de stâlpul înfipt
la capul său.
Din cioburile și cărbunii ei,
ca o imagine,
răsucit din fum
cu miros de smirnă,
se înalță cel ce imaginează.

Întoarcerea acasă

Când tu privești dunga colinei pierdută în cer,
altul privește marginea cerului atingând
dungă colinei;
când tu auzi tunetul cerului cu tremur
în fereastră,
altul aude sunetul zăbrelei încrêțind
apele cerului;
când tu numeri și-mparți urmele
pe pământ și apă,
altul numără și-mparte țărână și apă
fiecărei urme;
când tu vorbești despre piatra ce-o rotunjești
în gură,
altul vorbește cu piatra ce zboară din gură
spre munte;
când tu ieși din odaie, trântind ușa cu zgomot,
altul în liniște se-ntoarce în odaia
de unde ieșiseși.

Hegel

Întregul există,
partea dispăre –
brațul tăiat, în vis,
continui să-l simți și te doare.
Adevărul există,
minciuna dispăre –
focul, chiar ca imagine,
întreține rugul sub picioare.
– „Adevărul este întregul”
și nu ciurma –
spune Bătrânul care pe flăcări
își lasă urma.

Bătrânele silabe

Am imaginat o locuință,
am imaginat și ziditorul ei
cu palmele lucrătoare,
până când acestea au dispărut.
De pe sub garduri într-o rână,
de pe sub ziduri, oameni au năvălit în casă,
au scotocit prin odăi, prin unghere,
prin dulapuri și sertare-au căutat,
dar n-au găsit decât câteva pietricele
cu semne pe ele săpate. Cu mâinile goale
au plecat,
mâhniți că nimic n-a fost de luat.
Pereții casei au dispărut. Pietrele se rostogolesc
în lădiță. Sunetul lor abia îl mai aud.
Oricum, lădița demult n-o mai disting.
Nici mâinile mele întinse-afară
prin fereastră. Și locul ei e gol.
Ce-a fost imagine n-a mai rămas.
Ce-a fost să rămână a rămas:
pietrele și silabele astea bătrâne
rostogolite prin pulberea argintie a drumului.

Dumitru Velea

Râul de sub casă

Cu sfoara în mână, bătrânul
măsoară pereții locuinței
pe care mi-o lasă moștenire.
De sub pragul ei izvorăște un râu.
La măsurarea zidului de la răsărit,
mă trece prin apă până la glezne;
la cel de la miazănoapte,
mă trece prin apă până la genunchi;
la cel de la apus,
mă trece prin apă până la piept;
la cel de la miazăzi,
prin apă trebuie să înot.
Valul mă poartă în locuință,
ca și cum sfoara de măsurat
m-ar trage înăuntru.
Sfoara de in s-a înfășurat pe mine,
îmi ia măsurile, prin apă,
astfel mi se dă parte.

parodia la tribună

Dumitru Velea

Întoarcerea acasă

Când tu privești la cer, pierdut în vers puțin,
altul, mai pragmatic, îți fură pânza de in;

când tu trezești imagini în locul gol din vers,
un altul umflă premii, așa, simplu, din mers,

când tu-ți împarți bănuții de pâine și de apă,
un altul chinuiește în bănci să-i mai încapă;

tu umbli, ceri dreptate și-ai uși bătute-n cuie,
și-altul pe munți de-onoruri, cu vorbe doar se suie;

și când te-ntorci acasă, că te întorci odată,
observi că din odaie și muza ți-e furată!

Lucian Perța

Deshamă cerul

Gabriel Cojocaru

„Fiule! Când vrei să te apropii să slujești Domnului
Dumnezeu, gătește-ți sufletul tău spre ispită”
(Isus Sirah, 2.1)

Și după cum îți va șopti
vocea interioară –
câtă speranță îți va împrumuta
somnia și câtă siguranță după
tămăduire îți va da gratuit
moartea

Stingeți lumina!
Va fi din ce în ce mai greu
Să nu vorbiți pe întuneric
Păstrați-vă pacea

Așa-i când
ți se face dor
de un loc în care
n-ai fost niciodată:
...pământ netocmit și gol.

Mergi pe bârnă parcă
aluneci pe lângă
balustradele plăcerii –
colectezi selectiv
sentimente adiacente
sexul ca o înfrângere diortosită
Stinge lumina!

Cum nelocuită de sfinți
e plăcerea ce dulce e
nemărturisirea

Plănsu-mi-sa cealaltă voce
interioară – *vocea de primăvera*
că nu-mi mai poate dicta
că nu mă poate ierta...
Și ce mult mă poate durea

Stingeți lumina!
căci acesta e gustul *mărturisirii*
precum turta dulce a copilăriei
pe care o mâncam pe ascuns
jucând la tombola uitării
ce puzderie de zei
pe pământ!...

Apoi la masa sentimentelor
amânate împărțirea ne
dădea mereu fără rest
En pas de deux
Diavolul ne-a furat Postul.

Restul l-ai uitat, l-ai ascuns
restul lumii nu va fi
niciodată de partea ta
pentru că nici acum n-am să
vă spun de ce continui
să iubesc femeile cu tălpi mici

Stinge lumina!
DESHAMĂ CERUL.

Gabriel Cojocaru

Urmare din pagina 4

Un miracol al sfârșitului antichității: neoplatonicii (II)

Că Plotin nu acceptă teoria gnosticilor relativ la „inteligibilitate” este un lucru evident pentru oricine a trecut cu gândul prin textul *Enneadelor*. Altfel, gnosticii sunt repudiați de chiar biserica creștină apuseană, întrucât aceștia acordă doar „aparență” corpului lui Hristos. Acesta, conform teoriei gnostice, este mereu și mereu răstignit în lume, crucificarea nefiind decât un act mistic și realizându-se neconținut în sufletul credinciosului. Astfel, latura umană a lui Hristos este negată. Această idee, extrapolată de gnostici asupra tuturor inteligibilelor, a fost vehement contestată de Plotin. Între ideea de aparență a răstignirii și cea de acceptare a dualității divin-uman, Plotin își situează gândirea pe cea din urmă poziție, respectiv a unității celor două componente. Reducția la Unu a lumii fenomenale, acceptarea acestui caracter pozitiv-negativ ca o constituție unică și esențială a ființei, iată adevărata concepție filosofică platoniciană.

Nu regăsim în această metodă plotiniană de abordare a lumii nimic din dialectica platoniciană, ci mai degrabă realizăm marea apropiere a lui Plotin de spiritul analitic al lui Aristotel.

Desigur, așa cum arată și Hegel¹⁹, există unele probleme nerezolvate în construcția filosofică

plotiniană, cum ar fi conceptele atât de utilizate de scindare, apariție, exalație, curgere etc., concepte care, în însăși structura lor, apar ca fiind goale de conținut. Gândirea gîndește gîndirea la modul la care încă Aristotel ne-a făcut să o înțelegem, însă mecanismul prin care lumea emană, ca un efluviu, din contrarietatea(?) Unului (cum ar putea fi explicată această dorință de multiplicare a Unului în alt mod?, n.n. M. A.) nu este suficient de clar explicată de Plotin, oricît de mult s-a străduit să o facă, iar acolo unde conceptul nu a putut lega o explicație rațională, a venit metafora să o suplinească. Însă gândirea filosofică, ca discurs, ca element dianoetic, nu poate face apel la metaforă pentru a-și rezolva imposibilitatea aducerii la lumină a unor elemente conceptuale care ar trebui să fie precis definite și relaționate. Poate, de aceea, de prea multe ori s-a spus, uneori nu fără de temeii, dar în marea majoritate a timpului eronat și cu rea voință, că metafizica, dincolo de aparența de știință, este, în esența ei cea mai intimă și poezie.

Sigur, este o problemă încă dezbătută dacă filosofia plotiniană și, în general, cea neoplatonică mai poate fi considerată ca făcînd parte din filosofia greacă genuină. Guthrie, în câteva considerații din primul volum al monumentalei sale lucrări²⁰ lasă să se înțeleagă că aceasta este prea impregnată de elementul oriental pentru a mai putea fi considerată filosofie greacă pură. Nu subscriem acestui punct de vedere, iar argumentele pe care le-am arătat mai devreme vin în sprijinul tezei noastre, prin urmare nu le mai reiterăm.

Oricum, cu Plotin se termină filonul autentic al metafizicii grecești, după el putem să vorbim realmente o o impregnare masivă a filosofiei grecești cu elemente orientale și, în special, cu elemente creștine sau iudaice.

Reduta ridicată de gînditorii neoplatonicieni în apărarea vechii gîndiri și, implicit, a vechii lumi, nu va rezista atacului fanatic, necruțător, al noii religii și al noii lumi aflată încă *in statu nascendi*.

Note

- 1 G. W. F. Hegel, *Op. cit.*, p. 163.
- 2 Porphyrios, *Viața lui Pitagora. Viața lui Plotin*, Ed. Polirom, Iași, 1998.
- 3 Th. Whittaker, *Op. cit.*, pp. 45-46.
- 4 „În mare, aceasta corespunde următoarei ordini: *En.*, IV, VI, II, III, I.” (Th. Whittaker)
- 5 G.W.F. Hegel, *Op. cit.*, p. 166.
- 6 G.W.F. Hegel, *Op. cit.*, p. 167.
- 7 G.W. F. Hegel, *Op. cit.*, p. 171.
- 8 G.W.F. Hegel, *Op. cit.*, p. 171.
- 9 Idem, *ibidem*.
- 10 Idem, p. 173.
- 11 Idem, p. 275.
- 12 Plotin, *Enneada* V, I, I, c. 6., apud G.W.F. Hegel, *Op. cit.*, p. 174.
- 13 G.W.F. Hegel, *Op. cit.*, p. 179
- 14 Plotin, *Enneada* II, I, V, C. 3.
- 15 Plotin, *Enneada*, II, I, V, c. 5.
- 16 Plotin, *Enneada*, III, I, VIII, c. 7.
- 17 G.W.F. Hegel, *Op. cit.*, pp. 182-185.
- 18 Plotin, *Enneada*, II, I, IX. C. 16, apud Hegel, *Op. cit.* p. 186.
- 19 G.W.F. Hegel, *Op. cit.*, pp. 187-189.
- 20 W.C.C. Guthrie, *O istorie a filosofiei grecești*, ed. Teora, București, 1999.

Luca Cipolla

Luca Cipolla este poet, dar și traducător din sau în italiană și română. A publicat în 2014 volumul de poeme *Monade* (împreună cu Melania Cuc). Activează ca redactor al unor publicații literare din România și a colaborat la numeroase reviste de profil, între care *România literară*, *Apostrof*, *Mișcarea literară*, *Argeș*, *Urmuz* etc. Este extrem de activ în relațiile culturale româno-italiene, cu traduceri de volume și grupaje de poezie.

Una candela

Tremo all'idea della porta,
credo di non poterti più sollevare
ma almeno
non fingo più di mangiar mosche
nel sogno del padre...
sai, a volte
manco di rispetto
ad ogni stato di coscienza
quando leggo nel tuo volto
la sofferenza,
tu sei una flebile candela
che più si spegne
più in me accende luce.

O lumânare

Tremur la idea porții,
cred că nu mai pot să te ridic
dar cel puțin
nu mai simulez că mănânc muște
în visul tatălui...
câteodată, să știi,
lipsesc de respect
la fiecare stare de conștiință
când citesc în chipul tău
suferința,
tu ești o lumânare slabă
ce cu cât se stinge
cu atât în mine aprinde lumina.

Viva particella

Mi butto nella mischia
dimentico della Tua presenza
e rimango solo...
uno shock elettrico affligge le mie vene,
scende una lacrima
ma nella polvere poi
un raggio di sole
ricorda ch'io pure son viva particella
eternamente custodita e non pigiata
tra le Tue dita
piene di luminoso amore
così
non mi posso trattenere dal lasciarmi
cadere sul cuscino di piume
d'un lieve respiro
e dall'addormentarmi
poco a poco,
poco a poco...
Grazie.

O particulă vie

M-arunc în luptă
uitând de prezența Ta
și rămân singur...
un șoc electric măhnește vinele mele,
coboară o lacrimă
dar în praf mai târziu
o rază de soare
îmi amintește că și eu sunt o particulă vie
veșnic ocrotită și nestrivită
între degetele Tale
pline de iubire luminoasă
astfel încât
nu mă pot abține să nu mă las
căzut pe perna de pene
a unei răsufări moi
și să nu adorm
puțin câte puțin,
puțin câte puțin...
Mulțumesc.

Il folle

Qual seme di mela
disgiunto
dalla polpa,
viso d'aquila tersicorèo
è il folle,
acqua pura,
vive nella sua stanza
anni addietro,
pigramente ucciso
da ricordi assassini.

Nebunul

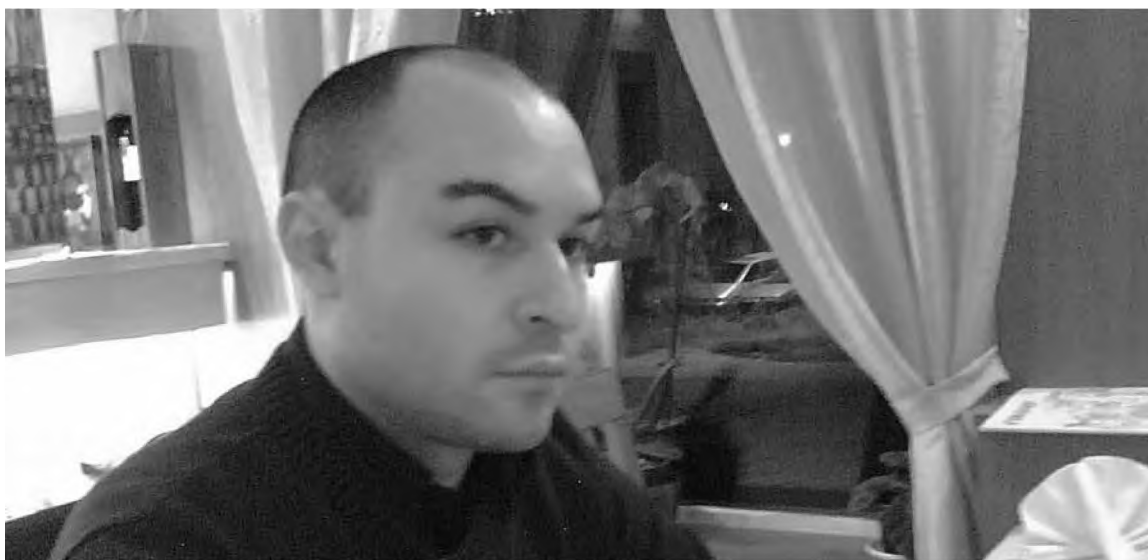
Ca pe un sâmbure de măr
detașat
din pulpă,
chip de vultur al Terpsihorei
e nebunul,
apă curată,
locuiește în odaia lui
cu ani în urmă,
leneș omorât
de amintiri ucigașe.

Madre permeata di gioia
(Anandamayi Ma)

Prima di venire al mondo
ero la stessa,
da bimba pure
e divenni donna...
sempre la stessa.
Lo specchio
chiaramente
rimandava i miei silenzi
così stavate a bocca aperta
ed imperturbabile io,
cosciente che
se tutto è Atman
nessun'arma può trafiggere l'anima,
né parola o confine tra me e voi
- che mai siam nati
e mai periremo -
può separarci dall'io perenne
del soffio vitale
che ci accomuna.

Mama plină de beatitudine
(Anandamayi Ma)

Înainte de a veni pe lume
eram aceeași,
când eram copilă de asemenea
și am devenit femeie...
tot aceeași.
Oglinda
clar
înapoia tăcerilor mele
astfel rămâneți cu gura deschisă
și imperturbabilă eu,
conștientă fiind
că totul e Atman
nici o armă nu poate străpunge sufletul,
nici un cuvânt sau hotar între mine și voi
- ce niciodată nu ne-am născut
și niciodată nu vom pieri -
nu ne poate despărți de eul veșnic
al suflului vital
care ne unește.

Luca Cipolla

Profesorul Mircea Zăciu (I)

Constantin Cubleșan

Mircea Zăciu și Ion Agârbiceanu

Tânăr universitar, cu o bună recunoaștere a capacităților sale scriitoricești, pe lângă cele didactice, Mircea Zăciu era încă din acei ani un om de direcție, un *spiritus rectus*, temut de studenți pentru exigența exagerată (uneori îndreptățită în totul, bunăoară atunci când a lăsat corigenți aproape trei sferturi din efectivul unui an, care scriseră la examen: Arghezii, adică cu doi de *i*), autor al unei prime monografii consacrate lui Ion Agârbiceanu (reprezentând, de fapt, teza de doctorat), semnând articole de critică și istorie literară cu tăioase observații de ordin estetic etc. El este cel care a năzuit să realizeze și a realizat coagularea în jurul său a unui număr de tineri cercetători clujeni (și nu numai), pe care îi urmărea în evoluție, cu care discuta diverse teme de lucru dându-le efectiv sarcini în domeniu – Seria *Restituiri*, coordonată în cadrul Editurii Dacia, nu a fost altceva decât un laborator de testare și impunere publică a unor tineri cercetători în domeniul literar, cărora le-a încredințat – învățându-i de fapt munca de recuperare a unor opere și scriitori uitați sau numai neglijăți, din diferite motive – sarcina de a se apleca creator asupra textelor, comentându-le critic și construind în parte, cu acribie, note explicative, justificative, nu mai puțin de a elabora studii introductive analitice, introduceri eseistice ș.a., cu alte cuvinte pregătindu-i pentru profesiunea de filologi, critici și istorici literari. Nimeni până la el n-a căutat să formeze o școală clujeană de critică, nici Bogdan-Duică, nici Lucian Blaga (poate Liviu Rusu, la Sibiu, dar neputând împlini nimic în acest sens datorită eliminării sale, după 1948, din sistemul de învățământ universitar, pe motive politice, cum era moda la acea vreme), nici D. Popovici, cu atât mai puțin Iosif Pervain. Rezultatele au fost pe măsură. Aproape toți cei care au lucrat cu el ediții în *Restituiri*, au evoluat ulterior, confirmând intuiția profesorului. Dar, era preocupat și de afirmarea în jurul său a scriitorilor de literatură beletristică. Augustin Buzura este în acest sens exemplul cel mai edificator. Prin anii '60 îi puteai

vedea pe cei doi, magistrul și discipolul, plimbându-se pe stradă, de la Biblioteca Universității până în colț la Continental și înapoi, eventual făcând popasuri pe lângă o ceașcă de cafea, în dialoguri inițiatice, după exemplul marilor gânditori greci ai antichității, în celebrele lor dialoguri. Primele volume de povestiri și nuvele ale acestuia (*Capul Bunei Speranțe*, 1963 și *De ce zboară vulturul?*, 1966) sunt rezultatul acestor... îndrumări. Curios lucru, profesorul părea un om distant, rece, chiar țepos, de care cu greu te puteai atașa, lăsând în totul impresia unui om puțin sociabil. Pe măsură însă ce înainta în timp și în vârstă, masca aceasta glacială s-a topit pe-ncetul, așa încât spre sfârșitul anilor de viață a devenit un admirabil companion, e drept selectându-și cu grijă apropiații. Marele său proiect literar, *Dicționarul scriitorilor români*, realizat în colaborare cu Marian Păpăghi și Aurel Sasu (patru volume), i-a produs, pe lângă mari satisfacții și mari decepții, iritări, stări de nervozitate, adevărate revolte. Într-o asemenea stare de iritare l-am întâlnit în chiar ultima sa zi din viață. Cred că am fost unul dintre cei mai de pe urmă scriitori (dacă nu cumva chiar ultimul) cu care s-a întreținut. Tocmai ieșise din Alimentara ce funcționa pe atunci la parterul blocului din vecinătatea intrării la Filiala Uniunii Scriitorilor. Dădeam să intru pe poartă – era ziua în care se anunțau premiile Filialei – când l-am remarcat, cu două sacoșe pline. Își cumpărase, după cum se lăsa bănuite, sticle cu apă și suc, pâine, mezeluri, fructe ș.a. L-am salut și s-a oprit cu mine, ca în atâtea alte rânduri. M-am bucurat să-l întâlnesc și l-am invitat să urce la Filială. A refuzat. Cum să se expună cu sacoșele burdușite? I-am spus că le putea lăsa după biroul Doinei Cetea, din anticamera sălii de ședințe. Apoi, un whisky sau un coniac nu i-ar fi stricat. Era cât pe ce să accepte. Credea că i-ar fi prins bine, pentru că era într-adevăr obosit; călătorise toată noaptea cu trenul, de la București, de unde se întorcea dezamăgit că nu putuse rezolva nimic în privința tipării unui nou volum al *Dicționarului*. Buzura, la Fundația Culturală

unde apăruse primul volum, îi spusese că nu se mai putea angaja să continue tipărirea următoarelor volume. Era decepționat și mâhnit. Dacă nici Buzura... Nu-i nimic, domnule profesor, i-am spus, în ambianța festivă de la Filială o să uitați, cel puțin pentru câteva ore, anturat de cei care vă prețuiesc. A făcut un pas spre intrarea la Filială dar imediat a renunțat. Nu pot să vin la festivități în ținuta în care mă aflu... Era, într-adevăr, într-o ținută lejeră care însă îi stătea, parcă, mai bine decât cea îngrijită, din totdeauna, care îi dădea aerul distinct de care era conștient. Mi-a întins mâna zicându-mi: Altă dată... Și a pornit pe trotuar în sus pe strada care duce spre fostul cămin Avram Iancu iar de acolo, traversând, pe strada Bisericii Ortodoxe, unde locuia. N-a făcut însă decât vreo cincizeci de pași, că asupra lui s-a năpustit o femeie care – nu auzeam ce-i spune dar înțelegeam că-l agresează – s-a ținut de el până l-am pierdut din vedere. Probabil era una dintre cauzele care îi făcuseră multe zile negre în legătură cu apartamentul în care locuia și de care rudele voiau să-l deposeze, aflându-se într-un mizerabil proces nesfârșit. Spre seară am aflat că odată ajuns în apartament, făcuse un infarct și se prăbușise iremediabil. Am să regret toată viața că nu l-am putut determina să urce la Filială. Atmosfera sărbătorească de acolo l-ar fi destins și, poate, sunt sigur, sfârșitul ar fi fost amânat pentru cine știe când.

Puțină lume știe azi că Mircea Zăciu a început prin a se afirma ca un veritabil prozator, publicând câteva volume, la care n-ar fi rău să ne întoarcem, măcar în treacăt. Ceea ce am să și fac, prezentându-l generațiilor tinere de azi și în veșmântul aristocrat al epicii sale în care cu greu se alinia cerințelor partinice din anii '50.

Format în rigoarea unei școli tradiționale (incepe liceul la „Moise Nicoară” în Arad și îl termină la „Emil Gojdu” în Oradea, cu bacalaureatul în 1947) ce pune accent pe însușirea unei temeinice culturi umaniste, Mircea Zăciu debutează timpuriu, în 1944, în ziarul *Ecoul*, cu un medalion consacrat personalității lui Duiliu Zamfirescu, atestând tocmai insuflearea acestui cult al valorilor pe de-o parte, dar și apetitul personal pentru proza literară, pe de altă parte. Urmează Facultatea de Filologie (Litere) la Universitatea din Cluj, unde are, de asemenea, profesori (D. Popovici, Ion Breazu) capabili a-i fixa și orienta definitiv preocupările înspre literatura română (cu precădere), dar ambiția lui, în acei ani, viza gloria pe linia epicii. Publică așadar proză (nuvele și fragmente de roman) în revistele *Flacăra*, *Almanahul literar*, *Tânărul scriitor*, contând în Raportul prezentat la Congresul tinerilor scriitori (1958) în capul listei celor ce s-au personalizat deja, ca autori de beletristică, în peisajul literar românesc. Cu *Amiaza unei revoluții* (1954) se încercase în domeniul scenariului de film – mirajul cinematografului a atras întotdeauna pe tinerii scriitori – la care va reveni abia peste ani, scriind piese de teatru, de data aceasta, în colaborare cu Vasile Rebreanu, *Sechestrul* (1972), dar consacrarea i-au adus-o, în epocă, cele două volume de proză artistică din 1956: *Unde sfârșește pustiul* și nuvela (micro-romanul) *Începutul sfârșitului*, cu care, cu aceasta din urmă, își încheie, de altfel, cariera de prozator, chiar dacă fibra de povestitor se va recunoaște în multe din eseurile sale și mai ales în paginile celor patru volume ale *Jurnalului*, publicat între 1993-1998.

Mircea Zdrenghea – 15 ani de la moarte

Veronica Hicea

La împlinirea a 60 de ani, în anul 1974, noi, membrii Catedrei de limba română de la Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai”, l-am sărbătorit pe profesorul Mircea Zdrenghea (1914-2001), la Casa Universitarilor; era o sărbătorire importantă, care s-a ținut în sala din stînga curții, unde se afla, pe atunci, restaurantul.

Eram încă în curtea Casei Universitarilor cînd a sosit prof. Romulus Todoran. Domnia Sa era atunci șeful catedrei. În ținută festivă, cu o cămașă de culoare roz, pe sub elegantu-i costum, avea pe față un fel de strălucire trandafirică; cu atît mai mult cu cît, în mîna stîngă, purta un fir de trandafir. Am înțeles cu toții pentru cine era trandafirul și în numele cui! Un buchet splendid din aceleași flori a sosit apoi din partea Universității, cu mulțumiri pentru activitatea desfășurată și urări de noi succese.

Sala de la Casa Universitarilor era, în seara aceea dedicată sărbătoritului, în întregime a noastră, a Catedrei. A fost o întîlnire omagială, desigur, dar într-o atmosferă, de la început, de vioișie și de sinceră și caldă prietenie. Încît, deloc surprinzător, la un moment dat, conf. (pe atunci) Nicolae Goga a propus că să-i facem sărbătoritului niște epigrame, care să încălzească și mai mult spiritele. – „Bun!, la treabă!”, a zis atunci prof. Romulus Todoran, care era de o sobrietate devenită proverbială, dar care știa și să guste umorul de calitate.

Bucățele de hîrtie și pixuri au intrat în funcție, de prin buzunare. Atunci am compus și eu prima și singura epigramă din viața mea; bazîndu-mă pe sensul cuvîntului latin *casus*, -us (= în sens comun „cădere”, dar, ca termen gramatical, „căderea substantivului într-o anumită funcție”) am brodit-o cum urmează: „Este Vocativul caz / Sau e numai o cădere”, dar, ca termen gramatical, „căderea substantivului într-o anumită funcție”) am brodit-o cum urmează: „Este Vocativul caz / Sau e numai o părere? / Hai să-i zicem o cădere / Și să nu mai facem caz?”.

Sincer emoționat, cu acea atitudine de bonom, cu seninătatea-i sufletească binecunoscută, prof. Mircea Zdrenghea rîdea cu lacrimi în ochi, alături de prof. Viorica Pamfil și de prof. Pompiliu Dumitrașcu, pe măsură ce fiecare își depăna epigrama. Nu se supăra! Știa de glumă! Profesorul Mircea Zdrenghea s-a mirat că eu, ultima venită la catedră, pe atunci, de la București, eram deja „la curent” cu *Vocativul*. Un subiect ca vocativul trimitea direct și spontan la prof. Mircea Zdrenghea și devenise un element definitoriu al său. Adică studiile Domniei Sale despre Vocativ făcuseră deja „înconjurul lumii” academice și universitare și deveniseră un fel de „semn distinctiv” al profesorului Mircea Zdrenghea. Toată lumea știa de Vocativ! – „Iată că și generația tînă-ră...!” zice, bine dispus, prof. Romulus Todoran, care, cum am spus, la petrecerile catedrei devenea foarte cald și binevoitor; dar nu uita de veșnica sa preocupare față de „generația tînă-ră”, „schimbul de mîine al catedrei” etc. Generația tînă-ră eram: Gligor Gruită, Anton Goția, Viorel Păltineanu, G. G. Neamțu și eu. (Elena Popescu încă nu venise de la București.) Ștefan Hazy se dădea și el pe lîngă noi, zicînd că preferă grupa celor tineri.

Profesorul Mircea Zdrenghea era la Catedra

noastră de mai bine de un sfert de secol. Absolvent, la mijlocul anilor '30, al cursurilor Facultății de Litere și Filozofie a Universității Daciei Superioare, ca student al renumiților profesori de atunci și membri a ceea ce se va numi „Școala lingvistică clujeană”, Sextil Pușcariu, Theodor Capidan sau Nicolae Drăganu, a intrat în Catedra de limba română, după un deceniu de profesorat la liceu, în anul 1947, iar de atunci ținuse neînterupt cursuri de latină, de lingvistică generală, de fonetică, de literatură română veche, de istoria limbii române, de dialectologie, de limba română contemporană. A semnat, ca profesor, cursuri universitare și culegeri de exerciții, dar a fost și un cercetător asiduu, cu multe și remarcabile rezultate științifice, recunoscute între specialiști. Dovedise, prin tot ce a făcut, atît didactic, cît și științific, o *formație prcfundă și complexă*. Era un profesor de reală vocație, admirat și iubit de studenți și de colegi nu numai pentru claritatea, proprietatea și simplitatea expunerilor, ci și pentru corectitudinea și echilibrul său, precum și, în latura sa științifică, pentru etica desăvîrșită a cercetării, de care a dat mereu dovadă. Precum era omul în viață, tot așa profesorul și cercetătorul Mircea Zdrenghea era în studiu. Se poate urmări în întreaga sa viață *un parcurs prioritar intelectual*, cu o *unitate în personalitate și în cercetare* demnă de admirație.

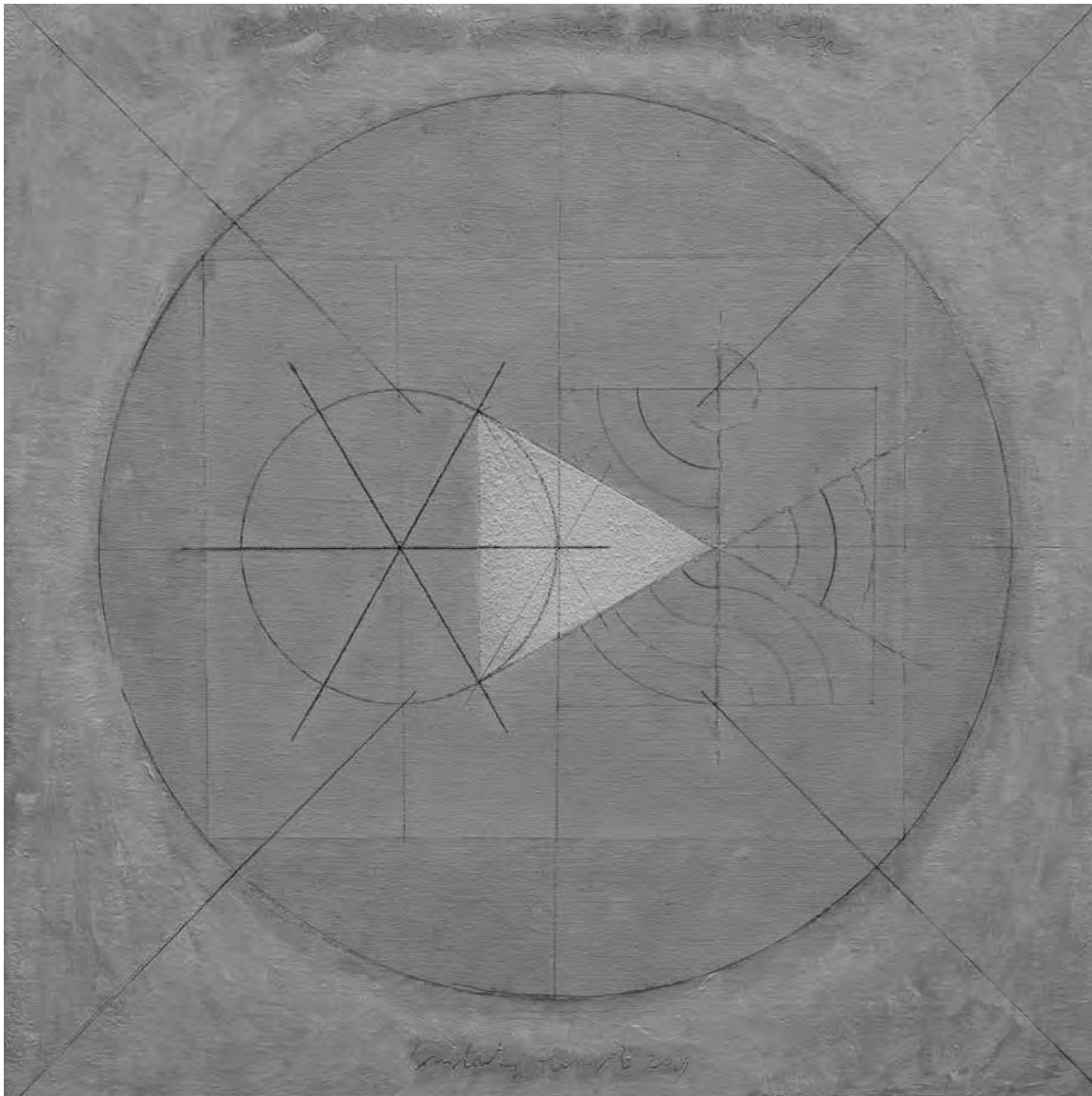
Aceleași impecabile trăsături de caracter le-a demonstrat prof. M. Zdrenghea și ca șef de catedră. Pe cînd Domnia Sa era Șef al Catedrei de Limba română a Facultății de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (căreia îi era afiliat și subcolectivul de Limba latină), noi, membrii Catedrei, ieșeam bine la toate analizele de activitate, și didactică, și științifică, și educativă (se punea, pe vremea aceea, accent pe educația moral-cetățenească a studenților). La învățămîntul politic, la activitățile sindicale, la cele cultural-educative, pînă și la muncile agricole, peste tot Catedra noastră ieșea pe primele locuri, dacă nu chiar pe primul loc. Cum reușea Profesorul Mircea Zdrenghea să țină piept la toate aceste forme, cele mai multe „fără fond”, adică să țină în mîinile sale frîiele unei catedre mari și importante – Limba română și Limba latină în perioada „Cîntării României” erau disciplinele cu cele mai multe „implicații ideologice” –, a rămas pentru mine „un mister”. „Nu știu alții cum sînt, dar eu”, cînd îmi aduc aminte de acele vremuri, le găsesc drept „epoca de aur” a Catedrei noastre, o epocă de liniște, de pace și înflorire. Catedra mergea „ca pe roate” [sic!], de parcă s-ar fi condus singură. Avea, cumva, Mircea Zdrenghea „ceva puteri” ieșite din comun? De fapt, cred că secretul consta în faptul că, și ca șef de catedră, Mircea Zdrenghea dădea importanță doar laturilor majore ale activității, laturii didactice și celei științifice; întotdeauna știa să *discearnă prioritățile și valorile* și, de cele mai multe ori, prefera să preia singur toate neplăcerile birocratice ale unei asemenea funcții în asemenea vremuri, pentru ca noi ceilalți, membri simpli ai Catedrei, să ne putem vedea mai în liniște de preocupările noastre

didactice sau științifice. Conducea totul cu *calm*, în *liniște*, *fără nervi*, *fără stres*, fără sarcini și poveri inutile. Într-o perioadă de ședințomanie, la Catedra condusă de Domnia Sa ședințele erau puține și scurte, numai cît era necesar didacticii și cercetării. Cu modestie, fără să afișeze vreodată o atitudine de șef, rezolva toate problemele birocratice cu ușurință, ca și cînd ele nici n-ar fi existat. Ne lăsa să *studiem*, să *cercetăm*; în acea atmosferă generală, de atunci, de apăsare, de stres dirijat de sus, de teamă și neliniște, la Catedra noastră atmosfera era de prietenie și de o calmă colegialitate. Încearca să ne protejeze, pe cît posibil, de precaritatea, formalismul și inutilitatea „învățămîntului politic”, spre exemplu; alinierea la dogmele ideologice, supușenia față de „politica partidului” erau, pentru Domnia Sa, dar și mai mult pentru noi, lucruri parcă inexistente. Învățătura, cercetarea, știința, activitatea intelectuală erau singurele preocupări care contau în ochii săi și față de care era exigent și de neînduplecat. *Drept, sincer, modest, calm, cu un caracter impecabil, cu o ținută demnă de intelectual* – așa mi-l amintesc pe omul, profesorul și cercetătorul Mircea Zdrenghea.

Pentru prof. Romulus Todoran, cei care se ocupau de Limba română, de Istoria limbii române, de Gramatica limbii române erau un fel de „sfinți”. Iar sărbătoritul din acea zi era unul dintre aceștia. Unul care el însuși dădea o mare importanță problemelor majore ale limbii române, în viziunea sa adevărate „pietre” fundamentale ale culturii (într-o sferă largă) și ale cercetării filologice românești (într-una mai restrînsă, mai specializată). Dovedeau aceste lucruri studiile sale, numeroase, cunoscute și apreciate de comunitatea lingviștilor români, dedicate fonologiei limbii române, lexicologiei, unor probleme de lingvistică generală, toponimiei, dialectologiei, istoriei limbii române, dar, mai presus de toate, dedicate gramaticii limbii române și mai ales morfologiei sale. Studii precum *În legătură cu evoluția sistemului vocalic al limbii române; O nouă clasificare a părților de vorbire; Articulat – nearticulat; Articol sau pronume; Un, o – articol, numeral, pronume; Ajective determinative sau pronume (posesive, demonstrative, interogative-relative și nehotărîte)?; În legătură cu numeralul și adverbele cantitative; În legătură cu topica obiectului direct și a celui indirect; Există ajective posesive în limbile romanice?; Este vocativul un caz?; În legătură cu vocativul; Analogii în conjugarea verbului auxiliar a fi; ș.a.*, cuprinse toate în binevenita ediție a operei lingvistice a lui Mircea Zdrenghea publicată la centenarul nașterii sale, sunt studii cunoscute și incluse și azi în bibliografia tratatelor de specialitate, a lucrărilor de doctorat, a sintezelor gramaticale și lexicologice contemporane. Asta, și pentru că Mircea Zdrenghea, deși tradiționalist în formație, urmărește ceea ce era nou la data respectivă în istoria ideii și a conceptelor urmărite (să amintim doar faptul că postulează și el necesitatea depășirii fazei *neogramatice* și a *istorismului* în cercetarea lingvistică și a orientării spre *limba contemporană* și spre *stilistică* sau acceptarea *psiholingvisticii*, atunci, la începuturile ei), majoritatea cercetărilor sale rămînînd, în terminologia mai ales a Școlii lingvistice clujene, *contribuții* (cf. ceea ce însuși spune despre cercetarea sa asupra clasificării părților de vorbire pe care o propune în 1960: „Cred [...] că ea constituie o contribuție la rezolvarea acestei dificile probleme și că, în același timp, va suscita discuții” – *vezi op. cit.*, p. 136). Și pentru că studiosul Mircea Zdrenghea era, precum omul, de o corectitudine desăvîrșită: nu trece sub tăcere

nici o sursă, cât de mărunță, în argumentarea științifică, dar nici nu face concesii, nu flatează orgolii (chiar și cele impuse politic în epocă au parte de reverențioase dar sigure delimitări: cf. *op. cit.*, p. 133 ș.a.), nu este robul supus fără crîcnire orientărilor la modă în epocă. Dimpotrivă, și în viață, și în studiu, știa să-și aproprieze concepte cu finalitate epistemică, dar și ontologică: *timp, loc, mod, finalitate* erau, pentru cercetătorul Mircea Zdrengea, nu numai criterii logice de clasificare a părților de vorbire, ci și forme de a se adapta la contextul socio-istorico-existențial de atunci. În fine, pentru că orizontul cercetărilor sale era larg, uneori impresionant de deschis zonelor celor mai diverse (deși, repet, numele Mircea Zdrengea s-a confundat și se confundă încă, în amintirea celor care i-au fost studenți, l-au cunoscut sau doar l-au citit și studiat, cu morfologia limbii române). Am înșirat mai sus câteva dintre acestea. Le voi relua, pe rînd, în scurte comentarii, adăugînd și alte domenii care au fost de interes pentru gramaticianul nostru.

Sistemul vocalic al limbii române stabilit de Mircea Zdrengea este o sinteză avută și azi în vedere de către fonologi. Lexicologia îi datorează câteva studii importante: *Raporturi lingvistice româno-germane* (în care se fac distincții fine în privința rolului bilingvismului în influențele reciproce dintre graiurile românești transilvănene și graiurile săsești din aceeași zonă) sau *Structura etimologică a cuvintelor cuprinse în Vocabular-ul din Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (unde, în câteva pagini dense, dovedește ceea ce Blaga spunea despre Samuil Micu: niciodată nu s-a lăsat ispitit de încercarea „de a lua cu duiumul cuvinte din limba latină și de a le anexa limbii noastre”); cf. și *Neologismul în romanele istorice sadoveniene* ș.a. În teoria limbii, preocupările lui Mircea Zdrengea privesc mai ales raporturile dintre logică și gramatică (cu ilustrare din Micu și Șincai: *Probleme de limbă în „Loghica” lui Samuil Micu (contribuții); Probleme de limbă în opera lui Gheorghe Șincai*) și dintre limbă și gândire (*Considérations sur le rapport entre la langue et la pensée*). Fără să fi fost unul dintre domeniile sale predilecte de cercetare, și toponimia i-a stîrnit interesul, studiul său despre toponimele din Valea Sebeșului fiind un exemplu în acest sens. Legat strîns de acest domeniu este dialectologia; și aici, Mircea Zdrengea rămîne printr-un studiu de referință (*Limba română vorbită de sașii din Cîlnic*), ca și în domeniul istoriei lingvisticii românești (prin cel puțin două studii: *Premiers essais de phonétique et de morphologie historique roumaines à la fin du XVIIIe siècle* (care putem zice că face deschiderea autorului spre studierea operelor corifeilor Școlii Ardelene) și *O scurtă istorie puțin cunoscută a limbii române* – acesta din urmă avînd la bază „o privire generală asupra originii și progresului limbii române” făcută de romanistul italian A. Ubicini, ca introducere la *Grammaire de la langue roumaine* a lui V. Alecsandri, publicată la Paris în anul 1865 –, dar și prin interesantele, informative și formative pagini dedicate unor personalități ale Școlii lingvistice clujene: Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Nicolae Drăganu, Emil Petrovici, Iorgu Iordan, punînd în relief aspecte mai puțin cunoscute ale activității și operei acestora). Cum am spus însă, domeniul de predilecție al profesorului și cercetătorului Mircea Zdrengea a fost morfologia limbii române. Nu voi relua titlurile înșirate mai sus, nici nu voi insista pe această latură a personalității sale, întrucît lucrurile acestea sunt, îndeobște, bine cunoscute

Constantin Flondor Fulg de nea pe o temă de Paul Klee (2015), tehnică mixtă, fâină, pigment alb pe pânză 70 x 70 cm

și de către generațiile mai tinere. Dar aș dori să scot în evidență un alt aspect al cercetărilor sale: Mircea Zdrengea este, poate, cel mai important nume din a doua jumătate a secolului trecut, prin care, în istoria limbii și a lingvisticii românești (și a culturii românești, în general), se impune studiarea aprofundată a operelor lingvistice și filologice ale Școlii Ardelene.

Simpla înșiruire de titluri de studii poate da o imagine globală a cercetărilor de această factură, axate în special pe doi corifei ai Școlii Ardelene, Samuil Micu și Gheorghe Șincai: În afara celor trei titluri prezentate mai sus (*Structura etimologică... Loghica... și Gh. Șincai...*), merită amintite *Despre sistemul ortografic al lui Samuil Micu; Cu privire la ortografia lui Gheorghe Șincai; Cuvinte și forme regionale în „Elementa Linguae daco-romanae sive valachicae”; Elemente populare în versiunea românească din Gramatica limbii latine a lui Gheorghe Șincai; Samuil Micu (1745–1806) 175 de ani de la moarte* și mai ales ediția din 1980 a *Elementelor... lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai* (la 200 de ani după ediția vieneză), care este, în același timp, o traducere în românește și o reproducere facsimilată a originalului din 1780, o ediție ce va rămîne, suntem siguri, încă mult timp de neegalat, prin seriozitatea, profesionalismul, acribia științifică și implicarea afectivă cu care este realizată. Ediția este precedată de un substanțial și extins studiu introductiv intitulat *Elementa Linguae – la 200 de ani*, unde Mircea Zdrengea reușește o analiză detaliată a acestei gramatici, subliniindu-se mereu efortul celor doi autori de a demonstra latinitatea poporului și a limbii române, precum și continuitatea sa istorică în teritoriul actual. Scrisă cu scopul de a obține drepturi pentru românii din Transilvania, lucra-

rea este subsumată total momentului socio-istoric și dependentă de finalitatea sa istorică și de intenția autorilor săi; ca urmare, trebuie judecată din această perspectivă a cerințelor timpului său: „Căci nu sînt vremile sub oameni, ci oamenii sub vremi!”. Pentru Mircea Zdrengea, lucrarea lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai este un fel de „Scriptură a neamului”. Deschizătoare de drumuri în filologia și lingvistica românească, *Elementa...* poate incita la comentarii extinse, al căror loc nu este însă în aceste rînduri comemorative. Totuși, fără a intra într-o argumentare propriu-zisă, simt nevoia să pledez pentru considerarea mișcării și grupării intelectuale cunoscute sub denumirea de Școala (latinistă) Ardeleană (sau Transilvană) drept o mișcare de natură romantică și încadrarea ei în *Preromantismul românesc* (ceea ce, credem, nu anulează posibilitatea apartenenței, prin anumite aspecte, și Iluminismului european sau Raționalismului secolului al XVIII-lea european, cum o încadrează Adrian Marino sau Mircea Zdrengea însuși).

În toate aceste studii privind Școala Ardeleană se poate vedea originalitatea, curajul opiniei, precum și seriozitate, profunzime, onestitate, simțul valorilor, alegerea priorităților, intenția de a stabili „pietre fundamentale” în cercetare; criteriul logic îl însoțește permanent pe cel formal. Atît în viața sa, cât și în profesoratul său și în cercetarea științifică efectuată, Mircea Zdrengea a dovedit o unitate și o consecvență vrednice de admirație.

Note

1 Mircea Zdrengea, *Studii lingvistice*, Ediție îngrijită, note preliminare, bibliografie și indice de Nicolae Mocanu și Mihai Zdrengea, Editurile Altip și Scriptor, Alba-Iulia și Cluj-Napoca, 2014.

In memoriam

Amintirea lui Radu Mareș

Ion Cristofor

S-a stins, nedrept de devreme, colegul nostru, reputatul prozator Radu Mareș, iar dispariția sa i-a îndurerat pe toți cei care i-am fost cititori sau colegi de redacție la revista *Tribuna*. Împlinise doar 75 de ani, era în plină putere creatoare, dar cum se întâmplă cu oamenii buni, timpul n-a mai avut răbdare cu acest mare scriitor. Iar Radu Mareș a fost neîndoiește un om bun. L-am cunoscut ca elev de liceu, când frecventam cenaclul revistei clujene *Tribuna*. M-am bucurat de încrederea și încurajarea sa exigentă, de sfaturile lui, chiar dacă, vai mie, nu le-am urmat întotdeauna. Nu am fost niciodată un apropiat al său, ci doar un admirator care a păstrat întotdeauna o distanță respectuoasă. Știu, însă, că deși părea rece și protocolar, Radu Mareș avea și un cult al prieteniei, printre prietenii săi numărându-se câțiva bucovineni (cum a fost regretatul poet Corneliu Popel, poet debutat în *Zori noi*), dar și câțiva ardeleni (traducătorul Virgil Stanciu, poetul și traducătorul Ioan Mușlea), cu care se întâlnea periodic la o cafea din apropierea *Tribunei*, în mitologica „Arizona”.

În chip ciudat, Radu Mareș a lăsat multora imaginea unui „bătrân ursuz, pisălog, cărcotaș”. Era, așa cum bine a sesizat criticul Adrian Dinu Rachieru, mai mult o poză. În realitate, Radu Mareș era un om cu educație, provenind dintr-o familie de intelectuali bucovineni, un om cu principii, pentru care talentul nu scuza în nici un caz lipsa de caracter. Marele prozator avea, spre deosebire de mulți dintre colegii săi de generație, o bogată experiență de viață. Trecuse prin medii diverse, prin experiențe dureroase, ce-i ascuțiseră simțul de observație și-i dăduseră un soi de înțelepciune, de înțelegere cumpănită a vieții și a oamenilor. Născut în comuna Frasin, în Bucovina, la 3 martie 1941, era fiul inginerului agronom Gavril Mareș și al învățătoarei Francisca (n. Suhoverschi), făcuse studii filologice la Cluj. A fost profesor în Dobrogea, electrician, activist cultural în județul Suceava, ziarist la cotidianul *Zori noi* (1966-1970) din Suceava, unde l-a avut șef pe prozatorul Platon Pardău, pe care-l evocă în câteva împrejurări. Tânărul Radu Mareș era un bărbat distins și frumos, pe care, elev de liceu fiind, l-am zărit de câteva ori pe străzile Clujului la brațul unei femei la fel de frumoase, prima sa soție, o unguroaică. Era înconjurat, de pe atunci, de o anume faimă, căci în acele vremuri a fi redactor la revista *Tribuna* nu era puțin lucru. Cu atât mai mult cu cât romanul său de debut, *Anna sau pasărea paradisului* (1972), fusese încununat cu premiul de debut al Uniunii Scriitorilor.

Ca elev, îl întâlneam la cenaclul pe care-l patrona revista *Tribuna*, fiind printre primii scriitori care m-au încurajat să perseverez în încercările mele poetice. A avut generozitatea să semnalizeze activitatea mea de redactor la revista *Echinox*, într-o perioadă în care revista studențească nu era deloc pe placul culturnicilor locali. În 1987, păraseam postul meu de merceolog de papetărie la Centrul de Librării Cluj (în cartea de muncă figu-

ram ca „inspector de carte”) și deveneam redactor la revista *Tribuna*. Biroul în care eram primit, prima încăpere de pe partea dreaptă a coridorului ce deschide în spatele masivei uși de fier forjat de la intrare, era stăpânit de prozatorul Radu Mareș și de poetul Ion Arcaș, supranumit Bădia. Când pătrundeai în birou, dotat cu câteva vitrine pline de cărți din perioada Proletcultului, pe care nu le deschidea nimeni, aveai senzația că pătrunzi într-o afumătoare sau într-o anticameră a iadului. Regretatul Radu Mareș și colegul său poet erau fumători înrăiți, astfel că a trebuit să devin eu însumi un fumător pasiv, nu foarte convins, dar desigur conștient că noul venit nu poate impune condiții. Adeseori, diminețile, îl auzeam pe Radu Mareș cum urcă pe scările instituției tușind înfundat, din cauza excesului de tabac. Era convins că va muri din cauza țigărilor, dar nu se putea lăsa. Poetul Ion Arcaș era și el proaspăt venit în redacția *Tribunei*, fiind surghiunit de la cotidianul *Făclia*, organul de propagandă al partidului, din cauze pe care poetul mi le explicase pe îndelete cu ocazia unei deplasări în Maramureș. Băiatul său încercase să treacă fraudulos frontiera cu Iugoslavia, fusese prins, iar poetul a uzat de toate relațiile sale pentru a liniști furia autorităților și a-și scăpa de închisoare năbădăioasa odraslă. Dar încrederea partidului în poet se fisurase, astfel că a fost mutat la o publicație în care prezența sa era resimțită ca fiind mai puțin nocivă. În fond, colegul și șeful său ierarhic, Radu Mareș, era el însuși un om care fusese ejectat cu ani în urmă de la un cotidian, *Zori noi*, de la Suceava. Lumea povestea că Radu Mareș ar fi intrat în conflict cu autoritățile de partid de la Suceava din cauza preferinței sale pentru blugi. Se zvonea că ar fi fost chemat la județana de partid și somat să renunțe la acest accesoriu vestimentar capitalist. Tânărul redactor s-ar fi conformat, dar atitudinea sa de gazetar rebel și nonconformist n-a fost pe placul partidului, astfel că, în cele din urmă, ar fi fost îndepărtat de la cotidianul sucevean.

Nu știu care a fost realitatea, dar cert e că marele prozator D. R. Popescu i-a întins o mână și l-a angajat la *Tribuna*, mai mult l-a sprijinit cu apariția primei sale cărți, *Ana sau pasărea paradisului*. N-a fost un caz singular, căci DRP, cum îi spuneau cu afecțiune redactorii *Tribunei*, i-a nășit pe mulți dintre prozatorii clujeni, dintre care îi amintesc doar pe Vasile Sălăjan, Tudor Dumitru Savu, Constantin Zărnescu, Dan Rebreanu, Emil Bunea și alții, toți apăruți într-o colecție de proză pe care marele prozator o gira la editura Dacia.

Regretatul Radu Mareș avea el însuși generozitatea de a sprijini tinerele talente. Iar eu m-am bucurat din plin de sprijinul său. Abia instalat ca redactor la *Tribuna*, m-a luat cu el într-o expediție culturală în miraculoasa Țară a Fagilor, descoperindu-mi un colț de țară care avea să mă cucerască pentru totdeauna. Pe drum, mi-a povestit pe îndelete cum s-a născut în realitate Festivalul „Nicolae Labiș”, la care a contribuit el însuși din plin, după cum voi afla mai târziu dintr-un inter-

Radu Mareș

viu pe care prozatorul îl acordă lui Ion Filipciuc în revista *Vatra*. Pe vremea aceea, *Tribuna* publica diverse suplimente culturale dedicate unor localități obscure din țară, cum ar fi „Tribuna la Fundu Moldovei”, o zonă etnofolclorică în care l-am însoțit pe Radu Mareș, fiind cucerit de civilizația rurală de acolo, de hărnicia și generozitatea bucovinenilor. Nu întâmplător, satul s-a bucurat pe vremuri de curiozitatea științifică a lui Dimitrie Gusti. Dar nu mai puțin pasionantă a fost descinderea la Mălini, în satul de baștină al lui Nicolae Labiș, avându-l ghid pe Radu Mareș care știa totul (și ceva pe deasupra) despre cel care a rămas în literatura română mai mult decât o promisiune frumoasă. Am impresia că am învățat multe de la Radu Mareș, care dăruia generos sfaturi, pigmentate invariabil cu o surzătoare doză de ironie.

Am regretat imens plecarea șefului meu ca director la editura Dacia, o perioadă fructuoasă pentru editură, dar care cred că i-a pus capac omului sensibil ce se ascundea în autorul *Cailor sălbatici*. Un autor pe care suntem datori să-l redescoperim în cărțile lui, în care Radu Mareș s-a mutat pentru eternitate.

Cu Radu Mareș dispăre nu numai un prozator de primă mărime al literaturii române, ci și un admirabil prieten și coleg. Pentru mine dispăre deopotrivă un fragment din cea mai luminoasă epocă a tinereții mele naive și entuziaste. Fie amintirea lui în veci binecuvântată!

Ion Cristofor

Două amintiri

Ștefan Manasia

L-am invidiat și admirat, înainte de a-l citi, pe omul Radu Mareș pentru ținuta lui athletică, de baschetbalist pensionar. L-am și cunoscut, deceniul trecut, la „Arizona”, unde își bea tacticos cafeaua miercură și era angajat în discuții literare, politice, totdeauna politico și intransigent. Schimba enorm de multe gazete culturale cu prietenii. Îi scandaliza – din te miri ce – pe unii, făcându-i să-l evite pe alții și sfârșind prin a fi iubit de mulți, ca un copil mare și neîmblinzit. Mi-a dăruit romanul lui, *Cînd ne vom întoarce* (i-am răspuns oferindu-i, la schimb, *Cartea micilor invazii*), și am avut revelația prozatorului. Am și scris, elogios, în paginile *Tribunei*, despre ultimul său roman, *Deplasarea spre roșu*. Mă apasă acum tristețea, vinovăția pentru că nu am apucat să citesc și să comentez (fie și între patru ochi, într-o cafeana) volumul său de proză scurtă, *Sindromul Robinson*.

Radu Mareș părea în permanență vexat de stilul risipitor de-a fi al poezilor, de adicția lor autodestructivă pentru alcool. Și, totuși, la câteva zile după ce i-am arătat cronică, m-a invitat la cafeaua „Sisters”, unde, a zis, îmi va face cinste. N-a acceptat să comand un espresso lung, *bea, domnule, o vodcă*, mi-a spus și a adăugat: *în plus, este și ziuă mea*. Am discutat, extrem de agreabil, despre romanul lui, despre proza contemporană, despre poezi și bețiile lor. *Mai vrei o vodcă?* m-a întrebat și am izbucnit în rîs văzîndu-i surîsul/ rictusul șugubăț. Mi-l imaginam ca tată sau soț, sau șef (cum a și fost la *Tribuna*, în urmă cu mulți ani), imposibil, robespierrian. Dar iată că îl întîlnesc pe Mareș pe strada Napoca, îi comunic vestea că voi avea o fetiță, și el se aprinde, gesticulează, *nimic nu se compară cu asta, bătrîne, ai să vezi*. Prefer să mi-l amintesc pe acest mare prozator așa!

Radu Mareș

Pe Radu Mareș îl cunoscusem din vremea studenției, la taifasurile de la faimoasa „Arizona” sau cenaclul revistei *Tribuna*, unde avea intervenții cel mai adesea bonome, amintind de spiritul hâtru al moldoveanului.

A manifestat dintotdeauna deschidere persuasivă față de confrății întru condei; e și un motiv pentru care s-a străduit, în cei vreo 25 de ani de redactor la *Tribuna* să ofere, mai ales celor tineri, spațiu tipografic, ori a răspuns la chemările în teritoriu, la fel de fel de fapte culturale.

La Beclean a avut prieteni. Îi are și de aceea ei îi deplîng dispariția. Cum reverberațiile Cenaclului „Saeculum” au dăinuit, după dispariția acestuia, Radu Mareș a fost receptiv la chemările Clubului „Saeculum” de la Beclean, de mai târziu, unde aveau să participe scriitori, artiști plastici, esteticieni dintr-o arie românească largă, acum de la Timișoara și București până la Câmpulung Moldovenesc și Suceava.

Pentru mine rămâne inconfundabilă participarea sa la întîlnirea desfășurată sub genericul „Memorialistica între realitate și ficțiune” (mai, 2004). Vorbind despre relațiile dintre mass-media și românii de pretutindeni, Radu Mareș considera că a remarcat „o nenorocită îndepărtare de celelalte spații ale românității”, că, în această direcție, noi, românii, dăm „un examen colosal de prostie” și „dacă prostia poate fi notată de la 1 la 10, noi luăm nota 10 categoric” (cum între timp lucrurile s-au mai schimbat, cred că exigența sa va fi trecut la altă dimensiune).

Tot în 2004, Clubul „Saeculum” organiza, în generoasa incintă a Școlii Generale „Liviu Rebreanu” Beclean, lansarea fulminantului său volum de memorialistică *Manual de sinucidere*, pagini dedicate anilor săi de redactor la „Tribuna” clujeană. Toți opinenții erau colaboratori ai revistei, încât nu întâmplător afirmațiile lor aveau o încărcătură anume de emoție. Contaminat de tonul cărții, Ioan Pinteza credea că *Manual de sinucidere* „e o carte provocatoare, necesară și absolut foloșitoare pentru uituci”. Aceasta, deoarece „Radu Mareș nu cruță, în numele adevărului pe care îl proclamă, nici timpurile, nici oamenii”.

Prin nemaifiindul celor doi, lumea multora dintre noi a pierdut două palme din conturul ei.

Deodată doi

Cornel Cotuțiu

Radu Mareș

Daniel Drăgan

Deodată mi-a venit gândul: Cât timp îi trebuie unui suflet până ajunge la Ceruri? Ori, probabil, în această ipostază fiind nu mai e vorba de durată, de necesitate, de trebuință?

Acu-acu, literatura română a pierdut, trupește, doi scriitori: Daniel Drăgan și Radu Mareș. Se vor fi întîlnit oare pe drum, spre acel loc luminat, loc de verdeață, loc de odihnă, „de unde a fugit toată durerea, întristarea, suspinarea”?

Amândoi au avut un traseu cultural cvasiasemănător, veniți în Transilvania, unul din Muntenia și așezându-se în Brașov, celălalt a trecut munții dinspre Bucovina pentru a se opri definitiv la Cluj. Amândoi sunt prozatori, gazetari, editori (Am folosit verbul „a fi” la prezent, convinși fiind că rămân pentru prezentul și viitorul literaturii române contemporane).

Pentru mine – și nu numai! – cei doi au un loc aparte în propriul nostru traseu existențial.

Dacă Cenaclul „Saeculum” – mai cu seamă în anii săi de fervoare la Beclean (1982-1985) – a fost nu doar un cenaclu literar artistic, nu numai

o stare de spirit inconfundabilă (în climatul cultural al acelor vremi), ci un fenomen de manifestare ritmică a nevoii de exigență și prietenie în febra germinativă a actului artistic – aceasta s-a datorat și lui Daniel Drăgan (am scris intenționat cuvântul cu majuscule). Venea aproape lunar la Beclean, aducând cu el, senioral, tineri scriitori de la Brașov și București. Cum era redactorul-șef al prestigioasei (atunci) reviste *Astra*, publica mereu creații ale cenacliștilor de la „Saeculum”, iar, prin Radu Săplăcan („spiritus rector” al acestei societăți independente), revista informa asupra noutăților din cenaclul de pe Someș și satiriza „literatura futilă” (sintagma îi aparținea). Cum aici, în fiecare ultimă vineri a lunii, poposeau creatori întru literatură de la București, Brașov, Baia Mare, Oradea și Zalău, de la Cluj, Dej și Bistrița, Becleanul a început să fie mai mult decât o gară pe Someș. Daniel Drăgan a participat, din prețuire pentru noi (cu toată familia!), până și la un Revelion, organizat de Cenaclul „Saeculum” la „Castelul” din oraș.

Păstrează-ți principiile, chiar dacă este să pierzi mandatul!

Andrei Marga

Într-o atmosferă de *political correctness*, în care conformismul bântuie nestingherit printre lideri politici și intelectuali, reflecțiile lui Helmut Schmidt erau la polul opus. De aceea, pe piața cărților s-au înmulțit nu numai evocările biografice ce i se consacră, ci și interviurile cu fostul cancelar federal. Dintre acestea din urmă se detașează cel realizat de redactorul șef al săptămânalului *Die Zeit*, Giovanni di Lorenzo, sub titlul *Auf eine Zigarette mit Helmut Schmidt* (Kiepenheuer & Witsch, Köln, 2016). Formula aleasă, câte un interviu la o proverbială țigară, vreme de săptămâni, a dus la etalarea unor vederi deloc convenționale într-o carte fermecătoare, ce ia distanță de degradarea actuală a politicii.

Poate că nu întâmplător, volumul debutează cu relatarea celei care a gestionat miile de pagini ale cărților lui Helmut Schmidt. Secretara pune în lumină delicatetea autorului. Atunci când întreba la telefon „ați primit manuscrisul?” trebuia înțeles de fapt „cât de avansată este dactilografiera?”, când întrebarea era „manuscrisul este lizibil?”, trebuia tradus: „aș vrea să primesc textul dactilografiat”. Vis-a-vis de pălăvrăgeala care a umplut interacțiunile oamenilor, la Helmut Schmidt „laudă era atunci când nu spunea nimic (*Lob war wenn er gar nichts sagt*)” (p. 15). La el cuvintele și tăcerile aveau întotdeauna greutate.

Pentru a-și scrie cărțile, Helmut Schmidt își lua din când în când ceea ce numea „concediu de muncă (*Arbeitsurlaub*)”. La nouăzeci de ani, continua să sublinieze că încă nu s-a pen-

sionat (p. 176) și-și vedea secretul în „disciplina de sine (*Selbstdisziplin*)”. În timp, aceasta a făcut, de pildă, ca discursurile sale parlamentare, rostite de a lungul a treizeci de ani, să poată fi subscrise și astăzi, fără modificări (p. 67). În fapt, Helmut Schmidt a readus raționarea la rigoare, cuvintele la semnificația proprie, înăuntrul unei civilizații caracteristice.

Interviurile aruncă lumini interesante asupra biografiei lui Helmut Schmidt. Împreună cu tatăl său, a parcurs cu repulsie și plin de teamă regimul nazismului, unul dintre bunici fiind evreu (p. 35). Școala, mai mult decât universitatea, l-a făcut capabil să lucreze independent (p. 142). A practicat toate sporturile, afară de ski – prea scump pentru cineva din Hamburg (p. 81). Din război și din prizonierat s-a ales cu un reumatism, încât organismul său a fost devreme lovit de suferință și a trebuit să se susțină cu un baston. Deși cu cincisprezece ani pe cord (p. 207), a muncit mult, de fapt cât a trăit. La peste nouăzeci de ani, spunea că a avut „mii de boli”, dar nu a mai răcit de mult, poate din cauza nicotinei (p. 71). A preferat meniuri naturale – legume, fructe, enorm de multă cafea cu lapte și ceai, cu mult zahăr – și a fost reticent față de mesele oficiale (p. 56). Concediile le-a petrecut într-un loc izolat din nordul Germaniei, unde, împreună cu soția, au amenajat o suprafață pustie, întreținând vegetația crescută natural, cu semințe aduse de vânt, grădină care astăzi interesează botaniștii. Nu se considera un exemplu

public, fiind fumător înveterat, și nu dădea sfaturi de viață, dacă nu i se cereau (p. 125). Aprecia orice contradicție la ceea ce spunea (p. 197). În fiecare seară, înainte de culcare, citea din cărți de specialitate – istorie, finanțe, științe (p. 112). Relua frecvent lectura scrierilor lui Max Weber. Considera că „cine nu citește, rămâne prost (*jemand, der nicht liest, bleibt dumm*)” (p. 114). Socotea că „totul pe lume este risc”, inclusiv „iubirea (*Liebe*)” (p. 199). Helmut Schmidt s-a lăsat călăuzit de maxima ilustrului teolog Reinhold Niebuhr: să ne rugăm la Dumnezeu să ne dea puterea de a schimba lucrurile pe care le putem schimba, răbdarea de a suporta lucrurile pe care nu le putem schimba și înțelepciunea de a face distincția între cele două feluri de lucruri (p. 65).

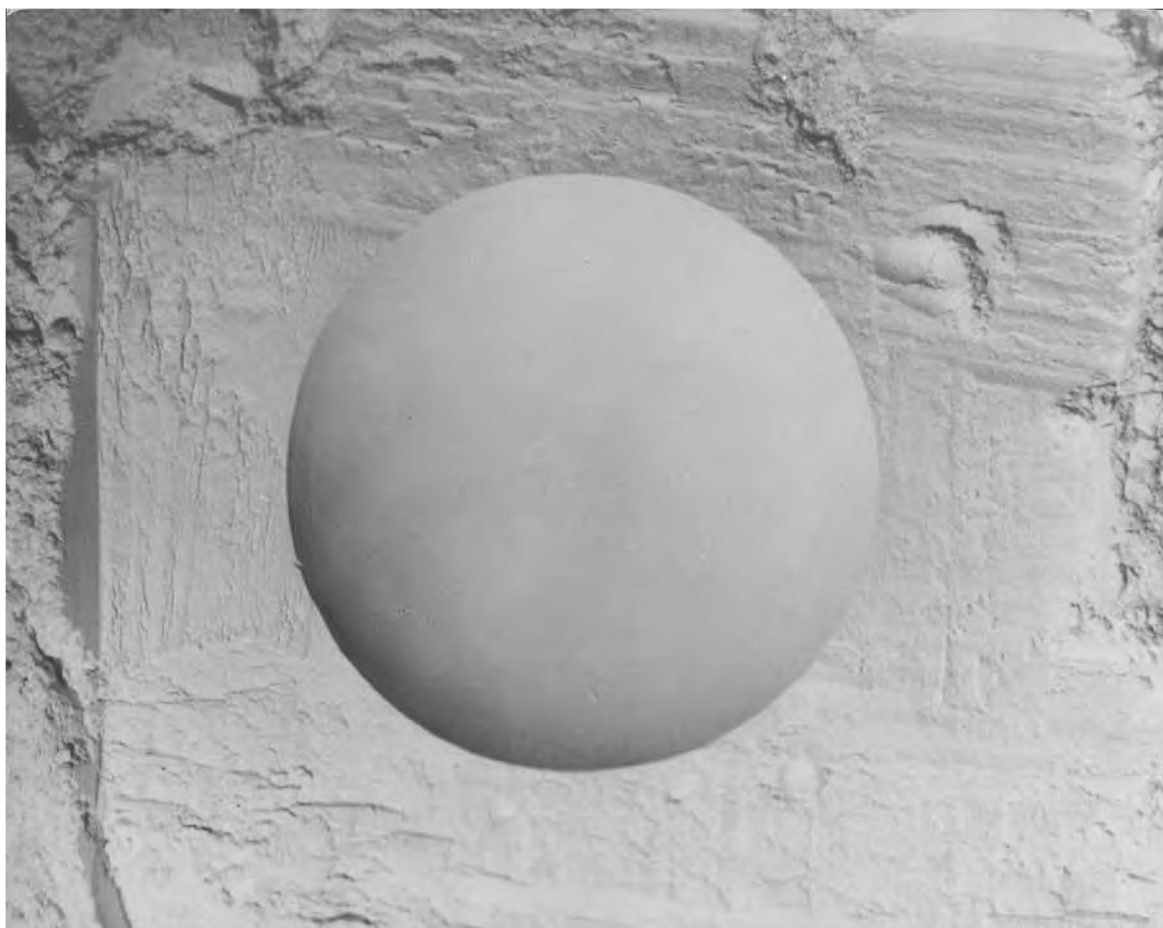
În cultura actuală, reflecțiile asupra politicii contează în multe cazuri doar pentru că sunt ale unor autori care au ocupat funcții notorii. Regula nu este valabilă în cazul lui Helmut Schmidt. La el contează, înainte de orice, nu funcțiile deținute, ci forța și relevanța gândirii proprii. Hannah Arendt susținea, la nivelul anilor șaiszeci, că veracitatea (spunerea a ceea ce se gândește, onestitatea, cinstea, cum se zice la noi) nu a fost enumerată printre virtuțile din politică. Helmut Schmidt a corectat-o, pe bună dreptate, cu observația că Aristotel a tematizat, totuși, adevărul în politică (p. 145). Și în fotbal se driblează, argumenta el, dar aceasta nu înseamnă că jucătorul trebuie să trișeze.

Helmut Schmidt a constatat pe cont propriu că mass media au schimbat profund politica – și nu doar în bine (p. 146). Pe de altă parte, spunea el, oamenii se lasă ușor înșelați prin mediatizare (p. 147). El insistă asupra efectelor perverse ale talkshow-urilor – cărora le-a preferat totdeauna interviurile în doi, cel mult trei. Talkshow-ul, spunea Helmut Schmidt, a subminat Parlamentul (p. 37-39) mutând interesul pe prezentare (înfățișare, îmbrăcăminte, coafură etc.), în dauna viziunilor și argumentelor, și nu este decât „cercul” din deviza *panem et circenses* (p. 79), care călăuzește politica cinică.

Helmut Schmidt s-a pronunțat mereu critic la adresa proliferării „aranjstului (*Macher*)” în viața publică, preferând politicieni care rămân fideli principiilor. Păstrează-ți principiile, chiar dacă este să-ți pierzi mandatul! (p. 32) era deviza sa, iar Willy Brandt, exemplul la îndemână (p. 131-133). A considerat mereu că partidele au nevoie de lideri, președinții acestora nefiind niciodată destul (p. 30), și de lămurirea principiilor. Aceasta și în situația în care, cu cât un partid este mai fără principii, cu atât este mai puțin periclitat de sciziuni (p. 31).

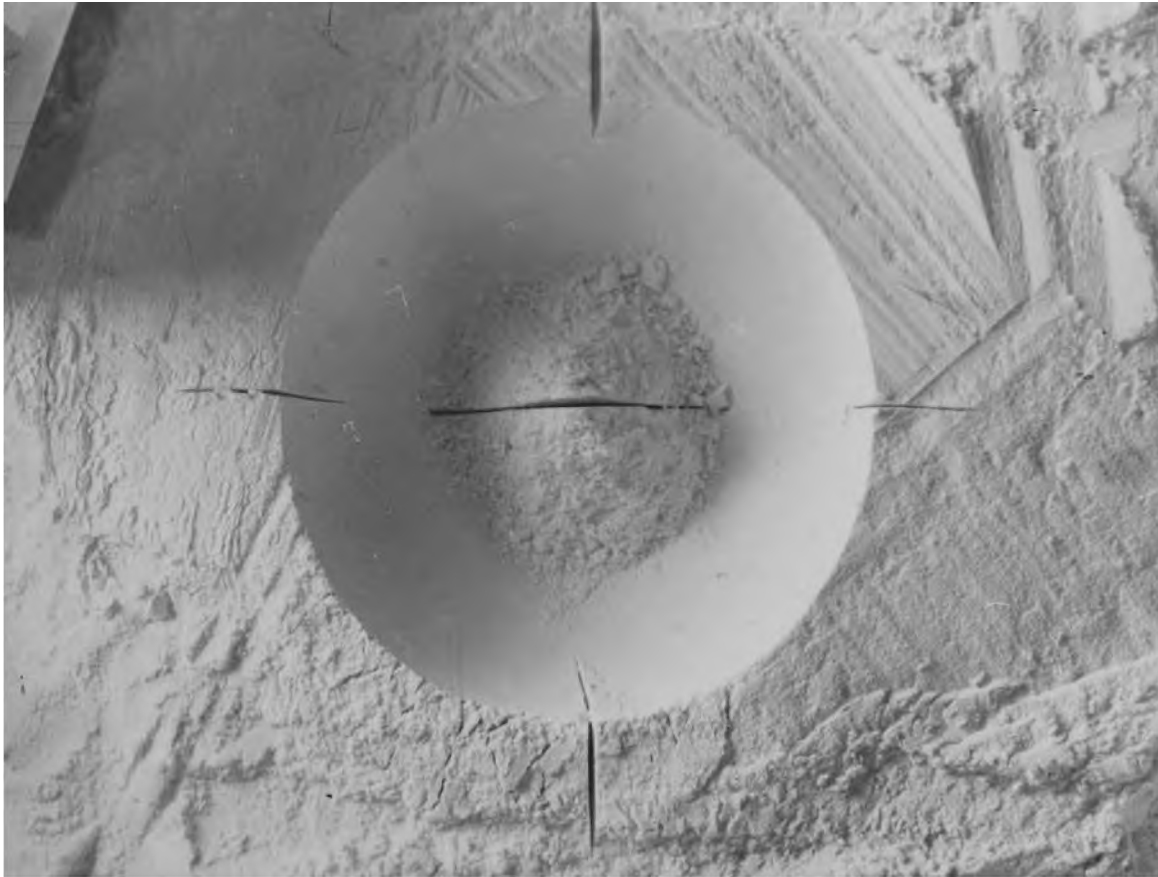
Helmut Schmidt s-a împotrivit măririi salariilor politicienilor (p. 108) și îmbogățirii pe seama funcțiilor publice. El spunea că a avut ipotecă pe casa pe care și-a construit-o și după ce nu a mai fost cancelar (p. 110). Când Gerd Bucerius l-a invitat să devină coeditor al prestigiosului săptămânal *Die Zeit* și i-a cerut să-și stabilească singur salariul, l-a fixat egal cu cel al altui ocupant al unei asemenea funcții (p. 164). Nu a mers niciodată în sauna potențailor care l-au invitat să-i viziteze (p. 87).

Supravegherea convorbirilor cetățenilor, ce se extinde chiar în statele democratice din zilele noastre, Helmut Schmidt a socotit-o efect imparable al tehnologiei (p. 236). În opinia sa, anticiparea de către George Orwell a extinderii controlului din partea instituțiilor se confirmă și nu avem deocamdată alternativă. Cât privește imigrația în Germania, el spune că a oprit-o, spre a nu

Constantin Flondor

Concav-Convex (1977) fotografie pe panou de lemn, 38 x 48 cm, colecție privată

Constantin Flondor

Concav-Convex (1977) fotografie pe panou de lemn, 38 x 48 cm

provoca xenofobie înăuntru (p. 135). Apelul său a fost la luciditate – acceptând că nu se pot integra populații de străini, de orice mărime, fără a avea reacții interne. Cel mai mare succes politic al său îl socotea decizia de a merge la Shanghai imediat după Tienanmen (p. 212-213), când s-a prevenit un „război rece” cu China și s-a păstrat un curs pozitiv al cooperării internaționale.

Helmut Schmidt avea pregătire în economie și a fost totdeauna respectat pentru elaboratele sale vederi asupra economiei. El considera că „toate prognozele economice sunt nesigure, precum previziunile vremii de afară (*alle ökonomischen Prognosen sind unzuverlässig – genauso wie Wetterprognosen*)” (p. 20). A fost adept al „statului social (*Sozialstaat*)”, pe care îl socotea o mare realizare culturală (p. 225), și a pledat pentru sporiri de salarii ce nu antrenează creșterea inflației (p. 174). Una dintre problemele lumii actuale vine, potrivit opiniei sale, din lipsa unei coordonări a finanțelor mondiale (p. 21). „Economia lumii are nevoie de reguli valabile global și supraveghere a circulației monetare și a capitalurilor, pentru toți participanții la circulație și pentru toate instrumentele financiare folosite de aceștia” (p. 242). În acest moment este indispensabil, spre a preveni noi crize, un acord global între Uniunea Europeană, SUA, China, Rusia, India, Japonia, OPEC și alte țări.

În calitate de ministru federal al apărării și, cu atât mai mult, în cea de cancelar federal, Helmut Schmidt a participat la decizii cruciale (p. 92-93) de consolidare a Alianței Nord-Atlantice. Solidaritatea cu SUA și democratizarea în profunzime a Germaniei au fost axiome ale concepției sale politice. El a privit mereu înfrângerea din 1945 a Germaniei naziste, de către coaliția multor națiuni, ca o „eliberare” pentru Germania (p. 25) și a exprimat îndatorarea profundă a acestei țări față de americani. Aceasta nu l-a împiedicat să exprime, de asemenea, rezerve față de evoluții ulterioare (p. 23) și să-și declare dezacordul cu ceea ce a intervenit după 2000 (p. 102). El a fost un critic sever al administrației lui George Bush Jr., inclusiv pentru tratamentul minimizant aplicat Europei (p. 104).

Format în cadrele unei social-democrații ce a respins de la început comunismul și venind din cercurile succesiunii lui Fritz Erler, Helmut Schmidt a pledat pentru o politică temeinic gândită față de Rusia. El a cerut luarea în considerare a ponderii tradiției autocratice în evaluarea politicii Rusiei, dar și a schimbărilor ce au loc inevitabil (p. 85). A pledat pentru detensionarea relațiilor luând în seamă, în mod realist, raporturile strategice, inclusiv militare, dar și „sentimentele politice” (p. 231) ale tuturor părților. El a spus mereu că „recursul la boicot nu aduce nimic” (p. 153) și a criticat improvizațiile.

Helmut Schmidt mărturisea că citește zilnic zece ziare, nu ascultă radio-ul și nu se uită la televizor (p. 168). Odată devenit editor al unei publicații de referință mondială, el a consacrat reflecții mai ample și deosebit de precise impactului și rolului presei. Este un fapt care dă de gândit,

spunea el, că terorismul actual, care este esențial de proveniență islamică (p. 73-74), profită de deschiderea fără rețineri a presei diferitelor democrații spre discutarea a ceea ce se petrece în jur (p. 74).

Presa, observa Helmut Schmidt pe de altă parte, s-a schimbat însă în societățile deschise, odată cu apariția concernelor și mărirea puterii celor care le conduc (p. 75). Pe suprafața multor publicații, se observă „alinieră” viziunilor și evaluărilor. La timpul său, Axel Springer, bunăoară, a impus pe scară mare „unilateralitățile” unei viziuni proprii, formată la un moment dat. Ceea ce este de semnalat însă astăzi este alunecarea presei în analiza psihologică a politicianilor. În opinia sa, aici este o eroare gravă, căci „psihologia nu explică politica” (p. 169), aceasta din urmă fiind mult mai mult decât trăire personală.

Politicianul veritabil, argumenta Helmut Schmidt, trebuie să se poată susține în fața presei. O poate face, însă, numai câștigând cursa mediatică la televiziune (p. 76). Opinia presei nu ai cum să o iei decât așa cum luăm vremea de afară: nu o putem schimba singuri (p. 77). Helmut Schmidt mărturisea că a recurs de multe ori, spre a reacționa la relatări incorecte, la acele scrisori din partea cititorilor (*Leserbrieffe*), care sunt folosite în presa germană ca mijloc de publicare, totuși, a opiniei alternative la articole. La întrebarea dacă se simte jurnalist, după un sfert de secol petrecut ca editor la *Die Zeit*, Helmut Schmidt a răspuns: „nu, căci, simplu spus, eu nu pot să mă dezobișnuiesc să lucrez temeinic!” (p. 78).

Dintre arte, Helmut Schmidt a iubit pictura – El Greco fiind preferatul său – și muzica. El vorbea de „incredibila claritate a muzicii lui Bach” (p. 94) și-și declara preferința, de asemenea, pentru Brahms și Mahler (p. 96), precum și pentru jazz (p. 100). Considera că von Karajan, Celibidache și Bernstein sunt, împreună, cei mai mari dirijori care au fost. Când cânta la pian, Helmut Schmidt se adâncea în partitură și în muzică, încât orice altceva era suspendat. Aspira și aici, de fapt, la temeinicie, asumându-și că, atunci când întreprinzi ceva, e firesc să cauți să o faci cât mai aproape de ireproșabil. ■

Constantin Flondor

Concav-Convex (1977) fotografie pe panou de lemn, 38 x 48 cm, colecție privată

„Ficțiunea e calea cea mai bună de-a spune lucrurilor pe nume”

de vorbă cu Arthur Suci

Consultantul politic Arthur Suci a publicat recent, la editura Adenium, romanul *În gaură*. Despre el și puțină politică o să vorbim în cele de mai jos.

Alexandru Petria: - *Consultant politic, cum te simți acum Arthur Suci în piele de romancier?*

Arthur Suci: — Eu sunt mai degrabă un filosof, distribuit în diverse roluri. Consultant politic? Formula e pretențioasă, fără acoperire. Consultanții politici sunt adesea inși fără o calificare precisă, ca și analiștii politici. Nu mă recunosc în această categorie. Prefer să cred că sunt un simplu comunicator politic, mai ales unul care scrie și interpretează texte politice. Sunt un copywriter și un hermeneut al discursului politic. După părerea mea, acest discurs este definitoriu pentru epoca pe care o trăim, așa cum era altădată discursul religios. Discursul literar este doar o alternativă discursivă raportată, în diverse forme, la discursul politic dominant. Autorul unui roman este cineva care-și asumă statutul riscant de sursă discursivă. Forța literaturii vine din capacitatea de a prezenta construcții noi ale realității, noi și diferite de aceea propusă de politic. În ceea ce mă privește, am început să scriu ficțiune când mi-am dat seama că nu mai pot să spun în mod direct ceea ce vreau. De la o vârstă, îți vine tot mai greu să scrii despre tine. Cine sunt eu? Iată o întrebare la care răspunsul e tot mai improbabil. Ficțiunea e calea cea mai bună de-a spune lucrurilor pe nume fără să fii obligat să dai explicații după aceea. În același timp, ficțiunea este și o șansă de a continua să te cauți pe tine, nu atât în ceea ce scrii, în cuvinte, cât în interstițiile construcțiilor narative conștiente și inconștiente. Eul nostru stă totdeauna pitit în spatele unei metafore sau al unei parabole.

— *Chiar nu ți-a cerut nimeni explicații după În gaură, fiindcă unele personaje sunt recognoscibile?!*

— Acela care, eventual, mi-ar cere explicații ar trebui să recunoască că nu știe ce este un roman. Literatura n-ar trebui să lezeze pe nimeni în mod personal. Naratorul romanelor lui Charles Bukowski nu este Charles Bukowski. El este, totodată, Charles Bukowski, chiar în mai mare măsură decât personajul real, decât autorul. Această ambiguitate, asumată strategic, creează ficțiunea. Între autor și textul narativ poate exista o relație dialectică, în sensul în care autorul face intenționat trimitere, în textul său, la propria sa situație existențială și socială. Efectul acestei trimiteri este dublu: pe de o parte autentificarea narațiunii, pe de altă parte ficționalizarea realității. Când trecem realitatea în ficțiune, cea care are de pierdut este întotdeauna realitatea. Desigur, mă pot aștepta la atacuri și supărări din partea unor persoane foarte reale. Poate că acesta este un fel interesant sau instructiv de a fi urmărit de propriile personaje. Sper totuși că am fost suficient de obiectiv încât oricine ar încerca să reconstituie contextul social și existențial al romanului să fie pus în situația de a recunoaște, până la urmă, că nu face altceva decât să distrugă în felul acesta romanul.

— *Cred ca ai realizat o premieră. Ai introdus DNA în literatură...*

— Este posibil, DNA are într-adevăr o funcție în roman. Am observat că, atunci când concepi strategia de comunicare a unui politician, riscul ca acesta să fie cercetat de DNA nu are nici o relevanță strategică. Nu poți construi o strategie, nu poți gândi un viitor pentru un om politic, plecând de la ideea că va fi arestat (sau că va muri). Consecințele sunt impor-

Arthur Suci

tante însă asupra vieții omului politic. La fel este și-n literatură, unde o acțiunea a DNA are consecințe dramatice asupra personajelor.

— *Ce zici de primele reacții la roman?*

— Reacțiile au fost, cred, foarte bune. A existat de la început un interes față de romanul meu și el se datorează, cred, faptului că am spus lucrurile într-un mod foarte direct, neînvăluit.

— *Încearcă o descriere a cărții.*

— Am vrut să scriu o carte scurtă și densă, care să lovească. E vorba desigur despre descrierea unei crize, dar această descriere nu e complet lipsită de umor. Umorul este esențial în literatură, ca și în viață. Diferența dintre discursul politic și cel literar este chiar aceasta: discursul politic este lipsit de umor. Cred că oamenii se pot regăsi în căutările, ca și în blocajele mele. Sorin Delaskela a spus că romanul se putea, la fel de bine, numi *Blocaj*. Am avut chiar în vedere acest titlu. Romanul prezintă un blocaj pe toate fronturile: existențial, profesional, amoros, iar întrebarea este dacă există o ieșire din acest blocaj.

— *Scrii la altceva? Mă refer la literatură.*

— Da, vreau să scriu un nou roman, mai puțin autoficțional, deși referințe existențiale vor exista de asemenea cu diuimul. Intenția mea este să evoluez către o abordare ceva mai proiectivă, dar niciodată nu știi ce va ieși până la urmă. Oricât mi-am dorit, n-am reușit să scap cu totul de mine însumi. Acesta este chinul și salvarea mea.

— *N-am cum să nu te întreb, în încheiere, și despre politică. Anul acesta o să fii extrem de ocupat, cu două rânduri de alegeri. Se va schimba semnificativ spectrul politic?*

— Convingerile mele sunt democratice, în sensul clasic, și deplâng faptul că valorile democratice sunt puse adesea la îndoială chiar de către instituțiile care ar trebui să le apere. Cred că va fi un an foarte dificil din punct de vedere politic, dar mai cred că partidele sunt acelea care trebuie să conducă Guvernul. Sper că ele vor reuși să treacă peste momentul actual de criză, deși e greu de spus ce se va întâmpla până la urmă. După părerea mea, ne confruntăm cu riscul unui colaps politic chiar în acest an.

Interviu realizat de
Alexandru Petria

Constantin Flondor

Concav-Convex (1977) fotografie pe panou de lemn, 38 x 48 cm

P. P. Negulescu: încercare în filosofia culturii

Remus Foltoș

Ceea ce atrage atenția mai întâi la P. P. Negulescu, în toate scrierile sale, este claritatea, limpiditatea exprimării. Cred că este printre puținii filosofi români al căror stil este impecabil; și nu numai din punct de vedere al aspectului științific, expres formulat, dar și din punct de vedere oarecum literar. Dintre interbelici se poate să aibă cea mai abilă și fericită folosire a raționamentului și a demonstrației.

În *Geneza formelor culturii* apare o înșiruire de teorii culturale cunoscute, din compilarea și prezentarea cărora se articulează un discurs coerent pe marginea genezei culturii. Folosindu-se de marile idei ale epocii sale, P. P. Negulescu alcătuiește un tablou bine structurat și corect îndreptățit al factorilor, atât concreți, cât și posibili, care să fi condus de la matrici, fie biologice, genetice, istorice, sociale, politice etc., la manifestări culturale bine determinate, urmând firul unui determinism intern pe care autorul îl presupune în subsidiaritatea ideilor sale despre cultură. Cred că n-am întâlnit un optimism mai pronunțat, în ceea ce privește convingerile la care autorul a ajuns, iar această siguranță a părerilor sale este direct contagioasă. Faptul că el prezintă anumite teorii care nu-i aparțin, numai și numai însoțite de argumentele, de data asta ale sale, de argumentele cele mai serioase și mai pertinente, înseamnă că a avut, în elaborare, o strategie bine pusă la punct. A gândit fiecare lucru separat și apoi pe toate la un loc, găsind o idee dominantă, unitară, și în același timp cu un rol precis explicativ.

Acest volum este mai degrabă o operă explicativă decât una speculativ-originală – asta ar putea oricine să confirme. Dar nu are, cu toate acestea, o valoare – să spunem, filosofică – mai mică. Chiar dacă e vorba despre Darwin, despre Spengler, despre Gobineau, despre Freud, despre Mendel, despre Herzberg, despre Nicolle, sau despre mulți cercetători și teoreticieni în antropologie, biologie sau filosofie a culturii, ideile lor sunt integrate într-o lucrare cu caracter specific și distinct. Și chiar dacă „se inspiră” din operele acestora, autorul este mai degrabă preocupat de „mersul” argumentațiilor sale decât de a întârzia, mai mult sau mai puțin, pe marginea respectivelor idei. Mai degrabă, autorul nostru se folosește de ele ca de perspective ajutătoare, decât să se lase „prins” de semnificațiile lor în operele de unde provin. Că lucrurile stau așa, o demonstrează întreaga desfășurare a volumului, căci a avea o idee unitară – ceea ce P. P. Negulescu are, fără discuție – înseamnă a aduce neapărat ceva nou, ceva care este rodul unei sinteze (de data aceasta).

Iar considerând că ideile din toate timpurile – despre absolut toate registrele sau regiunile existenței – au un sens unitar, au o structură cu caracter de succesiune necesară, poate reprezenta unul dintre resorturile explicative cele mai puternice. De fiecare dată când autorul nostru se apleacă asupra aspectelor de tot felul – începând cu primele teorii asupra naturii și terminând cu procese genetice extrem de complicate (al căror sens a fost decriptat și etalat în mod obiectiv, chiar în contemporaneitate) – toate aceste aspecte fac par-

te dintr-o Rațiune Organizatoare care pare să nu fie neapărat a autorului nostru, ci luând naștere și existență chiar în sânul evenimentelor cognitiv-explicative.

Ca rațiune de la sine necesară, P. P. Negulescu optează pentru determinism. Și altfel nici nu s-ar fi putut, căci contemporaneitatea lui nu ar fi permis prea multe explicații hazardate. Cu toate că teoriile lui Jung sau Eduard von Hartmann – despre Inconștient –, erau atunci la apogeul lor; cu toate că Blaga explică anumite caractere stilistice printr-o matrice deloc conștientă, din contră, abisală – P. P. Negulescu rămâne doar la explicații deterministe.

Ca să atingem câteva lucruri concrete vom spune că, rând pe rând, capitolele, în forma în care se organizează discursul din *Geneza formelor culturii*, reprezintă o desfășurare a multor factori ce concură la constituirea unei culturi. Și aici avem un mănunchi (însoțit de o mulțime de explicații).

„Pornirile afective” – presupun că procesul cunoașterii este influențat de tendințe afective stabile.

„Inhibițiile” – presupun că orice cunoaștere poate fi susținută de un refuz pentru trăirea anumitor afecte.

Problema freudiană a „sublimării” – presupune că energiile interioare tumultuoase sunt transformate, sublimite, în procese cu mult mai rafinate – să spunem, actele artistice.

Un factor determinant al genezei unei culturi, asupra căruia se insistă, este „contextul geografic”. Desigur e vorba de condițiile de mediu, clima, aspectul strict geologic, condițiile particulare, endemismele ș.a.m.d.

Un alt factor este „moștenirea ereditară” manifestată în toate domeniile vieții unui om. Înzestrările pe care individul uman le moștenește, toată lumea înțelege, sunt cele mai importante instrumente de adaptare – specifice fiecărui individ. Datorită acestora, lumea unui individ are culoarea aceea aparte care determină un comportament adaptativ sau altul. Există aici cea marcă a originalității mănuirii realității.

„Influența mediului social” – iată un alt factor determinant ce nu este deloc de ignorat. Interacțiunile dintre oameni vor stabili un „destin” atât singular, cât și unul comun.

Constantin Flondor Veranda (2014), u/p, 130 x 160 cm

P. P. Negulescu

Un alt factor este „influența contextului cultural” – valorile la care indivizii se raportează (de cele mai multe ori e vorba despre valori impuse de știință și de cugetare) sunt aceleași pentru paradigma culturală existentă – și numai *combinările* de raportare la aceste valori reprezintă marca originală a individului. Însă de obicei, valorile unei paradigme culturale, în general, sunt împărtășite la unison.

Din alt unghi de vedere, o altă opinie interesantă este raportarea disociativă dintre două aspecte privind individul uman: „fiziologia” lui, pe de-o parte, și „personalitatea” lui, pe de alta. Cele două pot fi origini diferite în explicarea psihismelor implicate în toate conjuncturile vieții personale și colective.

Din alt punct de vedere, și anume din acela al „psihologiei popoarelor” – o națiune sau un popor trebuie să aibă o unitate istorică bine delimitată, iar aceasta înseamnă comuniunea tuturor condițiilor posibile care pot determina, în chip comun, o masă de indivizi, aparent diferiți.

Desigur, studiul lui P. P. Negulescu se oprește la toate problemele, are un spirit exhaustiv, însă microeseul nostru nu ne permite să zăbovim, așa cum ar trebui, asupra tuturor acestora. Ne-am mulțumit cu aceste câteva idei, despre care credem că sunt mai importante.

Poate anumite concluzii ale prezentului volum – partea cea mai bună – sunt cele referitoare la teoria darwinistă a speciilor (în particular, a raselor), la problema „dialecticilor” bio-chimice care sunt menite să genereze reacții „spirituale” determinate, cât și la liniile de forță ale geneticii (cu tot ceea ce semnifică acest termen). Aici toate informațiile, noțiunile, cunoștințele, postulatele sunt menite să atingă un grad superior de promptitudine explicativă, dar pot deveni și platforma de pe care să fie lansate noi teorii, la fel de valoroase ca și cele vechi. Din acest punct de vedere, *Geneza formelor culturii* face operă de pionierat. Cei ce sunt interesați de filosofia românească și care n-au lecturat acest volum cu siguranță o vor face la un moment dat. Și poate nu numai pe considerentul clarității și limpezimii cu care sunt spuse lucrurile, dar și pentru faptul că, acolo, sunt înmănunchiate atâtea lucruri cu adevărat importante și interesante.

Ceva despre mistica luminii în pictura Părintelui Arsenie Boca

Isabela Vasiliu-Scraba

Motto: „Oamenii simpli înțeleg mai bine decât cei cultivați sensul imaginilor. Vorbirea imaginii e mai complexă și mai directă decât cea a cuvintelor.”
(Sf. Ioan Gură de Aur).

Primul care a sesizat cu justețe sensul „luminii de tonuri deschise” din pictura Bisericii Drăgănescu n-a fost un om tocmai simplu. Înainte să fie întemnițat 16 ani fără să fi fost adusă nici o singură probă a inventatelor vinovății, fusese profesor de Ascețică și Mistică la Facultatea de Teologie din București. În locul lui (al profesorului Nichifor Crainic) avea să predea în 1945-1946 asistentul său, arhimandritul Benedict Ghiuș. În anul universitar 1946-1947 cursul de ascețică și mistică ortodoxă a fost predat de prof. Ioan Gh. Savin, specializat în filozofie și teologie la Berlin și Heidelberg, închis „administrativ” la Sighetul Marmăției din 1950 până în 1955. Din 1940 (și apoi din 1944) refugiat de la Chișinău, unde fusese profesor universitar de apologetică și de filozofia religiei, Ioan Gh. Savin, la 65 de ani, a fost arestat în noaptea de 5/6 mai 1950, când a fost arestată mare parte din secția de istorie a Academiei Române dizolvată în 1948. La catedra de Mistică a lui Nichifor Crainic (reabilitat post-mortem și reprimat după 1990 în Academie) a urmat prof. Stăniloae în 1947-1948, după aceea mistică a fost scoasă din programul de studii teologice. Din cursul ținut de prof. Ioan Gh. Savin ne-a reținut atenția figura lui Renan desenată în Biserica Drăgănescu de Părintele Arsenie sub umbră de aripi de diavol, întrucât „raționalismul protestant” l-a făcut pe Renan să separe firea umană de firea divină, considerând că Mântuitorul ar fi fost un mistic trăind transe extatice. Problema este însă fals pusă, explica la cursul său profesorul I. G. Savin: „căci Iisus Hristos, fiind Dumnezeu și om

în aceeași persoană, nu se putea desface în două, separând persoana divină, făcând-o obiect al contemplației, de cea umană, devenită subiect al contemplației, ca apoi să se contopească una în alta datorită uniunii mistice” (I. Gh. Savin, *Mistica și ascețica ortodoxă*, București, 2013, p.72). Cel mai potrivit partener de discuție pentru Renan, care a considerat *Biblia* simplă sursă istorică relatând despre omul Iisus (E. Renan, *Viața lui Iisus*, 1863) nu putea fi decât „modernul” Nietzsche. Odată cu pictarea bisericii de la Drăgănescu, Părintele Arsenie Boca sintetizează buna înțelegere dintre cei doi prin următoarele cuvinte: „Ți-am spus să fii pe pace. Oamenii l-au creat pe Dumnezeu”, îi spune lui Nietzsche întunecatului Renan pufăind o țigară de foi, ca și Churchill cu care seamănă leit. Congestionat la față, Nietzsche adaugă mândru de închipuita sa ispravă: „Iar eu l-am omorât!”, în registrul de jos, pictat în stânga naosului.

Într-o scrisoare către călugărul iconar Arsenie Boca, autorul *Nostalgiei Paradisului* scria în 1971 că „Biserica de la Drăgănescu iradiază lumina raiului” într-un stil nou adus de „pictura nouă după viziunea nouă” a fostului stareț de la Sâmbăta de Sus. Imaginea de nuanțe paradisiace a sfinților „mângâiați cu penelul” pe zidurile sacre ar reflecta „spiritul și chipul Mântuitorului coborât să ne aducă lumina de sus” (Nichifor Crainic, *Iubite Părinte Arsenie*, în vol. Părintele Arsenie Boca, *Cărarea împărăției*, Deva, 2006, p. 331-333). Însăși treimea de ipostasuri ale lui Dumnezeu este descrisă de imnograful bisericii ca „o lumină în trei străluciri”.

Poetul Vasile Voiculescu, practic ucis în temnița comunistă după arestarea sa în așa-zisul lot al Rugului Aprins îi mărturisea indianistului Ion Larian Postolache că experiențele sale mistice l-au purtat prin cele mai felurite spiritualități (budism,

teosofie, ocultism) ca să se întoarcă apoi la Platon dar să sfârșească „prin a dori lumina cea albă, cea adevărată. Și am ieșit afară la ea cu ochii la cer”.

Arhim. Benedict Ghiuș (1904-1990) - a cărui studenție bucureșteană a fost scurtă, dar fericit plasată în timp - precizase cu filozofică limpezime că există o înțelegere total raționalistă pentru care „chipul și asemănarea lui Dumnezeu în om” ignoră „chemarea omului la trăirea divină”. Pentru Sfinții Părinți, chipul lipsit de asemănare este întunecat, asemănarea fiind „frumusețea cea firească a chipului”. A crede că asemănarea se reduce la „conștiință, voință liberă și rațiune” reprezintă o înțelegere total raționalistă și ca urmare „total trunchiată” (arhim. Benedict Ghiuș, *Taina răscumpărării...*). După ce fusese în 1937 prefect de studii la Internatul Teologic din Cernăuți și pe urmă profesor la Liceul Seminarial din Bălți, părintele Benedict Ghiuș a fost hirotonit ierodiacon de mitropolitul Gurie Grosu, care l-a adus la Chișinău. Părintele Arsenie Boca s-a aflat și el la Chișinău - de la începutul lui octombrie 1939, cu o bursă de trei luni, locuind „în obștea monahală de pe lângă Palatul Arhieresc din Chișinău” (Pr. Streza Nicolae Zian, *Catisme ale Părintelui Arsenie Boca*, 2008). La întoarcerea Părintelui Arsenie în decembrie 1939, el a avut acea experiență de neuitat în gara de la Chișinău.

Diadoh al Foticeei, căruia profesorul Ioan G. Savin de la Chișinău îi consacră un loc de cinste în cursul său de mistică, înțelegea prin păcatul originar o întunecare la chip a omului, spălată prin botez, care însă nu dă încă „asemănarea”. Chipul lui Dumnezeu în noi, „asemănarea se câștigă prin efortul nostru propriu și o atingem desăvârșit când dragostea lucrează în noi desăvârșit” (*Mistica și ascețica ortodoxă*, 2013, p. 98).

După smulgerea Bucovinei de Nord și a Basarabiei prin înțelegerea dintre Stalin și Hitler, când numărul refugiaților români a atins câteva sute de mii de oameni, profesorul Savin și pr. Benedict Ghiuș s-au refugiat de la Chișinău la București. În ianuarie 1943 arhim. B. Ghiuș a fost ales Episcop de Hotin. Fiind școlit la Strasbourg și în bune relații cu Monseniorul Vladimir Ghica, neprietenii săi îl acuzaseră de alunecări... papistașe. Nu se știe dacă din această pricină numirea sa ca episcop n-a fost confirmată și nici dacă ulterior s-a plasat în aceeași categorie dezavantajoasă faptul că în cei șase ani de temniță comunistă, când să facă și el o minune, arhim. Benedict Ghiuș a salvat de la moarte un preot unit (vezi Tertulian Langa, *Trecând pragul tăcerii*, 2008, p. 311). La una din anchetările prin tortură de după arestarea sa în noaptea de 13/14 iunie 1958, Benedict Ghiuș descrie activitatea asociației Rugul Aprins (1944-1948) ca „o experiență duhovnicească. Ea consta din îndemnul la credință, la rugăciune, la disciplină de sine, la muncă și la fapte de dragoste față de aproapele”.

Pe când era „ctitor de frunte al Filocaliei românești”, ierom. Arsenie Boca spusese că „noi nu suntem născuți de timp, ci de veșnicie. Deși trăim o vreme îmbrăcați de lumea aceasta, ni se întâmplă adesea ca fratele vis și sora moarte să ne dea târcoale și să ne despice făptura în două. Atunci scăpăm de chingile lumii văzute și ne trezim într-un alt fel de a fi și de a cunoaște”. În finalul interpretării sale dată parabolei fiului pierdut, starețul Mănăstirii Brâncoveanu se arătase interesat de „cauza pentru care omul ajunge să piardă chipul lui Dumnezeu”.

La sfințirea Bisericii Drăgănescu (2 X 1983) i-a fost total interzis să ajungă. Legat de acea ocazie,

Constantin Flondor

Aluat II (1985) pastel pe hârtie

Părintele Arsenie Boca schițase ideile pe care le-ar fi dezvoltat dacă ar fi putut vorbi despre pictarea micuței biserici. În rândurile sale, el n-a menționat doar noutatea adusă de cele două registre „unul mai mare sus și altul, la o scară mai mică, jos” în care a realizat pictura, ci a scris și despre evoluția „de la chip la asemănare” care ar fi „continuitatea de conștiință a atotprezenței lui Dumnezeu” (Părintele Arsenie Boca, *Geneza picturii*, în vol. „Capela Sixtină” a ortodoxiei românești: *Biserica de la Drăgănescu*, Deva, 2005, p. 16). Această continuitate de conștiință transpare din privirea sfinților, din chipurile lor luminate de ochii extrem de vii. Preotului paroh de la Drăgănescu îi părea, de pildă, că Paisie de la Neamț „parcă vorbește, parcă este viu, parcă ar sta să-l întrebi ceva” (pr. Savian Bunescu, 1991, înregistrare video cu prezentarea Bisericii, fragmentar transcrisă în vol. 4 de *Mărturii*, Ed. Agaton, Făgăraș, 2011, p. 207). Pentru Eliade, a cărui gândire filozofică răzbate din fiecare rând scris pe tema istoriei religiilor, mistica era credința în sfințenie (*Jurnalul portughez*, 23 sept. 1942).

După Simion Noul Teolog - citat de Părintele Benedict Ghiuș în lucrarea sa de doctorat din 1946, omul ar fi „chemat să se împărtășească de Dumnezeu, până a se face un dumnezeu-creat. Chemarea aceasta împlinită se numește *asemănare*” (B. Ghiuș, *Doctrina răscumpărării în iconografia Bisericii*). În paginile concepute (probabil în 1983) despre pictura bisericii Drăgănescu, părintele Arsenie Boca a sugerat o gradație a *asemănării*, de la Maica Domnului care ar avea „cea mai mare asemănare cu Domnul Hristos”, la cei patru „martori ai Adevărului” care au fost evangheliștii. Accentul pus de Părintele Arsenie pe *asemănare*, înțelesă de el ca permanentă conștientizare a atotprezenței lui Dumnezeu face ca figurile sfinților, deși diferite, să aibă un aer comun. Aceasta a dus în 2007 la „descoperirea” autorului icoanei cu Sfânta Parascheva expusă la biserica Sfântul Antonie. În acea biserică de la Curtea Veche paroh fusese preotul Popescu Victor (1897-1978) cu care Nae Ionescu scosese în 1928 revista „Logos”, preot căruia sub comuniști nu i s-a mai publicat

Constantin Flondor

Aluat (1985) desen, 50 x 65 cm

nici o scriere. Anchetat pe 23 oct. 1968, după arestarea preotului Spiridon Câdea, fratele lui Cioran, avocatul Aurel Cioran (locuind într-o pivniță după cei 12 ani de închisoare) declarase că parohul de la Bogata Olteană era nemulțumit de lipsa „posibilității de informare și tipărire a unor lucrări cu conținut religios” (*Cioran și Securitatea*, Iași, 2009, p. 242; în acest sens, grăitoare este însăși lungimea intervalului de timp dintre 1948 și 1976 necesară cenzurii în cazul publicării celei de-a doua jumătăți a *Filocaliei*, primele patru volume tipărite între 1946 și 1948 fiind rezultatul eforturilor a patru mari personalități ale culturii românești: D. Stăniloae, Părintele Arsenie Boca, N. Crainic, Zorica Lațcu).

Între anii 1934 și 1948 pr. Victor Popescu fu-

sese bibliotecar și duhovnic la Seminarul Central „Radu Vodă”. Era perioada când Părintele Arsenie era student la Belle Arte și la Academia de Muzică Religioasă, fiind cazat în căminul studențesc de la „Radu Vodă”. Desigur că Părintele Arsenie Boca l-a cunoscut în acei ani pe viitorul preot paroh de la biserica Sfântul Antonie. Și cum hramul Bisericii de la Bogata Olteană (a cărei frescă pictată de Părintele Arsenie Boca a fost distrusă de securiști cu ciocanul) este Sf. Parascheva, e foarte probabil ca icoana să fi fost pictată pentru acea biserică al cărui paroh fusese arestat după invazia Cehoslovaciei din 1968. Pr. Spiridon Câdea a fost întemnițat din octombrie 1968 până în 1971. Mai fascinantă decât descoperirea autorului micii icoane cu Sfânta Parascheva (pornind de la *asemănarea* ei cu icoana Învierii Domnului de la Biserica Drăgănescu ilustrând textul Tatianeii Sergiu, *Părintele Arsenie Boca sau Universul sfânt al culorilor* din volumul *Unde a fost biserica?*, București, 2001, pp. 165-168) ne pare însă cealaltă revelație avută de același student la Teologie (Alexandru Valentin Crăciun). Ne referim la visul prin care în vara anului 2007 i s-a descoperit partea pictată de Părintele Arsenie Boca la biserica Sf. Elefterie cel Nou precum și semnificația ei ascunsă 46 de ani. Deși angajat ca pictor secund, Părintele Arsenie Boca a pictat întreaga boltă a altarului. Icoana o reprezintă pe Maica Domnului ținându-l în brațe pe Iisus copil în haine de pușcăriaș (*Formula As*, nr. 822/2008). Printr-o uimitoare revelație i s-a arătat studentului cum zeghea se poate transforma în raze dumnezeiești inundând cu lumina harului întunericul celulelor de temniță politică. O mistică a luminii aflată la îndemâna prea multor martiri ai temnițelor comuniste...

„Întrebat-am luminata ciocârlie,/ Candelă ce leagănă-n tărie/ Undelemnul cântecului sfânt:/ Unde sunt cei care nu mai sunt?/ Unde sunt cei care nu mai sunt?/ Zis-a ciocârlia: s-au ascuns/ În lumina celui nepătruns” (acad. Nichifor Crainic, detenție politică între anii 1947-1962).

Constantin Flondor

Aluat III (1985) pastel pe hârtie

Ezoterism

Vasile Zecheru

În alcătuirea cadrului strict delimitat în care Tradiția este definită ca având o esență supraumană, se impun a fi clarificați, de asemenea, încă doi termeni antitetici și complementari - ezoterismul și exoterismul. În formula sa completă, Tradiția are o dimensiune ezoterică, precum și una exoterică, aceasta din urmă fiind suportul și acoperământul celei dintâi. Așadar, miezul interior, ezoteric - rezervat și select - își are întotdeauna sprijinul și exprimarea publică într-un ordin exoteric mai larg, preponderent moral și liturgic. Aceste concepte erau foarte bine cunoscute în vechime; stă mărturie, în acest sens *logos*-ul Sfântului Pavel care nu s-a sfiit să propovăduiescă în mod explicit în legătură cu ezoterion.

O înțelegere corectă a acestor termeni poate conferi o imagine mai fidelă asupra unei realități atât de vaste și de complexe și cu atât de multe implicații, cum este Tradiția. De aceea, am găsit de cuviință să extindem aici, expunerea noastră, prezentând câteva considerații teoretice privind ezoterismul, urmând ca apoi, în articolul următor, să ne referim la exoterism. Înainte însă, de a trece la fondul problemei, semnalăm asemănarea cuplului de termeni menționați cu dualitatea sacru - profan, cea impusă cultural de știința religiilor ca reper central și fundamental în problematica tradițională (Eliade, M., 1992).

Trebuie spus din capul locului că ezoterismul are o natură inițiativă-sacramentală, aceasta presupunând credință în Entitatea supremă și în veșnicia spiritului. În plan pragmatic, această cerință esențială pentru o eventuală admitere la inițiere pare a se materializa în declarația solemnă a candidatului privind credința sa în Dumnezeu și în nemurirea sufletului. Pe de altă parte, principala funcțiune a inițierii constă în reconfigurarea conștiinței aspirantului, aceasta înfăptuindu-se sub îndrumarea unor maestri spirituali care, împreună, alcătuiesc un miez viu în interiorul Tradiției, imperceptibil din afara acesteia. *Re-ligarea* aspirantului la sacru și divinitate constă în activarea, prin metode specifice, a unei capacități speciale a creierului uman care, în timp, s-a obturat devenind astfel, inoperantă. Treptat, aspirantului i se va releva o cunoaștere (gnoză) total diferită de cea analitică și secvențială, cea care se învață public, în școală. În egală măsură, procesul acesta de perfecționare spirituală poate fi asimilat unei terapii pentru că, prin natura sa, introduce un grad mai mare de claritate în mentalul individului și, ca atare, o mai bună înțelegere a realității, precum și o înțelegere inerentă, *philosophia mirabilis*. Aspirantul este ajutat astfel, să se ridice deasupra dualităților de tot felul, să perceapă organic interconectarea a tot și a toate și să „vadă”, la propriu, ordinea supremă existentă în univers.

În sens larg și la modul general, prin ezoterism se înțelege „...practicarea unei cunoașteri secrete”. După unii cercetători, cele cinci mari curente ale ezoterismului sunt: astrologia, hermetismul, cabala, gnoza și alchimia (Messadié, G., 2008). Cunoașterea ezoterică presupune, cum spunem, o prealabilă inițiere, așadar, o acceptare a neofitului în interiorul unei grupări deținătoare a metodei practice prin care acesta este ajutat să parcurgă devenirea spirituală (lucrarea lăuntri-

că). Un veritabil inițiat va putea accesa nivelurile superioare și mai subtile ale conștiinței, pe timpul acestui proces de metamorfozare și astfel, va experimenta în mod direct și nemijlocit, stări de conștiință menite să-i schimbe neurofiziologia creierului și să-i capaciteze o înțelegere corectă a realității. Analogia, alegoria, mitul și limbajul simbolic alcătuiesc panoplia tradițională de instrumente ezoterice. (Faivre, A., - *Op cit.*, vol. 1, p. 17-21). În mod particular, ezoterismul occidental a fost definit ca fiind „o formă identifiabilă prin prezența a șase caracteristici fundamentale...” Aceste caracteristici sunt: (i) Ideea de corespondență, (ii) Natura vie, (iii) Imaginație și mediere, (iv) Experiența transmutației, (v) Exercițiul concordanței, (vi) Transmiterea înțelegând prin aceasta, în special, transmiterea unei metode de elevare spirituală. (Antoine Faivre - *Idem*, vol. 2, p. 46-51)

În vederea aprofundării, considerăm că este necesară explicarea prealabilă a încă doi termeni fără de care manifestarea în sine, specifică ezoterismului nu poate exista. Acești termeni, pe care-i vom prezenta succint în continuare sunt: maestrul spiritual și ceea ce generic vom denumi în continuare, regula.

Autoritatea unui maestru se justifică doar dacă personajul respectiv a atins statutul de om adevărat, precum și acele sublime „ceruri” (trăiri deosebite, stări de conștiință *non-ordinară*) pe care omul obișnuit nu le poate accesa din cauza condiționărilor sale bio-socio-culturale și a blocajelor inerente. În astfel de cazuri, expandarea conștiinței umane se va fi realizat treptat, prin asceză, exerciții și asiduitate, prin transcenderea condiției personale, finite, perisabile, toate acestea acătuiind un suport pentru trăirea la propriu a stării de „înfier” (identitate) harică prin care omul poate avea acces, încă în viață fiind, la ceea ce Tradiția numește îndumnezeire, *unio mystica*. Maestrul este pe deplin stabilizat sufletește pentru că, de mult timp, el și-a încheiat socotelile cu lumea profană.

Totuși, cunoașterea de sine nu se poate rezuma la un simplu antrenament mental. Aspirantul va fi îndrumat din treaptă în treaptă, de către un maestru, nu doar pentru a experimenta stări de conștiință *non-ordinare*, ci îndeosebi pentru a recepta, prin harisma dăruită lui, *Fiat Lux*-ul care-i va revela permanent adevărata sa natură și alcătuire ființială. Treptat, ca o consecință a perseverenței și acumulărilor succesive, dar mai ales ca urmare a revelațiilor primite, inițiatul devine conștient de ceea ce este el cu adevărat, dincolo de nivelul *ego*-ului, al aparențelor și iluziilor de tot felul. Fatalmente, toate aceste realități subtile sunt de natură exclusiv experiențială și individuală.

Un profan care ar încerca să străpungă acest adevărat „zid sonic” fără să beneficieze de o asistare calificată și fără să respecte calea prescrisă în manieră tradițională, nu are nici o șansă de reușită. Autoinițierea este și ea exclusivă. Trebuie sus, însă, că inițiatul nu mai este singur în periplul său eroic. Înainte ca el să se fi născut și să fi conștientizat necesitatea realizării spirituale, au existat iluștri inițiați care au trecut la propriu prin această sublimă experiență, au conceptualizat metoda, calea de urmat

și au transmis-o, sub jurământ, din generație în generație, „Lumină din Lumină”. La rândul lor, și ei s-au confruntat cu blocaje, rătăcirii și diverse himere până când să-și croiescă drum către Marea Lumină din sufletul lor, Sinele transpersonal.

Pentru noi, cei de azi, acești maestri din trecut au făurit reguli care, odată urmate cu consecvență și deplină convingere, pot face ca lucrarea lăuntrică să fie încununată de succes. Totodată, pentru a păstra Tradiția, acești iluștri inițiați s-au unit într-o confrerie dedicată devenirii omului întru transcendență și îndumnezeire. Această frăție îl va sprijini discret și eficace pe aspirant prin ritualuri, îndrumare și instrucțiuni clare. Concret, Tradiția presupune o rânduială stabilă și călăuzitoare constând în reguli, îndrumare duhovnicească și, pe cale de consecință, existența unor maestri spirituali care fac această lucrarea vie și rodnică. Tradiția contează, de asemenea, pe o anumită dedicare a aspirantului materializată în ascultare, perseverență și asumarea unei stări de deplină receptivitate (ascultare). Tocmai de aceea, anterior admiterii, profanul care bate la poarta templului pentru a fi inițiat, va fi supus unor riguroase probe și verificări.

La rândul său, regula este o formulare precisă și imperativă sau, uneori, o metodă consacrată prin care se introduce un grad sporit de ordine într-un anumit domeniu. Regula este, totodată, o formă de întărire a unei lucrări, fie că aceasta este exterioară sau interioară, în raport cu ființa. Pentru aspirant, regula stabilită de maestru fixează cu exactitate startul, treptele lucrării, locul, poziția, instrumentele (bibliografia), precum și rezultatul așteptat. Fără o regulă fermă venită din Tradiție, în periplul aspirantului apar erori, abateri, omisiuni, sincope care, în final, conduc la rătăcire, dezamăgire și la o inevitabilă prăbușire.

La întrebarea ce face un maestru, se consemnează într-un catehism medieval, următorul răspuns: „Maestrul îți arată regula. Asta face maestrul”. Acest răspuns simplu în aparență poate fi interpretat în următorii termeni: „Cine este capabil să vadă regula și să o facă și altora cunoscută, acela este cu adevărat un maestru”. Regula este în legătură cu ordinea divină și cu *Principiul* și, de aceea, identificarea și proclamarea sa constituie un apanaj al maestrului. Nu oricine este în măsură să „vadă” regula; ca să o poți „vedea” trebuie să ai o certă și stabilă înălțime spirituală. Tradiția însăși s-a perpetuat și s-a îmbogățit prin regulile stabilite de-a lungul timpului, de diverși maestri spirituali. Astfel au apărut canoanele din religia ortodoxă, ca și *landmark*-urile masonice, de altfel, rezultate din prelucrarea vechilor îndatoriri - *old charges* (Dangle, P., 2010).

Din perspectivă strict istorică, edificiul tradițional își revendică drept piatră de temelie, viața unui profet primită de către acesta prin revelație divină. Ca atare, Tradiția ar putea desemna acea moștenire de cunoștințe sacre primite de către un inițiat, precum și măiestria subtilă de a merge pe calea spirituală până la obârșia supremă. Capacitatea modelatoare a acestei metode de împreună-lucrare a ucenicului cu maestrul său se exercită asupra posibilităților fiecăruia printr-un continuu *Fiat Lux* - acea vibrație care scurtcircuitează permanent convingerile, mentalitățile și conștiința, determinând destinul inițiatului, relațiile acestuia cu semenii și cu mediul socio-natural în care el viețuiește ca personaj istoric.

„Trainer în feminitate”

Oana Pughineanu

Transmiterea influenței spirituale presupune așadar, un transfer de cunoaștere supraumană și se realizează prin ambele interfețe ale actului sacramental - iradierea ezoterică, directă, de la trasițător la recipiendar, cât și cea indirectă, realizată prin multiple lucrări elaborate și susținute de ritualul canonic corespunzător unor trepte ale devenirii, așa încât nimănui (afară de „fii pierzării”) să nu-i lipsească posibilitatea de a se întoarce în patria cerească.

Bibliografie

- Dangle, P. (2010) – *Le livre du Maître*, Maison de Vie Éditeur, Paris.
- Dumitriu, A. (1992) – *Philosophia mirabilis*, Ed. Fundației Culturale Române.
- Eliade, M. (1992) – *Sacru și profan*, Ed. Humanitas.
- Faivre, A. (2007) – *Căi de acces la ezoterismul occidental*, Ed. Nemira.
- Guénon, R. (2006) – *Mai există posibilități inițiatice în Occident?* în vol. *Oriens. Studii tradiționale*, Ed. Eion, coord. Tămaș, M., A.
- Guénon, R. (2008) – *Domnia cantității și semnele vremurilor*, Ed. Humanitas.
- Guénon, R. (2009) – *Inițiere și realizare spirituală*, Ed. Herald.
- Guénon, R. (2012) – *Ezoterismul creștin*, Ed. Humanitas.
- Messadié, G. (2008) – *Patruzeci de secole de ezoterism*, Ed. Nemira.
- Voiculescu, V., G. (2011) – *Tradiție primordială și ezoterism la René Guénon* în vol. *Recitindu-l pe Guénon*, Ed. Civitas, coord. Verescu, Z., A.

Note

- 1 În greacă, *ezoteris* – înăuntru sau mai lăuntric, mai în interior, tainic, ocult.
- 2 În greacă, *exoteris* – în afară.
- 3 Biblia, *Evrei*, 6: 18-20
- „18. Ca prin două șapte nestrămutate - făgăduința și jurământul - în care e cu neputință ca Dumnezeu să fi mințit, noi, cei ce căutam scăpare (mântuire, eliberare, n.n.), să avem îndemn puternic ca să ținem nădejdea pusă înainte.
19. Pe care o avem ca o ancoră a sufletului, neclintită și tare, intrând (în interior, n.n.) dincolo de catapeteasma, (εις το εσωτερικον του καταπετάσματος)
20. Unde Iisus a intrat noi ca înaintemergator, fiind făcut Arhiereu în veac, după rânduiala lui Melchisedec.”
- 4 Exoterică (didactică, liturgică, etică etc.).
- 5 O lucrare lăuntrică presupunând un mod de viață în acord cu Legea, precum și practicarea de exerciții spirituale.
- 6 Ceea ce este sus, este și jos! Instrumentul consacrat în acest sens este analogia (mit, ritual, simbol etc.).
- 7 Universul nu este doar infinit, etern, complex, plural etc., ci și viu, conștient de sine.
- 8 Descifrarea ordinii divine și, în plan individual, deziluzionarea presupun interpretarea corectă a corespondențelor de tot felul, așadar, o altă modalitate de „citire” a realității.
- 9 Cunoașterea inițiativă și realizarea spirituală presupun o trăire ființială a iluminării.
- 10 Există un numitor comun al tuturor tradițiilor, un fel de câmp unificat al tuturor spiritualităților.
- 11 Eliberat (*jivan-muktha*), „perfect”, *homo universalis*, *chen-jen* etc.
- 12 Întâlnirea cu Steaua înflăcărată, cum spun francmasonii.
- 13 Precepte, pravile, porunci, canoane, *landmark*-uri.
- 14 Râvnă, osteneală, podvig, stăruință, asiduitate etc.
- 15 Simbolizată în masonerie prin riglă.
- 16 Metafizice, provenite de dincolo de universul fizic, cognoscibil prin simțuri.

Constantin Flondor

Aluat IV (1985) pastel pe hârtie

Un gânditor precum Rousseau vedea cuplul bărbat-femeie ca formând o „persoană morală, ai cărei ochi sunt femeia și al cărei braț este bărbatul, însă o astfel de dependență a unuia de celălalt, încât femeia învață de la bărbat ceea ce trebuie să vadă, iar bărbatul învață de la femeie ceea ce trebuie să facă”. Chiar dacă așevirea femeii e derivată direct din natură, ea nu este totuși în zadar. Este menită să mențină societatea pe linia de plutire, să facă astfel încât bărbatul să își înceapă viața prin acest „ocol” civilizator care este femeia, un ocol care pune un „vâl” peste aspectele rușinoase ale vieții, învățându-i pe băieți bunele maniere.

Această tradiție care vede în femeie transmitătoarea regulilor bune purtări se păstrează și în ziua de azi. Iar unul din locurile în care vechile virtuți feminine sunt preluate masiv este fenomenul de leadership. Femeile își regăsesc o utilitate, bazată tot pe calitățile lor naturale, fiind, de data aceasta, purtătoarele de cuvânt ale unei bune purtări corporatiste. Poate va sosi timpul în care nu va avea niciun rost să ne mai întrebăm dacă discursurile neoliberale ale unui capitalism agresiv mai sunt sau nu patriarhale, pentru că, în fond, patriarhatul se poate menține pe „piață” doar în măsura în care e productiv. Dacă este un model dominant, acum, este (și) în virtutea acestui fapt. Compania și corporația sunt mecanisme de autpropulsare care depășesc diferențele de gen, înglobându-le în propria funcționare. Profitului îi este indiferent dacă a fost realizat prin metode de leadership feminin sau masculin, dacă el s-a mărit prin virtuți „agonistice” masculine sau „cooperante” feminine. De fapt, la fel cum dreapta a preluat cu succes sloganurile stângii, compania amestecă cele două tipuri de „virtuți” în folosul propriei extinderi.

Iar femeilor le revine, în companie, cam același rol care le revenea pe vremuri în societate. Ele sunt menite să creeze o „ambianță plăcută”,

iar în caz că ea nu poate fi pur și simplu produsă prin farmecul personal, prin forța exemplului, poate fi implementată, sau mai brutal spus, impusă, în mod masculin, printr-o clauză. Un exemplu în acest sens este „exploatarea sentimentală” care se numără printre ingredientele de bază ale obținerii unui mediu care să-l aducă pe angajat pe culmile productivității și creativității. Ramona Wonneberger, președinta unei firme IT din Leipzig (și autoarea mai multor cărți motivaționale printre care „Cum să fii bine dispus tot anul” și „Vânzătorul entuziast”) a introdus clauza anti-enerveare în contractul de muncă: „La Netzwerk sunt interzise comentariile și vâicărele. Angajatul se obligă să respecte politica organizației, în special în timpul orelor de program, în incinta firmei, precum și în fața colegilor, clienților, partenerilor și vizitatorilor. Excepție fac temele de discuție care ar putea contribui la creșterea productivității”. Angajatul trebuie să se autodrezeze permanent, controlându-și orice vâicăreală care nu este potențial creativă. Contrazicerile se doresc epurate de orice eroare umană. Ele trebuie desprinse de fondul hormonal și, eventual, generate asemeni unor coduri sursă, aseasonate cu emoticoane zâmbitoare. „Nu ai cum să obții performanțe cu angajați cu clapa pusă. Proasta poziție e paralizantă. Mai întâi oamenii se enervează în timpul discuției. Indiferent că e vorba de o bicicletă furată, de un client sau de un software care nu funcționează. Și, după discuție, oamenii se întorc la lucru, unde retrăiesc situația care le-a creat neplăceri. Și uite așa trec la repezeală două ore”. Un programator costă firma circa 30 de euro pe oră. Dacă-și petrece două ore pe zi bombănind, înseamnă că pierd 60 de euro. La 200 de zile pe an, vorbim de costuri de 12000 euro” (Jakob Schrenk, Arta exploatării de sine).

În România, discursul biopolitic al marilor corporații preia același limbaj de lemn, deja atât de bine cunoscut: firma este o mare familie.

Reprezentantele leadershipului feminin, intră în rolul de mame-soldați care se ocupă cu recrutarea și se preocupă de însușirea manierelor angajatului. Nicoleta Capătă, HR manager al Flanco Retail, explică într-un discurs la limita autoconstrucției, care este profilul ideal al angajatului: „vîu», axat pe client, suficient de sociabil, orientat către tehnologie, capabil să aibă atitudinea potrivită și «cei șapte ani de acasă»”. „Căutăm preponderent oameni cu experiență pentru că sunt mai simplu de introdus în bussines și devin productivi mai repede, însă ponderez competențele și experiența cu atitudinea sau profilul. Dacă trebuie să aleg între un candidat cu atitudine potrivită, dar care nu are suficiente competențe tehnice și unul cu experiență chiar de doi ani în IT sau retail, dar fără atitudinea potrivită, automat îl voi alege pe primul. Oamenii se pot schimba într-adevăr, însă este greu să înveți pe cineva cei șapte ani de acasă, să îl înveți să salute un client să îi zîmbească, în timp ce trei ani a fost obișnuit să nu o facă”. Cei trei ani reprezintă timpul în care firma Flanco a intrat în insolvență, începând cu anul 2009. La reintrarea pe piață firma ar vrea „să readucă în companie” o parte din foștii angajați, dar, numai în condițiile în care aceștia nu s-au sălbăticit de tot, odată scăpați de sub privirea maternă a specialiștilor în psihologie organizațională. Viața din afara firmei, reprezintă o junglă. Ea aparține barbarilor care nu zâmbesc, nu salută și practică o economie axată pe vînzare și nu una axată pe client. Mai rău chiar, angajatul s-ar putea să nici nu mai fie „vîu”, la fel cum pe vremuri, în celebrul experiment cu cei doi copii cărora nu le-a adresat nimeni, nici odată vreun cuvînt, ei și-au găsit barbarul și neobștescul sfîrșit la o vîrșă fragedă. Limbajele cu care angajatul lăsat la vatră se confruntă poate fi letal sau extrem de dăunător, la fel cum, dialectele, „particularismele, devenite regionalisme” erau pentru pătrurile sărace, nevoite să învețe limba oficială a fiecărei noi puteri. Bourdieu a demonstrat deja cum egalitatea și fraternitatea s-a impus printr-o limbă oficială, în analizele sale despre efectele Revoluției Franceze asupra limbii. Subiectivitatea angajatului ar putea fi oricînd trezită la viață de limbi neoficiale aruncându-l într-un paradox de-a dreptul existențial: viu pentru sine, mort pentru firmă, sau mort pentru sine, viu pentru firmă. Întreprinderea de sine nu mai permite nici o coincidență a contrariilor. Viața e viață și moartea, moarte. Cu noi sau în afara noastră. Împotrivirea pare imposibilă. Ea nu poate fi decât un virus care îmbolnăvește angajatul, dar lasă imună firma.

În privința calităților prin care se evidențiază leadershipul feminin, ele reiau neschimbate dihotomiile care-i plasau pe bărbați în cultură, iar pe femei în natură. Dar există totuși o schimbare. Femeile se pot distinge prin calitățile lor naturale, dar nu pentru a deveni eternul Celălalt, ci pentru a funcționa complementar, pentru a forma „persoana morală”, de data aceasta, „eficientă”. „Leadership-ul este abilitatea de a construi și menține o echipă înalt performantă.” Leadershipul e o artă a asamblării, a reproducerii unui golem-androgin, mereu în luptă cu stagnarea profiturilor sau chiar insolvența. Aproape ca într-o societate spartan-egalitară, fiecare vine cu propria „specificitate” și o depune la picioarele corporației. Femeile sunt mai „empatice”, „mai deschise către feedback și auto-dezvoltare. Acestea sunt mai introspective, mai puțin agresive și dominante, mai colaborative, sunt mai pragmatice în privința rezolvării de probleme, mai

Constantin Flondor

Pâine (1985) ulei pe pânză, 80 x 130 cm

orientate spre a implementa”. „Femeile lideri sunt motivate să ajute, să își dezvolte echipele, să ofere suport, chiar și dincolo de binele organizației (se implică mai mult în proiecte de responsabilitate socială). Se concentrează pe a crea medii de lucru plăcute și sunt atente la moralul echipei. Femeile lider cred în valorile familiale și au principii etice puternice, cred în bine și adevăr și sunt atente la imaginea personală și a organizației pe care o reprezintă.” Bărbații lideri sunt mai dependenți de adrenalină, de risc, sunt mai curajoși, mai carismatici și mai manipulativi. (Mădălina Bălan, Managing Partner HART Consulting, Leadership-ul competent nu are gen, <http://www.elitewomen.org/leadership-ul-competent-nu-are-gen/>).

În această minunată lume nouă a complementarității, opresiunea a devenit și ea cuantificabilă. E doar o chestiune de timp până cînd femeile vor fi lideri în proporție de 50% sau, de ce nu, chiar 100%. În fond, doar cerul e limita pentru un leader adevărat. Între timp raporturile de gen devin inesențiale o dată intrați în Taina Căsnicieii cu Munca. Pe vremuri, Kant alesese un limbaj politico-administrativ pentru a descrie raporturile de subordonare într-o căsnicie, care era, în fond un soi de înșelăciune controlată, menită să-l salveze pe bărbat de lucrul cel mai rău: de înjosirea prin femeie (nu mai aduc aminte că de înjosirea prin femeie, bărbatul trebuie salvat tot de femeia care alege să fie castă, nu seducătoare). Acum, cred că putem înlocui liniștiți, Soțul cu Compania și Angajatul cu Soția, care îl salvează atît pe bărbat, cît și pe femeie, de înjosirea prin relații „extra-conjugale”, eventual chiar de posibile relații între ei, în măsura în care i-ar face să încalce clauza anti-enerare: „Comportamentul soțului (companiei) trebuie să ateste că satisfacerea soției (angajatului) sale se află în inima sa mai presus de toate. Căci el trebuie să cunoască foarte bine situația sa și să știe până unde se poate merge: asemeni unui ministru atent față de ceea ce îl amuză pe monarhul său, cum ar fi o serbare sau construirea unui palat, mai întîi el se va arăta cu totul dispus să execute ordinele; după care el va observa, de exemplu, că pe moment nu mai sunt bani în vistierie și că există alte necesități încă și mai urgente etc., astfel încât stăpînul absolut poate face tot ceea ce voiește, dar totuși cu condiția că această voință să fie validată de ministrul său.”

Și pentru ca acest golem-androgin să nu fie niciodată expus unei limbi neoficiale, pentru timpul

liber, există o nouă pătură de experți: life coach și trainerii în feminitate. „Antrenor de viață”, iată o expresie care vorbește de la sine. O figură care nu se mai complică, precum depășitul psihanalist cu meandrele căutării de sine. Menirea antrenorului de viață e aceea de a te face să conștientizezi un continuu „acum” care bubuie constant în urechi asemeni un Start pe pista de alergare. Fără steroizii mentali ai autodezvoltării ceilalți și-o vor lua mereu înainte. Ești deja o persoană minunată și plină de energie. Antrenorul nu face decît să te ajute să fugi, să-i depășești pe ceilalți care, ca și tine, se autodepășesc constant și sunt persoane minunate și pline de energie. Ce mai aștepți?

O variantă mai personalizată a antrenorului de viață o reprezintă trainerul în feminitate (e deja arhicunoscut că personalizarea e noul motor al diversificării pieței care nu se mai adresează turmei, ci fiecărei oi în parte). Probabil, la fel cum, există diete cu numele unor vedete, sau nasuri Mang (după numele chirurgului german care le produce), vor exista și traineri în feminitate tot mai diversificați, purtînd numele unor lideri feminini de succes sau ale unor vedete feminine care au fost vindecate de neștiința de a fi femei. Misiunea unui astfel de trainer este aceea de a „reconecta” femeile cu corpurile lor, de a le face să conștientizeze bunăoară „semnificațiile menstruației”, de a le ajuta să practice o „respirație ovariană” (<https://lifeinbalance.ro/tag/curs-de-feminitate/>). Acești antrenori, alături de medicii cărora Foucault le acorda o atît de mare importanță, sunt noii propagatori ai unei puteri biopolitice care nu e interesată doar de un control extraordinar al corpurilor de „docilizat”, ci și de a interpune între individ/angajat și corpul său, piața cu varietatea ei amețitoare de produse fără de care pierde startul în „masculinitate”, „feminitate”, „sexualitate” și până la urmă, în el însuși.

Ceea ce deosebește leadershipul feminin de cel masculin (pe lângă trăsăturile mai sus enumerate) e dorința primului de a ajunge la o egalitate numerică cu cel de-al doilea. Leadershipul și/sau masculin pot deveni forțe „frățești” în producerea a nenumărate produse preocupate de propria ambalare. Iar dacă nu pot deveni, și asta e egal. ■

Obsesiv 20 DEN (4)

Robert Diclescu

Franjuri. Imagini rupte și reînodate. Acum trecutul este pe deplin prezent. Tot trecutul. Totul aproape dispărut în acum. Totul este pregătit să dispară. Cășăpit și reînviat. Reîntors. Trecutul este tot ce mai are de dat.

La fereastra căminului de unde poate vedea magazinul chinezului cu bere Branik la doi litri. Cel de lângă gară. Berea blondă curge în rîuri pe gîtleje uscate. Astîmpără ce mai poate astîmpăra.

Curge berea din magazin toată noaptea în gurile lor însetate. Stau la rînd să-și ea gura de bere repartizată. Este o mare sete împrejurul magazinului. Mai este un pic. Până cînd setea va cuceri pentru totdeauna magazinul plin de bere. Atîta sete de la prea multă arșiță resimțită în stomac.

Lîngă gară se petrece și se așteaptă trenuri care nu mai vin. Se muncește pe loc în așteptare. Stai pe loc și muncești. Ești cu gîndul la muncă și ea te muncește.

Au spart de bucurie mai multe navete de sticle. Plătește colegul care a luat de curînd salariul.

Ars de îndoieli. Altfel. Pîrlit. Altfel întors. De pe o parte pe alta. Rumenit de la focul oboselii.

Totul o să fie după cășăpire altfel. Totul transformat. Va fi o cășăpire transformatoare.

Ultimul măcel este hotărâtor. Doar acesta mai contează pe lista calamităților interioare.

Au de transmis. Doar de transmis. Copiat. Mințit. Îndobitocit. Mecanizat.

Omul-mașină mai face un pas înapoi și tot înapoi. Nu au nimic de zis. De transmis. Nimic.

O adunătură. Noi facem lumea să nu se învîrtă. Am oprit în loc tot ce nu era nevoie. Opritului îi spunem înaintare.

Înstăpînit de liniște. Traversat de ea ca un expres care a găsit în el o mică gară părăsită. A oprit pentru câteva minute. Altădată va staționa mai mult. A fost prins în unduța liniștii. În dansul ei. O tură. Și încă una de dorit. Vrea să rămînă în toată retragerea asta, pe care liniștea o impune și o hrănește.

Stăm unul în spatele altuia. Ne-am disciplinat forțat. Stăm pe străzi, holuri, ganguri, mansarde ale orașului etc., fără a face prea mult zgomot, fără parada inutilă a unor proteste prelungite. Grevele au fost suspendate. Nu urlăm. Doar cu pumnii în pereți mai este voie să lovim. De dat și primit înapoi. Mai ales de primit. Vom auzi îndemnuri timide la început, care vor crește în intensitate, vom fi gata pregătiți de un timp al pierderilor. Va începe o succesiune de pierderi neîntrerupte. Pierderi neașteptate se vor întîmpla.

Banda rulantă a pierderilor va trece pe la fiecare loc unde stăm disciplinați, pregătiți și nerăbdători. Au inventat după multe teste costisitoare o bandă ireproșabilă. Trece banda pe la fiecare să ia și să nu mai dea nimic înapoi. Fiecare va avea partea lui de pierderi. Se vor înmulți odată cu tre-

Constantin Flondor Veranda (2014) u/p, 160 x 160 cm

cerea timpului. Nu vor mai putea fi oprite de nimeni. Impunerile vor părea drepturi în plus acordate. Inplusul se va transforma într-o răsplată.

Ai văzut toate petele acelea de lumină? Trebuie să le fi văzut. Dacă nu le-ai văzut acum ai pierdut. Mai apar? Cine știe dacă mai apar și unde. Au fost așa de aproape de noi încît puteai să le atingi ca pe un material îndrăgît. Ca pe un trup îndrăgostit ce te suportă atunci cînd îl atingi prea insistent.

Petele acelea din geam au apărut doar pentru noi. Și s-au dus.

Petele de rugină au rămas. Autoadministrarea la ce a rămas va fi acum ocupația de bază. Nu a mai rămas nimic.

Căruciorul de invalid era plin de pete de lumină. Căruciorul plimbat zilnic prin fața ferestrei. Baia unde se retrage noaptea animalul ca să doarmă se transformase într-o capsulă plină de lumină. Animalul avea pe blană pete de lumină.

Holurile încăperilor se scaldau în lumină. Apartamentele-cavouri erau mîngîiate de un fel de mîini ale luminii cu degete lungi. Lumina are degete lungi? Are. Și nu numai degete. Mult mai multe.

Baia foștilor servitor cu dușurile și cada învechită avea acum un alt luciu de la pătrunderea luminii. Era o baie cu aură. Avea parcă aspectul curat acela din trecut. De atunci cînd servitorii existau și se jucau cu lumina aceasta în baia lor. Servitorii au parte de pete de lumină? Da. Uneori numai ei au parte de pete de lumină. Li se arată și apoi intră în ei. Îi poate transforma în servitori plutitori. Din dușuri curgea lumină peste trupurile goale ale servitorilor. Erau strînși într-un pumn al luminii.

Se auzeau pe sub ușile apartamentelor incantații ale luminii. Muzica luminii. Lumină cu muzică. Tot era lumină și nu mă mai părăsea. Îi plăcea să mai stea.

Dar nu am mai stat. Poate va reveni. Va reveni. Vom aștepta.

■

Constantin Flondor

Aluat (1985) pastel pe hârtie

Televizorul

Daniel Moșoiu

Eram, de câțiva ani, profesor de limba română într-un sătuc din Ardeal. Casele mai aveau încă acoperișul din paie. Să vă mai spun că nici măcar curent electric nu exista în sat? A doua zi, cercetând satul de la un capăt la altul, am auzit o voce care se pogora în ecouri pe uliță. L-am întrebat pe învățător ce naiba se întâmplă. Strigă unul din deal. Dar ce are, e nebun? A răs sănătos, după care mi-a explicat că aici veștile importante se aruncă peste sat, prin viu grai, din vârful celui mai înalt deal, de către un om anume ales. Mătușa la care stăteam în gazdă m-a rugat într-o zi să-i cumpăr și ei niște „ilest”, dacă trec pe la prăvălie. Am rămas descumpănit, m-am bâțâit o vreme prin curte, dând să plec, dar până la urmă m-am întors în casă și am întrebat-o: bine, dar câți metri să cumpăr? Vai, domnișorule, mi-a spus, dar „ilestul” nu se vinde la metru... Credeam că vrea, acolo, un metru-doi de elastic. De unde să fi știut că era vorba de drojdie?!

Dacă tot m-am așezat în sat, fie și provizoriu, cum credeam eu pe atunci, primul lucru pe care i-am rugat pe săteni a fost să amenajăm un teren de fotbal. După-amiaza, neavând altceva mai bun de făcut, încingeam nemaipomenite partide de fotbal, cu elevii mai marișori, ba și cu tații lor, până când veneau femeile să se rățoiască, de pe margine, cu mâinile în șolduri, că nu avea cine să isprăvească treburile gospodăriei. Seara mergeam la bufet, la badea Șandor. Celor puțini care știau să citească le strecuram la lumina lămpii „Sportul popular”, iar ei îl buchiseau, urmărind cu degetul pe pagină rând după rând. Într-o seară, unul dintre părinții elevilor mei, tot citind ziarul și sorbind din halba de bere, s-a trezit vor-

bind tânguitor, aproape jalnic: domnu' director, vine Campionatul Mondial și noi ce ne facem? Noi, adicăăștia din sat care aflaserăm din ziar și, evident, de la radioul portabil, îmbrăcat în husă din piele, pe care-l purtam aproape tot timpul cu mine, inclusiv la prăvălie, la bufet, că România s-a calificat la Mexico '70. Prin urmare, a trebuit să-mi iau rolul în serios: ori de câte ori aveam o întrunire, consfătuire, comisie metodică sau ședință în oraș, dădeam o fugă la sediul Comitetului județean de partid unde lăsam o cerere, o plângere, o doleanță, să urgenteze cumva procesul de electrificare. Lucrurile se mișcau greoi. Oricum, mi-am spus, eu trebuie să fiu pregătit. Așa se face că, pe nepusă masă, mi-am cumpărat televizor. Fără știrea soției. A, am uitat să vă spun că, între timp, mă căsătorisem. De unde înainte nu știam cum să plec cât mai repede din văgăuna aceasta, acum mă și însuram, ba mai mult, aveam împreună cu doamna profesoară, de aproape un an, și un copil, o mândrețe de copil.

Cînd m-a văzut cu ditamai cutia de carton în care se afla televizorul cu lămpi, soția și-a făcut cruce. Adică ce-mi trebuie mie televizor, când nici măcar curent electric nu aveam în sat?! După ce i-au trecut nervii că risipisem banii de pomană, a așezat peste el un mileu, apoi un bibelou și mi s-a părut că e chiar încântată să-l știe acolo, să-l privească. N-o să vă vină să credeți, cu o lună înaintea Mondialului, aveam curent electric! Pentru că omisesem un amănunt important, am înjghebat rapid o antenă uriașă, grea, din fier beton, cu cinci elemente, pe care, cu ajutorul câtorva săteni, am ancorat-o lângă casă, pe un par înalt, din brad, tăiat din pădure. Bun, cu sătenii mei de

față, am legat cablul, am pus televizorul în priză și... nimic. Nici o lumină, nici o umbră, nici un zumzet n-au dat semne că aparatul s-ar afla în viață. N-aveam de ales, am plimbat televizorul cu căruța până la autobuz, și de acolo, în oraș, până la centrul de reparații. Cu el în brațe, după vreo săptămână, am făcut cale întoarsă. Ajuns acasă, l-am băgat repede în priză. Degeaba, tot nu mergea. Înnebuneam. Campionatul Mondial bătea la ușă. Până la urmă, norocul meu, am întâlnit în centrul de comună un depanator ambulat, pe care l-am adus cu șaretă poștașului în sat. Depanatorul avea trei degete ciuntite la mâna dreaptă. Dar, cu toate acestea, șurubelnița nu-i scăpa din palmă. După câteva ore de chin în care a verificat și schimbat lămpi, ecranul a început să se lumineze. Funcționa! Mexico '70 putea să înceapă! La meciurile României n-am avut realmente loc unde să-i așez pe toți sătenii. Mulți au rămas în picioare, privind din bucătărie, prin ușa deschisă. Sigur, soției nu prea i-a plăcut toată hărmălaia și înghesuiala aia, mai ales că cel mic se trezea din somn când nici nu te așteptai și începea să plângă. Atunci, în cele două camere, se făcea o liniște de mormânt, până adormea la loc. Meciurile se transmiteau noaptea târziu, veniseră ploile și tunetele din vara lui '70, dar nu ne păsa. Îmi mai aduc aminte că atunci când a înscris Neagu, în meciul cu Cehoslovacia, parcă, era primul nostru gol la Campionat, am crezut că se sparg nu geamurile, ci pereții. Gooooooool, am strigat cu toții, ridicându-ne în picioare, care pe unde eram. Ce ne mai păsa nouă de ăl mic?! Ba am avut impresia că se trezea sărăcuțul ca și cum ar fi vrut și el, în felul lui, să privească, să se bucure... Asta-i tot.

cadente

Cum am mers la Darmstadt

Ionică Pop

Cam prin 1999, am scris o piesă pentru orgă pe care o cheamă *Paideuma*, după cum și Leo Frobenius a scris o carte cu același nume despre cultura africană, foarte dragă mie. *Paideuma* este un fel de spirit al culturii. Vă recomand cartea cu cu căldură.

În cadrul Festivalului clujean Toamna Muzicală Clujeană, am cântat această piesă și, grație Silvei Pană care întorcea paginile și mai punea câte un degetel pe orgă dacă mie nu îmi ajungeau, chiar la propriu, am dus-o la bun sfârșit.

Printre auditori un spirit tânăr și generos: Francisc Laszlo.

Domnia sa Friți Laszlo, cum îi spuneam noi, eminent muzicolog clujean, cu scrieri de referință despre Bartok, și nu numai, mă ia la rost, ce-i cu *Paideuma* asta.

Explic eu după putințele mele ce am înțeles din Frobenius, când mai multe când mai puține, și mă trezesc că Domnul Francisc Laszlo îmi face o recomandare ca să merg la Darmstadt unde se țin

anual cursuri de compoziție modernă cu oameni de referință ai muzicii actuale.

Nu numai atât, dar îmi face rost de o bursă care includea casă masă, domnia sa știind că noi o ducem mai greu cu banii.

Câtă noblețe și înțepciune.

Și totul pornind de la *Paideuma* lui Leo Frobenius pe care și astăzi o mai revăd din vreme-n vreme.

După ce m-am întors de la Darmstadt, am mers să dau raportul.

Ca un aristocrat ce era, Domnul Francisc Laszlo m-a servit cu soumon fumé și coniac de foarte bună calitate, petrecând cu domnia sa o seară de-a dreptul superbă.

Ce l-o fi apucat, ce l-o fi determinat să facă acest gest de înaltă noblețe rămâne până în ziua de astăzi o taină pentru mine.

Să nu strivim corola de minuni ale lumii și să lăsam tainele să ne-nconjoare cu larghețe.

O fi în subsidiar *Paideuma* un fel de spirit al

Francisc Laszlo

culturii africane care a făcut ca acest miracol să fie cu putință? O fi orga?

Știu doar că de la Darmstadt m-am întors îmbogățit cu o experiență benefică.

Îi port o mare recunoștință acestui om și-i trimit în sferele înalte pe unde rezidențiază, grațitudinea mea.

La Mela, pe Canalul Morii

Radu Țuculescu

Cel puțin o dată la două zile, dau o raită prin piața agro-alimentară din piața Mihai Viteazul. Îmi place să mă plimb, fără grabă, printre tarabe. Se împletesc arome și culori în jurul meu,acompaniate de glasurile vânzătoarelor. Haide, domnule, să te servesc cu ridichi proaspete ori castraveți românești, de la țară...

– Ahaa!, exclam eu cu un zîmbet cît se poate de larg și de îngăduitor, de la țara lui Mahomed! Nevinovata mea glumiță apasă butonul declanșator. Se răstesc la mine, ce spui domnule!? Ești deștept, te pricepi al naibii. Asta-i marfă de grădină fără chimicale!

Ridic din umeri în semn de scuze. Dacă vor rosti și cuvîntul bio, n-am să mă pot abține și voi izbucni în rîs. Cumpăr frunze de pătrunjel și mărar, usturoi, ardei iuți și un praz apoi intru la lactate. Sint un client fidel, deci cunoscut celor două vânzătoare rotunde, simpatice și mereu capabile să dea replici pline de umor. Prima oară cînd am intrat aici și am văzut o gamă prea largă de produse din capră (lapte, iaurt, brînză frămîntată, telemea, caș...) am rostit, vag ironic: Da' multe capre trebe că aveți în dotare! Eu cred că mai scăpați și puținel lapte de vacă, în amestec... Ba, nu scăpăm nimic, doar vedeți că avem, separat, produse din lapte de vacă, scrie clar, da?, îmi răspunse una dintre ele, deloc deranjată de neîncrederea mea.

Apoi cealaltă îmi explică rar, ca unui băiețuș de grădiniță, grupa mare: Noi avem 250 de capre în dotare și am cîștigat un proiect european. Pe lângă capre mai avem și vaci, și oi, ba chiar și ciți-va porci, dar ăia sint pentru consumul familiilor noastre. Acum e clar, am zîmbit eu și-am dat din mînă, a scuze.

Am cumpărat lapte și telemea de capră apoi am pornit-o spre ieșire printre rîndurile cu mere frumos clădite, ca niște ziduri de cetăți colorate. Desigur, am făcut un popas în barul La Mela de pe Canalul Morii. În încăperea, un singur client plus Mela în spatele barului, blondă și melancolică. Dar și vigilentă, în același timp. Îmi acordă un zîmbet duios, în timp ce îmi aducea cafeaua cu lapte și scortîșoară. Clientul e un om al străzii ori, mai exact, al pieții. Îmbrăcat stil „varză” (maiou, cămașă, pulover, haină și palton negru), cu căciulă pe cap și o față roșie, încălțat în bocanci frecăți de timpuri, poartă mereu plase cu el burdușite cine știe cu ce! După ce primesc cafeaua, se ridică zîmbitor și, în pas șovăielnic, se apropie de mine cu mîna întinsă în care ținea un leu.

– Îți cumpăr o țigară... bombăni el tărăgănat, lansînd spre nasul meu miasme de bere amestecate cu ceapă și altele pe care nu le-am dibuit.

– Nu fumez... am apucat să rostesc. Glasul ascuțit al Melei îmi opri cuvintele.

– Mă, omule, ți-am zis că aici nu se mai fumează, ești surd ori idiot? Îmi deranjezi clienții, că te zvirlu afară cu plase cu tot!

Omul străzii se așează la loc, deloc afectat de tonul barmaniței. Bombăni ceva, mai trase o dușcă din sticla cu bere. Rîgii cu poftă, rise scurt, apoi își înalță brațul în care ținea leul jilav spre Mela. Tu ești surd!? Nu am țigări, ești bătut în cap?! Individul zîmbea în continuare și mormăi, aș ieși afară să fumez, dar dacă nu vrea nimeni să-mi vîndă... Își desfăcu o plasă, scoase un sandviș, două cepe verzi și începu să mănince, plescăind sonor. Fu ca un duș rece pentru Mela.

– Aici nu-i cantină! Bagă-ți imediat haleala la loc!! Vrei neapărat să te arunc afară!? Bar scrie și pe ușă, poate ești chior, aici se beau cafele și băuturi alcoolice, nu se halește!

Individul viri totul la loc în plasă, așînd o expresie de om împăcat cu soarta. În bar intră un bărbat tînăr, amic de-al Melei. Începură un dialog sprinten în limba maghiară. Ce mai faci, rosti tînărul o întrebare grandios de banală iar Mela îi răspunse, chicotind, te anunț că mă enervează ăla de acolo, ba vrea să mănince, ba să fumeze, nu ai o bită să-i trag vreo două peste cap!

Omul străzii zîmbi larg, dădu din mînă a pagubă apoi rosti, privind-o duios pe Mela:

– Am înțeles ce ai spus, am înțeles tot. Află că eu știu și limba franceză...!

Mela și tînărul cu care dialogase în maghiară pufniră a rîs. Eu am mai sorbit o gură de cafea, aruncîndu-i omului străzii o privire amuzată. Ceva mă făcea să cred că spunea adevărul.

Jurnal de idei

Ochii enormi

Marius Dumitrescu

Despre azi dispărutul Antinoe, se știe că a fost întemeiat la poruncă imperială, pentru a celebra cultul lui Antinous, mort la numai douăzeci de ani în acel loc de pe malurile Nilului. Tănărul bitinian fusese favoritul împăratului Hadrian, iar în gestul sinuciderii sale mulți au văzut un act ritual. Este posibil să fie așa, cîtă vreme pe atunci era încă vie credința ocultă potrivit căreia sacrificiul unei ființe aparținînd cuiva trece în contul aceluia zilele pe care le-ar mai fi avut de trăit sacrificatul. Pare, deci, plauzibil ca tănărul să-i fi dăruit împăratului (aflat către amurgul existenței) restul netrăit al vieții sale. Mișcat de acest gest, dar poate și muștrat de conștiință pentru dispariția prematură, Hadrian a cinstit memoria lui Antinous cu onoruri rezervate exclusiv zeilor. Și a poruncit să se construiască, pe locul sacrificiului, orașul. De fapt un imens sanctuar dedicat zeului ce pătrunsese în panteonul roman tocmai prin autoritatea sa imperială.

Celebrarea omului Antinous începuse încă din timpul vieții sale. Numeroasele efigii sculptate, ajunse până la noi, spun asta fără echivoc. Am găsit expuse prin Roma destul de multe, la muzeele capitoline, la Vatican, la Palazzo Massimo alle Terme, la Palazzo Altemps, unele de o frumusețe tulbu-rătoare. Vederea lor mi-a confirmat ceea ce știam din lecturi: că toate sunt de un tip sculptural

nou pentru acele vremuri, definit de perfecțiune formală, bine temperată de o sfîșietoare melancolie. Tratate cu rigoarea proprie clasicismului roman, însă cu o delicatețe vădit elenistică, ele stau mărturie despre poetica pietate păgână ce-l anima pe împăratul comanditar. Această artă, născută din cultura și sensibilitatea suveranului, poate fi caracterizată succint astfel: naturalism, delicatețe, melancolie, pietate păgână.

Este de presupus că edificînd orașul, Hadrian l-a dăruit cu edificii, statui (inclusiv ale noului zeu) și temple ce ilustrau propria viziune despre artă, o viziune profund elenizată, caracterizată de rafinament și subtilitate. Era secolul al doilea după Hristos cînd, așa cum zicea Flaubert, „nemaexistînd zei, iar Hristos neexistînd încă, de la Cicero la Marcus Aurelius a fost un răstimp în care, singur, doar omul a existat”.

În Antinoe, paralel cu rafinata și elevata artă imperială, s-a dezvoltat, mai discretă dar tenace, o artă de sorginte populară. Ea consta în reprezentarea picturală, pe capacele sarcofagelor, a chipurilor celor dispăruți. Aceste portrete (de tip Fayum, după numele oazei unde au fost descoperite cele mai numeroase) sunt rezultatul unei sinteze a tuturor experiențelor greco-egiptene din vremea ocupației romane. Le-am contemplat peîndelete pe cele de la Luvru, dar și

Constantin Flondor *Fulg de nea* (2014) u/p, 100 x 100 cm

altele găsite prin albume. La o lectură, fie și grăbită, în ele se poate identifica naturalismul aproape miticului Apelles, grația și fantezia frescelor de la Pompei și Herculaneum, dar și expresivitatea frustă a reprezentărilor precreștine din Orient. Altfel spus, naturalism acut și expresivitate, vag temperate de grație și fantezie. Însă ceea ce impresionează la portretele apărute în același loc și în aceeași vreme cu efigiile bitinianului sunt ochii enormi. Ei prevestesc acea plină de spirit, dar și de neliniște, iconografie bizantină.

Prima trupă punk din România: *Haos*

RiCo

Haos este o formație timișoreană de atitudine politico-socială și este considerată prima trupă punk declarată din România, fiind înființată în 1991, cu rădăcini ancorate în fostul regim comunist. Interviuul a fost luat cu ultima componență stabilă a proiectului. În acest moment, arhitectul Andrei Racoțta (solistul trupei) a rămas ultimul mohican. În 2016, *Haos* mai poate fi ascultată extrem de rar în cafenelele mici din capitala Banatului, în versiune minimalistă: omul cu chitara. *Haos* a fost implicată activ în mai multe proiecte cu mesaj politico-social, precum ideea festivalului Underground din Timișoara, Zilele Pământului, Food Not Bombs, No Borders.

RiCo: – Sunteți prima formație punk din România. Sunteți din Timișoara. Considerați că a avut vreo influență proximitatea față de Iugoslavia?

Andrei (voce): – Cu siguranță Iugoslavia era foarte dezvoltată. Ei în anii '80 aveau deja formații de punk care rezonau absolut pe aceeași lungime de undă cu formațiile internaționale. Erau *KUD Idjoti*, *Pekinska patka*, erau *Laibach*, tăticii industrialului din Ljubljana, Slovenia. Sigur că a fost o mare influență, mai ales că noi prindeam posturile FM din Beograd, din Novi Sad, toate emisiunile unde se transmitea muzică... Înșă, legat de faptul că *Haos* ar fi prima formație punk din România, există mai multe păreri, în sensul că unii spun că *Roata* ar fi fost prima formație de punk, a lui Sorin Chifiriuc, Chifiriuc fiind dintotdeauna un artist foarte punk, doar că *Roata* nu a fost o formație punk propriu-zisă...

RiCo: – Andrei, ești cel mai în vârstă, ai venit în formație în 1993... Restul când v-ați asociat formației?

Floyd (tobe): – Nu mai știu.

Andrei: – Eu am prins a doua echipă. Era echipa originală (nu se numea *Haos*) din 1991-1993 unde era Dan Nichici (Nexantes de la *Terror Art*) solist vocal. Erau la bas când Mani, când Motișan; era Tzavă (ex-*Implant pentru Refuz*) la tobe... Apoi, în 1993, când s-a desființat prima formulă, Tzavă cu Mashî, bateristul cu chitaristul (care au făcut ulterior *Implant pentru Refuz*), și Lori cu Andrei (adică fostul basist și cu mine) au completat trupa *Haos*.

La telefon, eu cu Tzavă am hotărât că numele formației va fi *Haos*. Apoi (prin 1995) Tzavă și Mashî au pus bazele *IPR*, iar noi l-am cooptat pe Floyd și am continuat cu *Haos*.

Floyd: – Deci, la Timișoara tot au fost celule dintr-acestea care tot s-au schimbat între ele. Din unele celule mai mici s-au dezvoltat chiar celule care au devenit mai cunoscute pe plan național.

Andrei: – Eu înainte cântam într-o formație de grindcore numită *Hades*.

Arthur (bas): – Când a plecat Lori, fostul basist, și s-a stabilit definitiv în Ungaria, prin 2004, am venit eu în locul lui.

Andrei: – Istoria are și ea un spate mai larg, începând de la *No Man's Band*...

Floyd: – La un moment dat eu am cântat cu *Persona*, din 2003 până în 2009.

Arthur: – Erau multe celule care se intersectau prin săli de repetiții.

RiCo: – Se vorbește mult în România despre DIY (fenomenul *Do It Yourself*)...

Andrei: – Nu ne-am pus problema așa. Mie mi se pare *DIY* un mod de viață și nu un mod artistic de exprimare. *DIY* este pur și simplu ce faci tu de capul tău și fără a te folosi de sistem (râde). Dacă e bine sau e rău să fii *DIY*? Eu cred că e foarte bine să fii *DIY* și că este singura variantă.

Floyd: – Să zicem că are și o latură nasoală, pentru că noi, spre exemplu, la Timișoara nu avem parte de manageriat, studio, implicare comunitară, finanțare prin sponsori. Toată lumea a încercat să își producă albumul singur, să investească bani de acasă în ceea ce face... Presupune un efort enorm. Cum am avut cu *Persona*, spre exemplu, 25-30 de piese care s-au pierdut pe drum. Dacă eram de naționalitate germană și trăiam acolo, aceste 25-30 de piese nu s-ar fi pierdut, ar fi apărut pe trei albume care se trăgeau într-un an de zile, nu în 3-4 ani...

Andrei: – Noi cu *Haos* nu am imprimat niciodată nimic într-un studio. (Pardon! Am imprimat la Studio Recording în Timișoara în 1994 niște piese de *DAT*.) Foarte mult timp am considerat că singură variantă viabilă este performance-ul live și că poate nici nu merită să rămânem în anele istoriei.

Arthur: – Adevărul este că perioada aia a fost una plină, a fost frumoasă. Niciodată nu am avut

atâta public ca atunci. Era un public care într-adevăr se simțea bine. Acum sunt numai mortăciuni, cel puțin în Timișoara.

Andrei: – Înainte, se făceau concerte din plăcere și din plăcerea de a comunica cu alții, din bucuria de a cânta pur și simplu. Cântam, se dansa, comunicam la modul direct, urca publicul pe scenă, vorbeau ei la microfon, apăream noi în public, făceam tot felul de șmecherii.

RiCo: – În ce sens este moartă scena din Timișoara acum?

Arthur: – E moartă... În primul rând, Clujul deține o grămadă de cluburi, o grămadă de trupe – și public, care contează cel mai mult.

Andrei: – Oameni sunt și acolo, doar că acum sunt interesați de altele.

RiCo: – Ce s-a întâmplat?

Floyd: – Eu zic că este ca și cu televizorul, oamenii s-au săturat.

Andrei: – Unii au plecat definitiv în străinătate.

Arthur: – Alții au crescut, și-au făcut o familie. Sunt mulți care au renunțat la muzică. Eu mă aflu în același impas acum.

Andrei: – Uite, spre exemplu, ce s-a întâmplat cu Festivalul Underground, care inițial era făcut pentru multe grupuri pe care noi le cunoaștem în oraș, din care nu a venit nimeni anul acesta la festival... Echipa lui Mani, echipa lui Cip, echipa Biancăi. Festivalul era făcut tocmai pentru ei, dar nu s-au mai deranjat să facă prezența.

Arthur: – Când s-a făcut primul festival la Timișoara, s-au vândut peste 1.000 de bilete în două zile. A fost extraordinar de mult. Au venit oameni din toată țara. A fost ca la mineriadă, invazie de punkeri. Era plin de punkiști. Toată lumea a rămas surprinsă. Acum nu se mai deranjează.

Andrei: – Asta se întâmpla în 1997.

Floyd: – Au venit și pentru că pe atunci nu se întâmpla nimic altceva.

Andrei: – A fost chiar prima chestie organizată de acest fel; acum s-a banalizat totul, plus că vin formații foarte bune, destul de cunoscute din străinătate... Noi am susținut *INCA*, o asociație tot *DIY*, unde au venit formații foarte OK. Cu timpul, oamenii s-au obișnuit. La început a fost eferescență, au venit inițial 200 de oameni, apoi 120, 80, 40, 30 și până la urmă făceam chefuri între noi. S-a ajuns la punctul unde lumea zicea lasă, că merg peste două săptămâni, relax... Între timp au apărut chefurile cu muzică...

Floyd: – *Drum and Bass, house*...

Andrei: – De la cămașă neagră ai trecut la treningul negru, apoi la treningul alb, și așa mai departe. Cu două dungi, trei dungi...

RiCo: – Andrei, cum ai trecut de la grindcore-ul din *Hades* în rolul de solist punk la *Haos*?

Andrei: – Foarte simplu. Eu am ascultat de foarte mult timp în paralel și metal, și punk, și hardcore, și grindcore. Ultima perioadă la *Hades* a fost o perioadă punk de fapt. Am făcut până si preluări după *Toy Dolls*.

Floyd: – Îți plăceau mult și *Dead Kennedys*...

Andrei: – Nu a fost o trecere bruscă. Meritul îl are Lori (fostul basist), care a venit la mine și a zis, hai în trupă, că eu plec în armată, hai cu bas-ul, poate bagi cu vocea – hai să vedem ce iese... M-a atras mai mult partea asta mai melodică.

RiCo: – De ce considerați că nu există sprijinul unor instituții guvernamentale a scenei alternative în România?

Continuarea în pagina 35

Despre Aleodor Împărat și vraja învățării prin basm

Olivia N. Petrescu

Lui Ralf îi plac mult basmele, atât cele „autohtone” cât și cele de pe alte meleaguri, clasice sau moderne, le savurează cu candoarea specifică celor cinci anișori și jumătate. Datorită acestui fapt, orice spectacol la Teatrul Puck din Cluj înseamnă *garantat* o porție bună de râs și bucurie, condimentată cu surprize și istorioare ce împărtășesc emoții și personaje dragi.

Premiera piesei *Aleodor Împărat*, în regia lui Decebal Marin, la care am participat în luna martie 2016, a fost un deliciu vizual și expresiv, în pofida tracului actoricesc și micilor scăpări inerente oricărei prime reprezentații.

De la început, am râs copios la episodul omizii urmărite de ciocănitore, plin de haz și rotunjime pentru întreaga poveste, care, de altfel, respectă îndeaproape firul narativ original al basmului scris de Petre Ispirescu, publicat în 1884 în colecția *Legende sau basmele românilor*. De asemenea, ne-a încântat scenografia semnată de Vlad Tănase și muzica lui Traian Păcurar, surprinse în decorul predominant al verdelui de codru, fremătând de copaci, ape, castele și felurite vietăți, precum și alternanța lor în fața spectatorilor, realizând încheșat succesiunea planurilor narrative, delimitarea zilei de noapte și trecerea timpului de poveste.

Ralf a făcut ochișorii mari atunci când Aleodor împărat, pierdut la vânătoare, a dat peste hidoșenia *Jumătate-de-Om-Călăre-pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop*, un monstru cinegetic, care în loc să sperie și îngrozească, impresionează prin umanitatea sa, ba chiar plânge pentru că este atât de singur în pădure. Cu toate acestea, îl obligă pe Aleodor să i-o aducă pe fiica lui Verdeș împărat și, iată, intriga fiind țeșută, nu ne rămâne decât să asistăm la fascinantă aventură a acestuia prin lumea largă, alături de animăluțe cu puteri supranaturale și obstacole-probe imposibile pentru muritorii de rând.

Ne-au impresionat rezolvările regizorale ale știucii, corbului și păianjenului, triptic magic ce îl va ajuta pe Aleodor să se ascundă cu iscusință, astfel încât frumoasa fiică a împăratului Verdeș să nu îl găsească prin ocheanul magic. Astfel, toți spectatorii devin martori vizuali, transpuși cumva în mintea și ochii prințesei, deoarece percep apa și cerul prin lupa lunetei sale. Acest moment reprezintă punctul culminant al piesei, valența căutării fiind sporită de întunericul instaurat atât în sală cât și pe scenă, cu excepția luminii din ochean.

A treia încercare, cea cu noroc pentru Aleodor și deznodământ fericit, readuce lumina la rampă, transformându-ne pe toți în actori, părtași la metamorfoza dimensională și temporală ce a avut loc, operație catalizată uluitor prin basm și reprezentare teatrală. Știm că Ralf este încă mic să înțeleagă transfigurarea artistică la nivelul unui adult, însă, cu siguranță, este mai înfiorat decât noi atunci când acest miracol devine posibil, sau, așa cum se spunea în prezentarea scrisă a piesei: toți devenim prinți și prințese, odată cu eroii din poveste, înfruntăm primejdii și învățăm despre oameni și lume.

În ceea ce privește învățăturile ce se desprind din reprezentația basmului, într-adevăr, prin Aleodor, ne-am dat seama că până și căpcaunul *Jumătate-de-Om-Călăre-pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop* poate fi umanizat, spălat și, în cele din urmă, iubit de doica fetei de împărat; am descoperit că cea mai bună ascunzătoare nu este întotdeauna cea aflată departe, ci una de lângă noi, fie și un păianjen micuț, pitit sub o șuviță de păr de prințesă; am realizat că lucrurile nu sunt ce par a fi, nici măcar în povești sau piese de teatru; am aflat că și fiii de împărați sunt supuși primejdiilor și regulilor de a fi loiali, respectuoși și curajoși;

am înțeles cât de important este să acceptăm nenumăratele fețe ale naturii, plantelor și animalelor, prieteni buni cu oameni pe măsură, generoși și milostivi; dar, poate mai presus de toate, am reușit să ne bucurăm și să râdem de lucruri simple, a căror vrajă vine din gesturi și fapte, muzici și cuvinte, la unison.

Totuși, referitor la vorbele, cântecele și mecanismele de manevrare ale păpușilor, am observat, după atenta preîntâmpinare a regizorului, că sunt puse într-o lumină specială datorită elementelor mobile ale feței, ochilor și gurii, mișcarea acestora conferindu-le o notă aparte personajelor, făcându-le mult mai reale și vivace.

Respectivele aspecte, poate obișnuite pentru Ralf și colegii lui de grădiniță, dar noutăți pentru părinții lor, au devenit „o provocare și necesitate a teatrului de păpuși”, răspunzând implicit și *invaziei* tehnologice, nu întotdeauna benefică pentru micuțele creaturi în formare. Felicitări, în acest sens, inimoasei echipei actoricești formată din Andreea Bolovan, Ionuț Constantinescu, Iulia Dinescu, Robert Gutunoiu, Călin Mureșan și Andra Ștefan.

Pentru toate acestea, dar mai ales pentru noi, haideti să ne întoarcem din când în când la teatrul de păpuși și învățarea prin basme, haideti să fim copii uneori, să ne bucurăm prin râs și visare de lume, fără ele, omizile nu ar mai deveni niciodată fluturi.

(*Păduri criminale*), care a semnat și regia. O propunere pirandelliană despre nașterea unui spectacol, despre necesitatea dialogului actor-regizor. Dora Lazăr din București s-a încumetat să redea „altfel” versurile lui Sorescu, cu candoare și ironie. Extrem de dificil și interesant a fost spectacolul trupei Alandala din Baia Mare, inspirat din *commedia dell'arte*, cu măști confecționate de actori. Mai puțin lucrată a fost piesa *Game Over* în regia lui Radu George Horotan (trupa Arttis din Satu Mare).

Un spectacol complex, remarcabil, pe un text inedit, a prezentat trupa *Par Ris* din Baia Mare (piesa *Charlie Davidson* după Tankred Dorst) în regia lui Andrei Dinu. Muzica originală live, ingeniozitatea regiei și prestațiile actoricești au marcat reprezentația îndelung și pe merit aplaudată.

Am fost răsfățați cu două piese profesionale: *Plex*, după texte de Eric Bogosian, cu Andrei Dinu și Andrei Stan, dar mai ales *Columbinus* de S. Karam și P.J. Paparelli – Teatrul Municipal Baia Mare –, regia: Horia Suru (extrem de percutant, jucat impecabil, cu ingrediente pe măsură). La final, discuții cu animatorii, analiza spectacolelor, diplome, premii și chiar întâlniri mai zgomotoase la un... pahar.

ACTING III

Alexandru Jurcan

Festivalul de teatru „Acting” de la Baia Mare a ajuns la a treia ediție, mereu sub auspiciile Rotary. Doamna Angela Dobrai, de la Rotary Club Baia Mare, coordonatoare de proiect, a fost secondată pe planul artistic de profesorul Nicolae Weisz. Ca și anul trecut, spectacolele au avut loc la Teatrul de Păpuși din centrul vechi al orașului primăvărat: 25-27 martie, 2016. Din nou, cu seriozitate și dăruire, a fost prezentă echipa de la Facultatea de Teatru și Televiziune din Cluj: Dana Moisuc, Gelu Badea, Raluca Sas-Marinescu, Mihai Pedestru, Cătălin Mardale. *Workshopurile* s-au axat pe rostire, memorare, imagine, spațiu sonor, situații scenice. Andreea Mărculescu, de la Palatul Copiilor Cluj, a realizat o emoționantă animație „Black light”. Au sponsorizat cluburile Rotary din Arad, București, Cluj, Focșani, Huedin, Satu Mare, Sighet, Baia Mare.

Cel mai bun spectacol a fost *Tics bureautiques* realizat de Nicolae Weisz cu trupa sa *Dramatis Personae* din Baia Mare. Funcționari, șoareci

de birou și o dramatică radiografie actuală a birocrăției morbide, într-o regie exactă, surprinzătoare, de înalt nivel. Palatul Copiilor Cluj a prezentat *Eu sunt Marie* – un spectacol de Andrea Mărculescu, de neuitat, grație păpușilor gigantice. Gabriela Pavel de la Palatul Copiilor Arad s-a aplecat cu talent asupra unui text de Alejandro Jodorowski (*Opera panica*), făcând viabil un univers al rigidităților și stereotipurilor. Ca de obicei, trupa Protha din Panciu face minuni în regia lui Cătălin Sfirloagă, în sensul adaptărilor credibile și incitante. Textul lui Eric-Emmanuel Schmitt (*Oscar și tanti Roz*) prinde viață scenică, în mișcări precise, cu planul doi viabil, într-o înlănțuire profesionistă. Am râs cu poftă la textul lui Valeriu Butulescu (*Veșnicie provizorie*) propus de trupa Ferdy din Sighetu Marmației, în regia lui Gelu Marian. Actorii au înțeles perfect absurdul cotidian, frontiera dintre tragic și comic. Trupa Assentiment din Huedin a jucat textul lui Alexandru Jurcan, sus-semnatul, adică

Spotlight

Lucian Maier

Spotlight este numele echipei de investigații a cotidianului The Boston Globe, echipă care a câștigat premiul Pulitzer pentru modul în care a servit societatea prin demascarea unui abuz sexual sistematic condus de o bună parte din preoții catolici din zona Boston. Datele culese de echipă (cazuri din partea a doua a secolului trecut) au apărut în ziar în anul 2002 în mai multe articole. Ideea de investigație a celor de la Boston Globe a fost preluată și de alte publicații din lumea catolică (din SUA până în Argentina, Europa, Australia), fiind descoperite multe astfel de cazuri.

Filmul lui Tom McCarthy dramatizează acest caz, iar pe ecran urmărim o poveste construită în raport cu cercetările echipei reale în ceea ce privește molestarea copiilor. Construcția cinematografică a lui McCarthy este una discretă. Camera stă în apropierea personajelor, fără să le pună în gros plan, dar suficient de aproape încât să creeze intimitatea unei redacții și, mai ales, să sublinieze relațiile ce se nasc între jurnaliști și persoanele care le oferă materialul de lucru, membrii comunității.

În fapt, lucrurile nu stau chiar așa. Camera creează acest mediu intim, însă doar ca să arate importanța jurnalismului, atunci când este făcut cu cap. În realitatea redacției The Boston Globe – o realitate amintită în film, dar petrecută în istoria dinaintea istoriei reconstituite de pe ecran – lucrurile nu au stat precum pe ecran. Cei de la Spotlight aveau cazul pe masă de mulți ani, după cum se revoltă liderul unei mici asociații în care erau o parte din victimele molestărilor. Doar că nu i-au dat atenție – fie din complicitate cu Biserica, fie din neștiința de a gestiona cazul. Cazul a devenit important pentru echipa acestui ziar în clipa în care editorul s-a schimbat și i-a pus la treabă. A venit

omul providențial, care face să meargă totul ca uns. Ceea ce arată că nu jurnaliștii sînt cauza acestei suite de dezvăluiri (cu adevărat dramatice, în realitate, nu pe ecran), ci ei sînt doar mijloacele prin care au fost posibile dezvăluirile, odată ce au încăput pe mîna celui priceput.

Societatea află, fiindcă are noroc să fi ajuns ziarul pe mîinile cui trebuia (ceea ce, desigur, demonstrează că acel om chiar merita). Avem un discurs hollywoodian, unul care vrea să aibă pole-position-ul în lupta pentru deținerea mecanismelor iluziei sociale. De fapt le are, și asta se vede tocmai în realizarea acestui film. Povestea lui e posibilă fiindcă Biserica nu mai e instituție extrem de puternică. În anii '20 – '30, cînd era, un astfel de film era interzis prin lege (legea adoptată de producătorii americani, sub supravegherea Bisericii). Acum, 80 de ani mai tîrziu, Hollywoodul ține predici fostei Biserici. Fiindcă a dobîndit mijloacele. Ceea ce, pînă la urmă, nu e chiar rău, fiindcă e o iluzie mai apropiată de iluzia reală, e o iluzie non-religioasă în temperament (e religioasă doar în caracter). La începutul secolului XXI, cinematograful își afirmă superioritatea, asigurîndu-l pe Malraux că a avut dreptate: va fi un secol religios, într-o religie a imaginii – Hollywood.

Și, fiind Hollywood, mesajul contează, ascuns în paradigme narative pe care nu le mai descoasem, fiindcă e ok. E mai bine, un idol a căzut. Biserica. Nu mai mergem la biserică. În rest, mai vedem unde nu mai mergem după următorul film. Deocamdată ne mulțumim că jurnaliștii de pe ecran sînt împăcați, chiar dacă pe ecran nu au luat Pulitzer, ceea ce îi mulțumește și pe jurnaliștii din realitate, fiindcă Hollywood spune că mai e nevoie de ei. Și victimele de pe ecran sînt ok, după cum ne spune textul de pe generic, au fost demascate

aceste violențe în multe locuri, deci mai au și ele o șansă. Toată lumea e împăcată: spectatorii, care nu trebuie să se mai întîlnească în realitate cu victimele respective, fiindcă le-au văzut la cinema și e suficient, le știu povestea; jurnaliștii, fiindcă par oameni decenti; producătorii, fiindcă au luat Oscar; sistemul, fiindcă funcționează; Biserica însăși, fiindcă doar unii preoți au făcut asta, și, între timp, i-a pitit. În societate e mai bine, filmul a funcționat, ne putem culca liniștiți. Merita să ia Oscarul, spun jurnaliștii unui film cu jurnaliști. Ei înșiși actorii unei mari povești hollywoodiene, istoria.

colaționări

Perdeaua difuză a morții

Alexandru Jurcan

Nici prin cap nu mi-a trecut că ar putea cinemaul să mai inventeze în registrul exprimării. Am văzut filme și filme, crezând că ochiul stilistic a ajuns la limita epuizării. Iar acum, deodată, rămân mut de uimire în fața filmului *Fiul lui Saul* de Laszlo Nemes, premiat cu tot ce putea fi mai bun, începând cu Cannes, apoi Globurile de Aur, culminând cu Oscarul din acest an. Joacă în film actorul clujean Levente Molnar, dar și Géza Röhrg, Urs Rechn etc. Imaginea e semnată de Matyas Erdely și trebuie să reținem acest nume! Molnar Levente e surprinzător, joacă din priviri, cu arderi interioare plauzibile.

Niciodată n-am simțit un impact mai puternic, exploziv, înfricoșător. Doream să evadesc din coșmar, vrînd, totuși, să nu se mai termine mărșăluirea din fabrica morții, zbuciumul inedit al camelei de filmat, așezată în spatele lui Saul. Vedem ce

vede el, adică da și nu, deoarece marea găselniță e planul doi evanescent, cețos, obnubilat, care ne ferește de șocuri oribile, dar ne și stârnește. Vrem și nu vrem să scăpăm de perdeaua difuză a morții. Imaginația dezlănțuită ne spintecă uneori mai mult decât dacă am vedea clar ororile. Regizorul a putut face filmul în economie de spațiu, lucrînd

apoi la sugestie, la coloana sonoră angoasantă, cu voci, țipete, ordine, stridențe. Nicio clipă de răgaz în tremurul chirurgical al imaginii. O grabă a exterminării, a uciderii, a arderii corpurilor, a aruncării cenușii, în tenebre dantești, umede, sângerînde, în labirintul de infern al umanității putrede. O apocalipsă delirantă.

S-au făcut multe filme despre Auschwitz, cu spații largi și desfășurări de forțe, dar Laszlo Nemes a reușit să creeze senzația de documentar prin reducerea imaginii, prin pîlpăirea ei spre frica interioară. Nicio notă falsă, nimic contrafăcut, totul e veridic tenebros, nemaîntîlnit. Nu contează dacă băiatul mort era sau nu fiul lui Saul. Un simbol al inocenței neperversitate ce trebuie salvată, de aceea copilul din pădure, ca descins dintr-un oniric tarkovskian, smulge primul și ultimul zîmbet al lui Saul, ca singura speranță posibilă la frontiera morții.

Anonimo veneziano

Ioan Meghea

Un actor care s-a pierdut și el undeva, de parte... Da, tinerii de astăzi nu au auzit niciodată de numele lui, altele sunt prioritățile, altele sunt „modelele” vremurilor... În fine, haideți să nu mai plângem pe umărul celei de-a șaptea arte și să revenim la pagina asta pe care am denumit-o inspirat „Remember cinematografic”. Asta parcă înseamnă „aducere-aminte”, nu?

Spre sfârșitul anilor '60 eram în București și am văzut un film care m-a tulburat, *The Incident*. Un film alb-negru, la fel ca și acțiunea cât se poate de „cenușie” a acestuia.

Într-o noapte, doi delincvenți tineri iau ostatici pasagerii unui întreg metrou newyorkez. Victimele, alese la întâmplare de cei doi, sunt mai interesate de propriile probleme decât să-i ajute pe ceilalți, și fiecare se roagă să nu fie următoarea pradă. Dar va fi nevoie de mai mult decât simple rugăciuni pentru a pune capăt acestui coșmar al fricii și terorii. Filmul e făcut cât se poate de bine de regizorul Larry Peerce și cu un scenariu atât de real în acei ani dar și astăzi. Din păcate... Încă de la primele imagini vedem doi derbedei într-un club pustiu – era ora închiderii –, care vor să mai rămână în ciuda programului.

„Dacă te atingi de întrerupător, îți rup mâna”, îi spune patronului de club unul din cei doi golani. Îl văd și astăzi pe acesta. O claie de păr creț, cămașa descheiată până la curea pantalonului, privire cât se poate de obraznică, vorba bolovănoasă, violent și „sugând” tot timpul dintr-o sticlă de whisky. Parcă am mai văzut recent imaginea asta.

Tony Musante, actorul care a interpretat unul din cei doi derbedei din filmul *Incidentul* de care vă vorbeam (numele real: Antonio Mauro Musante), s-a născut la Bridgeport, Connecticut, la 30 iunie 1936. Își face debutul în 1963 în televiziune, interpretând un rol de tânăr delincvent în *Ride With Terror*. În 1967 repeta pentru marele ecran primul său rol de televiziune în adaptarea cinematografică *Ride with terror*, titlul fiind schimbat acum în *The Incident*. În acest film îi are parteneri pe Martin Sheen și Beau Bridges. Doamne, ce companie!

În continuare, actorul este chemat în Italia pentru un western spaghetti, dar filmul care l-a

făcut cunoscut publicului italian este *Luccello dalle piume di cristallo*, unul din primele filme semnate de celebrul regizor Dario Argento. Urmează alte doua filme de succes: *Metti, una sera a cena* (1969) și *Anonimo veneziano* (1970), în ambele jucând cu Florinda Bolkan, actrița pe care o va întâlni cincisprezece ani mai târziu în filmul *La gabbia*. În 1973 filmează pentru televiziune serialul polițist *Toma*, în care interpretează un polițist italo-american din New Jersey. Îmi aduc aminte că am vizionat și eu în acei ani serialul. Teribil de convingător acest Tony Musante!

Dar nu pot să nu mă opresc la filmul *Anonimul venețian*. Și asta pentru că zilele trecute, aflându-mă în sala Filarmonicii din Cluj, am ascultat Concertul pentru oboi, coarde și bas continuu în Re minor, iar la partea a doua am tresărit: Dumnezeu, asta e muzica din filmul *Anonimul venețian*! Da, era într-adevăr superba melodie care l-a însoțit pe eroul din film, Enrico, muzicianul care urma să moară, bolnav și plin de amintirile fostei iubiri... Ce frumos scria marele critic de film D. I. Suchianu în 1972 despre această peliculă: „De vreme ce el moare, de vreme ce Veneția moare, de vreme ce ea, iubita lui, este pierdută pentru el – compozitorul venețian se va pierde și el în lumea anonimă a morților... O scurtă întâlnire de-a lungul unei Veneții tot atât de frumoase ca iubirea și moartea”.

Filmul acesta are o poveste extraordinară pe care trebuie să v-o spun. Realizat în 1970 de Enrico Maria Salerno, cunoscutul regizor italian, filmul descrie povestea unui muzician vienez, din „La Fenice Theatre”, cântăreț la oboi, Enrico, interpretat de Tony Musante, care realizează că suferă de o boală incurabilă. Deși despărțit de fosta soție, Valeria (Florinda Bolkan, deținătoarea unuia din cele 4 premii ale filmului), el o cheamă în Veneția pentru a-i povesti ceea ce i se întâmplă. Odată sosită în Veneția, ei retrăiesc clipele anterioare despărțirii, se plimbă prin locurile cunoscute, ea îl ascultă cântând trist din oboi, se iubesc, „vroiam să suferă cineva odată cu mine”, îi spune el, în mod egoist, dar ea realizează că încă îl iubește.

Cei doi se plimbă pe străzile orașului, rememorând trecutul tumultuos și dându-și seama că

Tony Musante

iubirea lor nu a murit încă. Filmul impresionează prin peisajele venețiene și mai ales prin interpretarea excelentă a celor doi actori: americanul Tony Musante și brazilianca Florinda Bolkan. Povestea este însă neverosimilă, iar personajul Enrico pare a fi de-a dreptul odios. Cât timp a trăit cu Valeria, egoistul Enrico a înșelat-o, a alungat-o și timp de șapte ani după despărțire nu a vizitat-o niciodată, nedorind să-și vadă nici măcar propriul fiu. Auzind că e pe moarte, își plânge de milă și este indignat că va trebui să moară tocmai el...

„Poveste despre iubire și moarte, de un răscolitor rafinament plastic” – spunea criticul de film Tudor Caranfil în 2002.

Adagio în sol minor al compozitorului Alessandro Marcello face ca trista melodie, rămasă mulți ani anonimă, să se piardă în lumea anonimă a muritorilor, a unei Veneții ce stă să dispară! Superbă poveste, minunată interpretarea celor doi actori, Tony Musante și Florinda Bolkan! Un film care și mie mi-a arătat atunci – aveam vreo 30 de ani – că dragostea poate fi eternă, așa cum spuneam recent într-una din emisiunile mele de pe You Tube: „O, nu-mi jura pe luna-nșelătoare, ce-și schimbă discu-n fiecare seară, nu vreau să fii și tu din cei ce mint”. *Romeo și Julieta*, Shakespeare...

Tony Musante moare la 26 noiembrie 2013 la New York. Încă nu împlinise 78 de ani, încă nu terminase ceea ce și-a propus. Viața și moartea merg împreună alături de noi, nu știm niciodată care se apropie mai mult de persoana noastră. Și, mai ales, când...

Urmare din pagina 32

Prima trupă punk din România: Haos

Andrei: – În primul rând afară există interesul de a sprijini diversitatea și există niște legi foarte clare care susțin diversitatea. Că vor, că nu vor, ei trebuie să facă chestia asta. Ei, ca și guvern, ca și stat. Susținerea diversității este politică de stat. Aici nimeni nu le impune chestia asta. Chiar dacă se impune, ei probabil că nu au habar, indiferent că sunt în UE sau nu...

RiCo: – Probabil că se consideră că dacă se dau bani pentru festivaluri în aer liber cu muzică populară, house și pop, ei au acoperit problema diversității.

Andrei: – Da, plus că faptul că sistemul ar susține alternativa este doar la un nivel superficial, chiar și înafară...

RiCo: – Care considerați că ar fi asemănările între comunism și democrație?

Arthur: – În primul rând că niciodată nu a existat un comunism exact așa cum a fost scris pe hârtie, și niciodată nu a fost nici democrație. Aproximativ aceeași oameni ne conduc în democrație, care ne-au condus și pe timpul comunismului... Și oricum, sistemul a fost distrus rău de tot încă din perioada comunismului, mă refer la faptul că totul se bazează pe cunoștințe, pe mită, pe pile și foarte, foarte greu o să scăpăm de aceste probleme în România.

Andrei: – Aș mai spune o altă asemănare, dar nu neapărat faină... Faptul că ambele sisteme mizează pe puterea grupului și nu a individului. Se acordă prea mult credit turmei și nu individului. Dar eu nu mă refer la o elită sau la elitism. Nu a existat niciodată democrație, nici măcar în Grecia antică.

RiCo: – Ce credeți că trebuie să se întâmple ca să avem parte de o adevărată revoluție?

Arthur: – Greu de spus. Ce i-ar scoate pe Români din amorțeală?

RiCo: – Mă refer la o revoluție a mentalităților.

Andrei: – Eu cred foarte mult că fiecare individ are moralitatea lui proprie și trebuie să își facă treaba pur și simplu fără să țină cont de regim politic, de orientare politică. Dacă ceea ce face individul este un lucru bun, acel lucru trebuie făcut pur și simplu, fără să impună și altora punctul lui de vedere, dar nici să se înglobeze într-un sistem nefuncțional. Dacă vezi că ceva nu funcționează în grup, fă tu altfel, dar de unul singur, și gata.

Interviu realizat de

RiCo